

HANDEL LUDŹMI I PRZESTĘPSTWA

OKOŁOPROSTYTUCYJNE

NA SZKODĘ MAŁOLETNICH

Raport z badań aktowych

**Fundacja Dzieci Niczyje
2012**

Autorzy: Zuzanna Kloc, Agnieszka Popławska

Badania przeprowadzono w ramach projektu Mario finansowanego przez Fundację OAK

Copyright © 2012 Fundacja Dzieci Niczyje

Fundacja Dzieci Niczyje
ul. Walecznych 59, 03-926 Warszawa
Tel. (22) 616 02 68; fdn@fdn.pl

Spis treści

1. WPROWADZENIE	2
2. METODOLOGIA	2
2.1 Cel badań i pytania badawcze	2
2.2 Metoda badawcza	3
2.2.1 Narzędzia	3
2.2.2 Próba	4
2.2.3 Trudności w przeprowadzeniu badań	4
2.2.4 Wyniki badań	5
2.3 Analizowane przypadki	5
3. ANALIZA SOCJOLOGICZNA	11
3.1 Charakterystyka pokrzywdzonych	11
3.1.1 Podstawowe informacje o małoletnich pokrzywdzonych	11
3.1.2 Czynniki ryzyka	12
3.1.3 Sytuacja rodzinna	14
3.2 Charakterystyka sprawców	15
3.3 Przebieg procedury wykorzystywania małoletnich w prostytucji	18
3.4 Wnioski	21
3.5 Podsumowanie	23
4. ANALIZA PRAWNA	24
4.1 Prawne i historyczne ramy badania	24
4.1.1 Handel ludźmi w ujęciu prawa międzynarodowego i unijnego	24
4.1.2 Karalność handlu ludźmi na gruncie prawa polskiego	29
4.1.3 Karalność czynów związanych z prostytucją	35
4.1.4 Karalność przestępstw okołoprostytycyjnych na gruncie prawa polskiego	37
4.2 Wyniki	40
4.2.1 Dane ogólne	40
4.2.2 Orzekanie o przestępstwach handlu ludźmi i prostytucji	41
4.2.3 Postępowanie	49
4.3 Podsumowanie	56
5. ŹRÓDŁA/LITERATURA	57
6. ANEKS. Ankieta do akt sądowych	60

1. WPROWADZENIE

Poniższy raport prezentuje wyniki badań, dotyczących przestępstw okołoprostytycyjnych i przestępstwa handlu dziećmi w celu wykorzystania ich w prostytucji. Wykorzystywanie dzieci w prostytucji i handel dziećmi to formy zniewolenia oraz przemocy, które sprowadzają dziecko do roli przedmiotu seksualnego o wartości handlowej. Oficjalne statystyki mówią jedynie o przypadkach zgłoszonych lub wykrytych. Jedną z przyczyn niewykrywalności tych zjawisk jest fakt, że w dużej mierze wykorzystywaniem dzieci w prostytucji zajmują się zorganizowane grupy przestępcze, które stosują wobec dzieci różne środki przymusu. Dzieci są zastraszane, boją się ostracyzmu i odrzucenia zarówno przez bliskich, jak i społeczeństwo, ponieważ często mają poczucie, że w jakiś sposób przyczyniły się do swojego wykorzystania. Zmieniające się sposoby werbowania potencjalnych ofiar utrudniają rozpoznanie skali zjawiska oraz charakterystyki pokrzywdzonych i sprawców.

Bardzo mało jest prac badawczych dotyczących charakterystyki dzieci wykorzystywanych w prostytucji, sprawców oraz sposobów, w jakie dzieci trafiają do przemysłu prostytycyjnego. Z dostępnej literatury oraz informacji dostarczonych przez profesjonalistów zajmujących się tym problemem wynika, że głównymi czynnikami, które zwiększają podatność dzieci na wykorzystanie, są płeć (bardziej zagrożone są dziewczynki), zła sytuacja materialna w domu (związana z brakiem bezpiecznego środowiska do rozwoju i brakiem perspektyw) oraz doświadczenie zaniedbania lub przemocy w środowisku rodzinnym, a przez to brak wzorców pozytywnych relacji z osobami bliskimi. Wpływ mogą mieć również czynniki kulturowe, takie jak konsumpcjonizm, dążenie do utrzymania lub podniesienia standardu życia, a także seksualizacja dzieci. O sprawcach wykorzystywania dzieci w prostytucji, zarówno o tzw. „klientach”, jak i różnego rodzaju pośrednikach, wiadomo bardzo niewiele, oprócz tego, że są to zazwyczaj mężczyźni. Wiedza o sposobach werbowania pokrzywdzonych przez sprawców oraz stosowanych mechanizmach kontroli i przymusu, jak np. zastraszanie, groźby, stosowanie przemocy, również pochodzi jedynie z praktyki profesjonalistów pracujących z dziećmi – ofiarami wykorzystywania w prostytucji.

Badania aktowe, których dotyczy poniższy raport, były odpowiedzią na braki w wiedzy dotyczącej procedury wykorzystywania dzieci w prostytucji, a ich wypełnienie jest niezbędne do stworzenia odpowiednich programów profilaktycznych oraz rehabilitacyjnych dla ofiar. Dla dalszego losu osoby małoletniej wykorzystywanej w prostytucji istotne znaczenie ma postępowanie organów wymiaru sprawiedliwości, w tym również adekwatna kwalifikacja prawna czynów, których dopuścili się sprawcy. Przeprowadzenie badań służyło również przyjrzeniu się temu, czy czyny przestępcze, które wypełniają znamiona handlu ludźmi, zgodnie z definicją zawartą w polskim prawie karnym lub w aktach prawa międzynarodowego, są w praktyce polskich sądów jako takie kwalifikowane.

2. METODOLOGIA

2.1 Cel badań i pytania badawcze

Celem badań było poznanie przebiegu zjawiska wykorzystywania małoletnich w prostytucji. Aby to osiągnąć przeprowadzona została socjologiczna analiza zdarzeń spełniających znamiona przestępstw okołoprostytycyjnych lub przestępstwa handlu ludźmi, gdy pokrzywdzonymi byli małoletni. Analiza ta została zrobiona zarówno od strony ofiary, jak i sprawcy. Dokonano także prawnej analizy działań organów wymiaru sprawiedliwości, rozpoznających wniesione sprawy oraz organów ścigania,

prowadzących czynności operacyjne i postępowania przygotowawcze.

W badaniu postawione zostały następujące pytania badawcze:

Analiza socjologiczna:

1. Jaka jest charakterystyka małoletnich pokrzywdzonych w obszarze komercyjnego wykorzystywania seksualnego?
2. Jakie są czynniki ryzyka, które mogą zwiększać niebezpieczeństwo komercyjnego wykorzystania seksualnego?
3. Jaka jest charakterystyka oskarżonych w sprawach komercyjnego wykorzystywania seksualnego małoletnich?
4. Jaki jest przebieg procedury wykorzystywania małoletnich w prostytucji?

Analiza prawna:

5. Jak jest postępowanie organów wymiaru sprawiedliwości w zakresie kwalifikacji prawnej czynów poszczególnych sprawców oraz w zakresie sposobu prowadzenia postępowania?

2.2 Metoda badawcza

W celu znalezienia odpowiedzi na postawione pytania badawcze przeprowadzono analizę akt sądowych, tzw. „badania aktowe”, które objęły akta spraw karnych zakończonych prawomocnym wyrokiem sądu lub umorzonych w toku postępowania przed sądem w latach 2000–2011, toczonych z art. 253 §1 poprzedniego kodeksu karnego oraz art. 203 i 204 §3 aktualnego kodeksu karnego, w których pokrzywdzeni byli małoletni. Badania aktowe umożliwiają analizę czynników ryzyka występujących w sytuacji dziecka, analizę sprawców oraz, co najważniejsze, pozwalają prześledzić proces – od zwerbowania dziecka, poprzez wykorzystanie, aż do wykrycia przestępstwa przez organy ścigania – a następnie przebieg postępowania przygotowawczego i sądowego.

2.2.1 Narzędzia

W badaniach zastosowano narzędzie badawcze w postaci ankiety wypełnianej na podstawie lektury akt spraw. Ankieta została stworzona przez Fundację Dzieci Niczyje i skonsultowana z Radą Ekspertów ds. Dzieci – Ofiar Handlu. Zawarto w niej 101 pytań (otwartych oraz zamkniętych), podzielonych na cztery części tematyczne:

- informacje dotyczące pokrzywdzonego/pokrzywdzonej,
- informacje dotyczące oskarżonego/oskarżonej,
- informacje dotyczące relacji pokrzywdzonego/pokrzywdzonej z oskarżonym/oskarżoną,
- informacje dotyczące postępowania przygotowawczego i sądowego.

Dodatkowo, osoby wypełniające ankiety na podstawie akt każdej sprawy stworzyły opis sprawy od momentu popełnienia przestępstwa do wykrycia go przez organy ścigania.

Ankiety wypełniane były przez przeszkolonych ankietników: prawników i psychologów.

2.2.2 Próba

Badania zostały przeprowadzone w okresie od września 2011 roku do lutego 2012 roku. Prośbę o zgodę na przeprowadzenie badań wysłano do 83 sądów: rejonowych i okręgowych w województwach mazowieckim, wielkopolskim i śląskim oraz do sądów rejonowych i okręgowych w Krakowie, Szczecinie, Lublinie oraz w Rzeszowie. Wybrano te sądy, na których obszarze, zgodnie ze statystykami Ministerstwa Sprawiedliwości, wykryto najwięcej spraw dotyczących problemu komercyjnego wykorzystywania seksualnego. Badania zostały przeprowadzone na podstawie uzyskanych pozwoleń od prezesów sądów rejonowych i okręgowych.

We wrześniu 2011 roku przeprowadzono pilotaż badań na aktach dwóch spraw. Na podstawie uwag ankieterów po tym badaniu powstała ostateczna ankieta.

Badanie objęło łącznie akta 8 spraw dotyczących przestępstw z art. 253 §1 starego kodeksu karnego oraz z art. 203 i 204 §3 aktualnego kodeksu karnego. Akta znajdują się w 7 sądach, 6 rejonowych i 1 okręgowym w województwach:

- mazowieckim (6 spraw),
- wielkopolskim (1 sprawa),
- śląskim (1 sprawa).

W analizie uwzględniono 15 małoletnich pokrzywdzonych oraz 14 oskarżonych, skazanych prawomocnym wyrokiem sądu. W większości z wymienionych powyżej postępowań występowała większa ilość małoletnich ofiar komercyjnego wykorzystywania seksualnego. Zdarzało się, że pokrzywdzeni pojawiali się tylko na początku akt, wymienieni w jednym z dokumentów, natomiast dalej nie uczestniczyli już w procedurze (nie do końca wiadomo dlaczego). Podobnie było ze sprawcami – z akt wynikało jasno, że w proceder wykorzystywania dziecka zazwyczaj było zaangażowanych więcej osób niż jedna, natomiast te osoby albo nie zostały oskarżone (ich sprawy zostały oddzielone do osobnego postępowania), albo w wyniku apelacji sprawa została przekazana do ponownego rozpatrzenia przez sąd. Przeanalizowano więc jedynie małoletnich pokrzywdzonych uczestniczących w całej procedurze sądowej oraz sprawców, którzy zostali oskarżeni z art. 253 §1 dawnego kodeksu karnego oraz art. 203 i 204 §3 aktualnego kodeksu karnego, a następnie skazani prawomocnym wyrokiem sądu.

2.2.3 Trudności w przeprowadzeniu badań

W trakcie przeprowadzania badań pojawiły się nieprzewidziane trudności. Podstawową i najważniejszą z nich było odszukanie spraw spełniających wyznaczone kryteria badawcze. Ze statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości za lata 2000–2010, z samego art. 204 §3 zostało w całej Polsce (we wszystkich województwach) skazanych 279 osób. Połowa tych spraw odbyła się w sądach, do których rozesłano zapytania na potrzeby badania. Mimo to udało się ustalić jedynie 13 spraw dotyczących przestępstw okołoprostytycyjnych lub handlu ludźmi w stosunku do małoletnich, z czego 3 były niezakończone w momencie badania, a 2 niedostępne w sądach (akta zostały wypożyczone przez inne sądy). Trudno jednoznacznie stwierdzić, dlaczego spraw w sądach jest tak mało w porównaniu ze statystykami. Na pewno jednak, bez znajomości sygnatury sprawy, dostęp do takich akt jest bardzo utrudniony. Większość zbadanych spraw to te, których sygnatury otrzymano z sądu razem ze zgodą na przeprowadzenie badań lub sprawy znalezione w wyniku wertowania repetytoriów w sądach warszawskich. Większość sądów nie prowadzi systemu rejestracji spraw według artykułów lub prowadzi go dopiero od kilku lat, tak więc sprawdzenie czy na pewno w danym sądzie nie było takiej,

wymaga przejrzenia repetytoriów z ostatnich 11 lat. Od około połowy sądów otrzymano pismo, że w danym sądzie nie ma spraw spełniających wyznaczone do badań kryteria. W pozostałych, których prezesi wyrazili zgodę na przeprowadzenie przez fundację badań aktowych, ale nie udostępnili sygnatur akt, po skontaktowaniu się z kierownikami sekretariatów wydziałów karnych uzyskiwano zazwyczaj informację, że w danym sądzie takich spraw nie było lub raczej nie było, ale z powodu ograniczonych zasobów ludzkich pracownicy sekretariatu nie są w stanie tego sprawdzić.

Ankieterzy natrafili również na trudności w związku z wypełnianiem ankiet i znajdowaniem interesujących ich informacji. Niektóre dokumenty, np. protokoły przesłuchań czy opinie biegłych, były często wypełniane odręcznie, co powodowało problemy w ich odczytaniu. Okazało się również, że w wielu przypadkach brakuje podstawowych informacji o pokrzywdzonych, np. o doświadczeniu przez nich wcześniej przemocy, uzależnieniach czy sytuacji rodzinnej. To samo dotyczyło oskarżonych. Ponadto informacje te nie zawsze znajdują się w opiniach biegłych czy protokołach z przesłuchań i pewność, że w aktach ich nie ma, można jedynie uzyskać czytając dokładnie wszystkie dokumenty dotyczące danej sprawy. Ze względu na czas i na trudności ze znalezieniem części informacji, nie było to możliwe.

2.2.4 Wyniki badań

Ponieważ organy wymiaru sprawiedliwości nie dysponują spisem wszystkich spraw, w których pokrzywdzeni byli małoletni, nie było możliwe wylosowanie reprezentatywnej próby spraw. Jednocześnie ograniczenia czasowe i finansowe nie pozwoliły na wertowanie repetytoriów ze wszystkich sądów, w których uzyskano zgodę na badania. Omawiane badania należy więc uznać za niereprezentatywne. Mimo to mogą one stanowić istotny krok w kierunku poznania rzeczywistości i specyfiki przestępstw okołoprostytycyjnych popełnianych wobec małoletnich.

2.3 Analizowane przypadki

Przypadek nr 1

16-letnia dziewczyna nawiązała bliski kontakt z 40-letnim chłopakiem swojej przyjaciółki. Podczas spotkań dawał jej narkotyki, częstował alkoholem, prezentował treści pornograficzne z udziałem dzieci oraz dochodziło między nimi do kontaktów seksualnych, o czym nie wiedziała jej przyjaciółka. Często zamiast do szkoły jeździła do tego mężczyzny, w końcu przerwała edukację. U tego mężczyzny poznała jego 22-letniego znajomego, z którym po pewnym czasie się spotkała, a on poczęstował ją narkotykami i doszło między nimi do kontaktu seksualnego. Zaproponował jej, że będzie ją wozić na imprezy, na których ona będzie świadczyć usługi seksualne. Miałaby brać za to pieniądze i połowę oddawać jemu. Miała też mówić, że ma 20 lat. Nie zgodziła się, ale wtedy ten mężczyzna ją zaszantażował. Straszyl ją, że powie jej przyjaciółce o tym, że między nią a chłopakiem przyjaciółki dochodziło do kontaktów seksualnych. Dziewczyna uległa i przez pół roku woził ją na imprezy (głównie do prywatnych domów, niekiedy do klubów czy hoteli), gdzie świadczyła usługi seksualne. Dodatkowo mężczyzna dostarczał ich uczestnikom narkotyki. Na tych imprezach zazwyczaj byli sami mężczyźni, w wieku między 25 a 40 lat. Mówili, że dziewczyna ma robić to, co chcą, bo zapłacili za nią jej „opiekunowi”. Podczas tych imprez często była pod wpływem narkotyków. Mężczyzna zawoził ją tam, ale sam nie zostawał, również jej stamtąd nie odbierał. Dziewczyna zeznawała później, że nie dostawała pieniędzy za usługi, ale wie, że klienci płacili jej sutenerowi, który groził jej, że powie innym, np. jej matce, że jest prostytutką. Prosiła o pomoc chłopaka przyjaciółki, ale ten powiedział jej, że jak się jest prostytutką, to się już nią zostanie

i że sprzedał ją znajomemu za 2 torby kokainy. Po zbiorowym gwałcie dokonanym przez paru mężczyzn, uczestników tych imprez, na niej i na jej koleżance, powiedziała o tym mamie, która zaprowadziła ją do psychologa. Matka zaangażowała się w pomoc córce. Dziewczyna zerwała kontakt z tym mężczyzną, przestała brać narkotyki. Ok. 2 lata po popełnieniu przestępstwa, już jako osoba pełnoletnia poszła na policję i zeznała, co się jej przytrafiło. Mężczyzna za czerpanie korzyści z uprawiania prostytucji przez małoletnią dostał 1,5 roku w zawieszeniu na 4 lata i 1000 zł grzywny.

Przypadek nr 2

U dziewczynki w wieku 7 lat stwierdzono niepełnosprawność intelektualną. W związku z tym chodziła do szkoły specjalnej. Jej rodzice rozwiedli się, gdy miała 13 lat i od tego czasu mieszkała z mamą. W domu było mało pieniędzy, bo mama nie pracowała, więc korzystały z opieki socjalnej. Po rozwodzie rodziców dziewczynka zaczęła uciekać z domu, wagarować i prostytuować się. Matka nie radziła sobie z córką, więc złożyła wniosek, aby dziewczynka została umieszczona w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii (córka miała wtedy 14 lat). Jednak z tego ośrodka też często uciekała i potem była odnajdywana na dworcu, gdzie się prostytuowała. Raz została nawet zwerbowana do pracy w agencji towarzyskiej pod miastem. Na początku wakacji, gdy miała 15 lat, kolejny raz uciekła z placówki. Trafiała znów na dworzec, gdzie świadczyła usługi seksualne. Tam poznała 2 mężczyzn narodowości bułgarskiej, którzy wywieźli ją i jej koleżankę do Niemiec. Dziewczyny tam zostały, a oni wrócili. Kilka dni później dziewczynka zadzwoniła do swojej mamy i powiedziała jej, że jest przetrzymywana w agencji towarzyskiej w Niemczech. Matka powiadomiła polską policję i poprosiła Fundację La Strada o interwencję w sprawie zorganizowania powrotu córki do domu. Kilka dni później dziewczynka została zatrzymana na ulicy we Frankfurcie przez policję niemiecką i umieszczona w placówce, skąd miała być odesłana do Polski. Uciekła stamtąd jednak, a po 10 dniach została zatrzymana przez polską policję na terenie dworca kolejowego w swoim mieście o drugiej w nocy, bo przebywała tam bez opieki osoby pełnoletniej. Miała ze sobą bilet kolejowy, z którego wynikało, że dopiero co wróciła z Niemiec. W międzyczasie zobaczyła na dworcu jednego z Bułgarów i powiedziała policji, że to mężczyzna, który ją wywiózł do Niemiec i tam sprzedał do agencji towarzyskiej, gdzie była zmuszana do świadczenia usług seksualnych. W toku śledztwa okazało się, że legitymował się fałszywymi dokumentami.

Mężczyzna został oskarżony o handel ludźmi, ale został uniewinniony od zarzutów handlu ludźmi oraz czerpania korzyści z prostytucji. Zeznania małoletniej były niespójne – raz zeznawała, że została sprzedana, innym razem, że pracowała w agencji na własne życzenie. Z zeznań mężczyzny oraz zeznań drugiej dziewczyny, która również wtedy wyjechała za granicę, wynikało, że mężczyzna je zawiózł do Niemiec i tam zostawił. Został skazany za uprowadzenie małoletniej bez zgody jej matki i placówki za granicę oraz posługiwanie się sfałszowanymi dokumentami na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności oraz grzywnę 2000 złotych.

Przypadek nr 3

16-letnia Bułgarka na weselu znajomych poznała 40-letniego mężczyznę, który przy następnym, przypadkowym spotkaniu powiedział, że może zabrać ją do Polski, gdzie pomoże jej znaleźć pracę. Dał jej 100 euro, które ona następnie przekazała matce. Z domu zabrała zgodę rodziców na podróż za granicę bez osoby towarzyszącej (wystawioną dużo wcześniej na inny wyjazd zagraniczny) i następnego dnia wyjechała razem z mężczyzną i jego kolegą samochodem do Polski. O wyjeździe nie poinformowała rodziców.

Dojechali do dużego polskiego miasta, w którym na terenie ogródków działkowych przyjęła ich mieszkająca tam 32-letnia kobieta, Polka. Miała 11-letnią córkę (jej ojcem był prawdopodobnie jeden z Bułgarów). Bułgarzy oznajmili przywiezionej dziewczynce, że od tej pory będzie się prostytuować. Przekonywali ją, by się zgodziła, ale nie chciała, więc zaczęli ją rozbierać, chcieli ją zgwałcić, pobili ją. Straszili dziewczynę pogryzieniem przez psa, wybiciem zęba, pobiciem jej rodziców oraz spaleniem domu w Bułgarii. Dziewczyna poszła do toalety, zabrała czyjaś komórkę i uciekła. Biegąc ulicą zobaczyła na podwórzu jednego z domów obcego mężczyznę, więc podbiegła do niego i poprosiła o zadzwonienie na policję. Była przerażona, chowała się za drzewem, pokazywała, że była bita (mężczyzna jej nie rozumiał, bo nie znała polskiego). Mężczyzna zadzwonił na policję, a dziewczynka została umieszczona w placówce.

Gdy zrobiono przeszukanie na działce, którą wskazała dziewczynka, znaleziono jej podrobiony dowód osobisty, z którego wynikało, że ma 20 lat. Uznano to za dowód na to, że grupa przestępcza przygotowywała się do wielokrotnego uprawiania przez nią prostytucji (zdjęcie do dowodu zrobiono jeszcze w Bułgarii).

Wobec Bułgarów wszczęto śledztwo z handlu ludźmi w celu uprawiania prostytucji i osiągnięcia korzyści majątkowej. Ich tożsamość została ustalona, ale z akt nie wynika czy zostali zatrzymani. Ich sprawa została wyłączona do oddzielnego postępowania.

Kobiecie postawiono zarzuty nakłaniania małoletniej do uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. W toku postępowania odmówiła ona składania zeznań i nie przyznała się do zarzutów. Została skazana na 1 rok więzienia w zawieszeniu na 3 lata oraz grzywnę w wysokości 1000 zł. obrońca kobiety wniósł apelację, ale orzeczenie nie zostało w jej wyniku zmienione. Ustanowiono dla niej również dozór kuratora sądowego.

Po tygodniu po dziewczynkę przyjechała mama i zabrała ją do Bułgarii.

Przypadek nr 4

Dwie 16-letnie przyjaciółki spotykały się mniej więcej co miesiąc z mężczyznami poznanymi w Internecie na płatny seks. Robiły to od roku. Pewnego dnia weszły na chat, gdzie znalazły kontakt do osoby, która oferowała pracę w dużym mieście. Zaczepiły ją i dowiedziały się, że to praca w agencji towarzyskiej. Mężczyzna nie chciał ich „zatrudnić” ze względu na wiek, ale dziewczyny namówiły go, bo „młodsze są bardziej pożądane”.

Mężczyzna odebrał je z dworca w dużym mieście i zawiózł do mieszkania, w którym mieszkał ze swoją narzeczoną Ukrainką, która wcześniej świadczyła usługi seksualne w Polsce. Zrobił dziewczynom zdjęcia w bieliźnie, a kobieta umieściła te zdjęcia w Internecie. Ustalili, że dziewczyny połowę zysków będą im oddawać w zamian za mieszkanie, jedzenie i organizację procederu. Mężczyźni zależeli na tym, by miały kontakt z rodzicami i mówił, że po pewnym czasie będą mogły zamieszkać we dwie. Następnego dnia każda przyjęła po dwóch klientów. Matki dziewczyn, zaniepokojone zniknięciem córek, dzwoniły do nich, ale dziewczyny miały wyłączone komórki. Drugiego dnia odebrały telefon, poinformowały matki, że wszystko w porządku i się rozłączyły. Mama jednej z nich poprosiła córkę o zrobienie zdjęcia widoku z okna i przestania jej na telefon. Operator komórkowy namierzył lokalizację, z której dziewczyny odebrały telefon, a policja dzięki zdjęciu zidentyfikowała miejsce, gdzie przebywały. Matki dziewczyn razem z policją przyjechały do wytypowanego mieszkania. Na miejscu zastały dziewczyny i jednego klienta, a chwilę później przyszła mieszkająca tam Ukrainka. Udało jej się jeszcze powiadomić partnera, że w mieszkaniu jest policja. Został on namierzony i zatrzymany 2 dni później.

Kobieta w sądzie broniła mężczyzny, brała całą winę na siebie. Mężczyzna jednak wcześniej był już

karany za czerpanie korzyści z cudzego nierządu i groźby karalne (1 rok w zawieszeniu na 3 lata) i w końcu się przyznał. Został skazany na 1 rok i 3 miesiące więzienia, a jego partnerka na 1,5 roku w zawieszeniu na 3 lata i 1200 zł grzywny. Zostali również obciążeni wspólnie kosztami postępowania sądowego.

Przypadek nr 5

Pewna dziewczynka od początku szkoły podstawowej mieszkała z babcią w dużym mieście i to babcia była jej faktycznym opiekunem. Powodem przeprowadzki był łatwiejszy dojazd do szkoły i lepsze warunki bytowe w mieszkaniu babci. Matka dziewczyny mieszkała na wsi, związała się z mężczyzną, który miał problemy alkoholowe i wychowywała dwójkę dzieci z tego związku. Ze względu na trudną sytuację materialną, na około rok przed opisywanymi zdarzeniami wyjechała do pracy za granicę i z córką utrzymywała kontakt jedynie telefoniczny, a widywały się mniej więcej raz na rok. W wieku 14 lat dziewczynka odnalazła swojego biologicznego ojca, z którym do tej pory nie utrzymywała kontaktu. Dziewczynka początkowo była bardzo szczęśliwa z powodu poznania ojca oraz uwagi i czasu, który jej poświęcał. Podczas przesłuchania stwierdziła, że ojciec zabierał ją na wycieczki, a z czasem zaczął ją częstować alkoholem, narkotykami i wykorzystywał seksualnie. W konsekwencji dziewczynka zaczęła doświadczać trudności emocjonalnych, opuściła się w nauce, miała myśli samobójcze, zaczęła się okaleczać, jednocześnie relacja z ojcem zupełnie ją pochłaniała. Przed poznaniem ojca nie sprawiała żadnych trudności wychowawczych, miała dobry kontakt z babcią i ciotką. O relacji z ojcem powiedziała babci, ciotce oraz pedagogowi w szkole. W wyniku tego babcia poinformowała jej matkę, która z kolei poinformowała ojca. Wtedy ojciec zaczął grozić dziewczynce i zerwał z nią kontakt, twierdząc, że ona chce zrujnować mu życie. W odpowiedzi na to dziewczynka uciekła z domu i zostawiła list wyjaśniający, że widzi w tym najlepszy sposób rozwiązania swoich problemów. Kiedy list dotarł do babci, ta zgłosiła zaginięcie wnuczki na policję. Po ucieczce z domu dziewczynka udała się w towarzystwie swojego 35-letniego chłopaka do agencji towarzyskiej w innym, dużym mieście. Chłopak odwiózł dziewczynę do agencji i tam ją zostawił, jednak później zeznawał, że jedynie wsadził ją do pociągu. Wcześniej, w odpowiedzi na ogłoszenie w gazecie dziewczyna skontaktowała się telefonicznie z osobą prowadzącą agencję. Podczas pierwszej rozmowy w agencji powiedziała, że ma 19 lat. Podjęcie pracy dziewczyna motywowała chęcią zarobienia pieniędzy na studia i mieszkanie oraz spłacenia kredytu swojego chłopaka. Dziewczyna przebywała w agencji i przyjmowała klientów kilka dni, dopóki funkcjonariusze policji nie zidentyfikowali miejsca jej pobytu na podstawie rozmowy z jedną z kobiet, również zatrudnionych w agencji. Osoba prowadząca agencję i jej konkubent zostali oskarżeni – obydwójce z artykułu 204 §2, a kobieta dodatkowo z 204 §3 kk. Kobieta została skazana na 1 rok i 2 miesiące pozbawienia wolności oraz 100 stawek po 50 zł.

Przypadek nr 6

Dwie przyjaciółki (w wieku 16 i 17 lat) pewnego dnia znalazły w prasie ogłoszenie, w którym poszukiwano chętnych do pracy i dodatkowo oferowano mieszkanie. Kiedy zadzwoniły i zapytały o rodzaj pracy, dowiedziały się, że poszukiwane są młode dziewczyny do pracy w charakterze prostytutek. Dziewczynki powiedziały, że są niepełnoletnie, w związku z czym mężczyzna, który odebrał telefon, odmówił im. Ale później sam oddzwonił i zaproponował spotkanie. Na spotkaniu w pubie zostało ustalone, że dziewczyny przeprowadzą się do innej miejscowości i zamieszkają w mieszkaniu, gdzie będą przyjmować klientów. Dziewczyny zgodziły się na taką pracę i przeprowadziły do miasta średniej wielkości (mężczyzna wraz ze swoim współnikiem przywieźli je tam samochodem). Swoim matkom

powiedziały, że znalazły pracę – zbieranie truskawek i chcą podczas wakacji zarobić trochę pieniędzy.

W dniu przyjazdu odbyły stosunki płciowe z obydwoma mężczyznami z własnej woli i bez żadnego przymusu. Potem już stosunki odbywały wyłącznie z klientami. Sprawcy umieścili ogłoszenie w gazecie z numerami telefonów do dziewczyn, w rubryce „Spotkania towarzyskie”. Dziewczyny chciały zarobić trochę pieniędzy i wrócić do domu. Ale po kilku dniach zaczęły mieć obawy, że nikt im dobrowolnie nie pozwoli odejść, bo poprosiły sutenerów o zgodę na wyjazd do domu na weekend, ale ci powiedzieli, że teraz jeszcze za wcześnie i muszą jeszcze popracować. Postanowiły uciec za niedługi czas, ponieważ stwierdziły, że taka praca im już nie odpowiada.

Niedługo potem przyszło do nich 2 klientów. Zaczęli rozmawiać i dziewczyny się przyznały, że mają już dość tej pracy i planują ucieczkę. Popłakały się. Klienci wyszli, byli pijani, jeden z nich zadzwonił na policję i powiedział, że gdy był w agencji towarzyskiej, dziewczyny powiedziały, że są zmuszane do uprawiania prostytucji wbrew własnej woli. Po czym klienci wrócili do agencji, ale dziewczyny ich nie wpuściły, bo się przestraszyły, że ci wzięli tę sprawę zbyt poważnie i wyda się, co one robią. Zadzwoniły więc po pomoc do sutenerów. Co prawda planowały ucieczkę, ale jeszcze nie w tym momencie i bez zaangażowania osób trzecich. Sutenerzy bardzo szybko przyjechali i spotkali na dole przed blokiem klientów. Podczas wyjaśniania sytuacji przyjechała policja wezwana przez klientów. Sprawcy zostali zatrzymani. Jeden z mężczyzn został skazany na 1 rok i 8 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres 3 lat próby, a drugi – na 1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres 3 lat próby za to, że działając wspólnie i w porozumieniu czerpali korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez małoletnie oraz udzielali im do tego pomocy poprzez udostępnianie mieszkania, a następnie, w zamian za opiekę i ochronę, pobierali od nich pieniądze. Dodatkowo, jeden z nich posiadał środki odurzające i psychotropowe oraz bez zezwolenia posiadał broń palną w postaci pistoletu gazowego. Ponadto każdy z nich został ukarany grzywną w wysokości 100 stawek dziennych (po 30 zł) oraz zostały zastosowane środki karne w postaci przepadku na rzecz Skarbu Państwa korzyści majątkowej w postaci pieniędzy (750 zł od każdego).

Przypadek nr 7

16-letnia Rumunka przeczytała w lokalnej prasie ogłoszenie o możliwości podjęcia dobrze płatnej pracy w Polsce, w charakterze opiekunki do dziecka. Umówiła się na spotkanie z kobietą z ogłoszenia, która pomogła jej w wyrobieniu wszystkich niezbędnych dokumentów potrzebnych do przekroczenia granicy i przekazała je innej kobiecie, z którą dziewczynka wyjechała do Polski mikrobusem. W Polsce zatrzymali się na bazarze przy stadionie w dużym mieście. Tam kobieta kazała wsiąść dziewczynce do samochodu, w którym było 3 Rumunów, którzy mieli się nią zaopiekować. Pojechali do wsi, gdzie zatrzymali się w domu 56-letniego Polaka. W tym domu mieszkało 11 kobiet Rumunek (z tego 2 małoletnie) i 6 mężczyzn. Rumuni zabrali dziewczynce paszport i powiedzieli, że będzie się prostytuować. Miała brać po 50 zł od każdego klienta, ale powinna była zarobić nie mniej niż 600 zł dziennie. Była kilkakrotnie bita. Jeden raz na samym początku, ponieważ nie chciała pracować jako prostytutka, a potem jeszcze trzykrotnie, gdy nie przyniosła wystarczającej ilości pieniędzy.

Dziewczyna była zawożona codziennie rano na trasę przez Polaka, w którego domu mieszkała, a wieczorem przywożona z powrotem. Po miesiącu uciekła i zgłosiła się na policję. Opowiedziała o swoich doświadczeniach. Zeznała m.in., że zarobiła około 10 000 zł, ale wszystkie pieniądze zostały jej zabrane. Sprawcy po zatrzymaniu nie przyznali się do winy. Twierdzili, że nie mieli pojęcia, czym zajmowała się dziewczyna. Rumuni mówili, że zajmowali się handlem, nie było ich przez cały dzień w domu, nic o niej nie wiedzieli, poza tym że wynajmowała też pokój od Polaka, tak samo jak oni.

Pozostałe kobiety zeznawały, że nie były zmuszane do uprawiania prostytucji – pracowały jako prostytutki na własny rachunek.

Dziewczyna została wydalona z Polski.

Oskarżeni nie przyznali się do stawianych im zarzutów. Polak dostał 1 rok pozbawienia wolności i grzywnę w wysokości 100 stawek dziennych po 15 zł. Kara była warunkowo zawieszona na okres 4 lat próby. Został skazany za zapewnienie warunków dla zorganizowania i uprawiania prostytucji oraz za to, że własnym środkiem transportu przywoził 3 małoletnie na miejsce uprawiania prostytucji.

Rumuni dostali 3 lata pozbawienia wolności za to, że działając wspólnie i w porozumieniu wykorzystali stosunek zależności przez zabranie dziewczynie paszportu, umieszczenie w dozorowanym miejscu zamieszkania, używając przemocy przez bicie oraz działając w celu osiągnięcia korzyści majątkowej doprowadzili ją do uprawiania prostytucji i czerpali z tego korzyść majątkową w wysokości nie mniej niż 10 000 zł.

Od wyroku I instancji został przez skazanych złożony środek odwoławczy w postaci apelacji. Sąd apelacyjny utrzymał jednak w mocy wyrok I instancji.

Przypadek nr 8

56-letni mężczyzna za pośrednictwem innych kobiet nawiązywał kontakty seksualne z pełnoletnimi i małoletnimi kobietami, a następnie namawiał je, by w zamian za korzyści majątkowe nakłaniały do tego swoje znajome. Umówionego dnia przyjeżdżał swoim samochodem pod blok jednej z pośredniczek i stamtąd zabierał ją oraz zwerbowane kobiety, po czym udawali się razem na polanę pod miastem. Na miejscu odbywał z nimi kontakty seksualne, płacąc im za to po 400 zł. Pośredniczki otrzymywały od niego każdorazowo po 200 zł.

Jedna z pośredniczek groziła niektórym dziewczynom, że wywiezie je do Niemiec, do lasu, pobije, wyjawi ich matkom, czym się zajmują. Kobieta poznawała te dziewczyny m.in. pod szkołą, do której chodziły. Większość dziewczynek była w dolnej granicy normy rozwojowej, z raczej biednych rodzin, w wieku między 12 a 17 lat. Mężczyzna uprawiał stosunki seksualne z przynajmniej 11 małoletnimi. Dwie z nich, za korzyści materialne, nakłaniały inne małoletnie do uprawiania prostytucji. Ich sprawy prowadził następnie Wydział Rodzinny i Nieletnich Sądu Rejonowego.

Jedna z matek dziewczynek zgłosiła na policję podejrzenie, że jej córka jest wykorzystywana seksualnie.

21-letnia pośredniczka została skazana za to, że w krótkich odstępach czasu, w wykonaniu z góry powziętego zamiaru, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej namawiała 3 małoletnie do uprawiania prostytucji oraz groźbą bezprawną w postaci wyrządzenia krzywdy, wywiezienia do lasu lub za granicę doprowadziła je do uprawiania prostytucji, z czego czerpała korzyści majątkowe w łącznej kwocie co najmniej 1000 zł. Została skazana na karę 2 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności i przepadek korzyści majątkowej osiągniętej z popełnionego przestępstwa w kwocie 1000 zł. Jej obrońca wniósł apelację, w wyniku postępowania odwoławczego uchylono zaskarżony wyrok, a sprawa została przekazana do ponownego rozpoznania przez sąd (sąd miał wątpliwości co do tego, czy kobieta faktycznie nakłaniała małoletnie).

Mężczyzna został skazany za doprowadzenie 2 małoletnich poniżej 15. roku życia do obcowania płciowego (art. 200 §1) oraz za działanie z góry powziętym zamiarem w celu aby 3 pełnoletnie oraz 3 małoletnie, w zamian za udzielenie korzyści majątkowej, podjęły się nakłaniania innych osób do uprawiania prostytucji (art. 204 §1, 2 i 3). Został skazany na karę 2 lat i 6 miesięcy pozbawienia wolności.

Jego obrońca wniósł apelację, w wyniku czego podtrzymano wyrok skazujący z art. 200 §1, a uniewinniono go z art. 204 §1, 2 i 3. Sąd stwierdził, że namawiał kobiety do „skontaktowania się”, a nie do prostytuowania, podejmował kontakty seksualne z nowymi kobietami, a nie z tymi samymi (był to bliżej nieustalony krąg osób, a nie osoby konkretne), a zapłata dla kobiet „kontaktujących” była za usługę, a nie za prostytucję.

Trzecia skazana, która w momencie popełnienia przestępstwa dopiero co skończyła 18 lat i sama odbywała z mężczyzną stosunki seksualne w zamian za korzyści majątkowe, za nakłanianie do prostytucji innych kobiet została skazana na karę 1 roku i 2 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na rok, grzywnę 1000 zł, przepadek korzyści majątkowej 1000 zł oraz dozór kuratora.

W sprawie oskarżona była jeszcze jedna kobieta z art. 204 §1, 2 i 3, ale to postępowanie zostało wyłączone do innego postępowania, ponieważ oskarżona wyjechała za granicę.

3. ANALIZA SOCJOLOGICZNA

3.1 Charakterystyka pokrzywdzonych

W analizie opisanych wyżej przypadków uwzględniono 15 małoletnich. W przypadku nr 2 sądowi nie udało się ustalić, czy małoletnia podczas pobytu w Niemczech była wykorzystywana w prostytucji, natomiast w uzasadnieniu do wyroku sąd tłumaczył, że oskarżony, wywożąc ją za granicę, ułatwił jej uprawianie prostytucji (choć nie czerpał z tego tytułu korzyści majątkowych), gdyż wiedział, że dziewczynka wcześniej się prostytuowała i że z dużym prawdopodobieństwem będzie to robić w Niemczech. Dodatkowo, dziewczynka miała za sobą już wielokrotne, udowodnione doświadczenia prostytucji w Polsce. W przypadku nr 3 do wykorzystania nie doszło, bo dziewczynka uciekła, natomiast sprawcę skazano za nakłanianie małoletniej do uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści finansowej. Obie powyższe małoletnie uwzględniono w tej analizie.

3.1.1 Podstawowe informacje o małoletnich pokrzywdzonych

Tabela nr 1 Wiek pokrzywdzonych

Wiek	N=15
11	2
12	0
13	1
14	2
15	3
16	2
17	5

Wszystkie pokrzywdzone były dziewczynkami. Najmłodsza dziewczynka w chwili wykorzystania miała 11 lat, najstarsza – 17,5.

Tabela nr 2 Kraje urodzenia pokrzywdzonych

Kraje urodzenia pokrzywdzonych	N=15
Polska	11
Rumunia	3
Bułgaria	1

Większość pokrzywdzonych pochodziła z Polski, 3 z Rumunii, a 1 z Bułgarii. Wszystkie miały obywatelstwo swojego kraju urodzenia i wszystkie przed wykorzystaniem w nim mieszkały. Wszystkie były lub miały być (przypadek nr 3) wykorzystane w Polsce. Dzieci cudzoziemskie zaraz po przesłuchaniu powróciły do swoich krajów.

Tabela nr 3 Miejsce urodzenia pokrzywdzonych

Miejsce urodzenia	N=15
Aglomeracja (powyżej 400 tys. mieszkańców)	3
Duże miasto (od 100 tys. do 400 tys. mieszkańców)	4
Średnie miasto (od 30 tys. do 100 tys. mieszkańców)	1
Małe miasto (do 30 tys. mieszkańców)	4
Wieś	0
Brak danych	3

Wszystkie pokrzywdzone, których miejsce urodzenia było znane, urodziły się w miastach. 7 z nich urodziło się w miastach liczących powyżej 100 tysięcy mieszkańców.

Tabela nr 4 Wykształcenie pokrzywdzonych w chwili wykorzystania

Wykształcenie w chwili wykorzystania	N=15
Podstawowe niepełne, w trakcie nauki	3
Podstawowe, w trakcie nauki w gimnazjum	2
Gimnazjalne, w trakcie nauki w technikum/liceum	7
Brak danych	3

Wszystkie dzieci, zanim zostały wykorzystane, uczęszczały do szkoły. Z akt wynika, że 6 z nich przed wykorzystaniem wagarowało, a połowa z wagarujących powtarzała klasy. Jedna dziewczynka chodziła do szkoły specjalnej.

3.1.2 Czynniki ryzyka

W aktach dla większości pokrzywdzonych brakuje danych dotyczących przynależności do mniejszości narodowych czy etnicznych (9 pokrzywdzonych). Informacja, że pokrzywdzone nie należały do mniejszości pojawia się w aktach dotyczących 6 pokrzywdzonych.

Tabela nr 5 Wcześniejsze doświadczenia przemocy pokrzywdzonych

Wcześniejsze doświadczenia przemocy	N=15
Nie	6
Tak	2
Brak danych	7

2 pokrzywdzone miały w przeszłości doświadczenia przemocy domowej, w obydwu przypadkach sprawcą był ojciec. W przypadku jednej pokrzywdzonej stosował przemoc fizyczną i emocjonalną (przypadek nr 8), a drugiej – emocjonalną i przypuszczalnie seksualną (przypadek nr 5). 6 pokrzywdzonych nie miało takich doświadczeń, a w przypadku 7 brakuje danych na ten temat.

4 dziewczynki miały za sobą doświadczenia komercyjnych kontaktów seksualnych przed wydarzeniami, będącymi przedmiotem prowadzonych spraw. Dwie z nich spotykały się przez rok z mężczyznami poznanymi przez Internet na płatne kontakty seksualne (przypadek nr 4). Jedna dziewczynka prostytuowała się od mniej więcej 13. roku życia, m.in. na dworcu w swoim mieście, podczas ucieczek. Przez pewien czas przebywała w agencji towarzyskiej, do której została zwerbowana (przypadek nr 2). Jedna pokrzywdzona była wcześniej ukarana za prostytutkę w Rumunii (przypadek nr 7). Kolejna pokrzywdzona (przypadek nr 1) przed wykorzystaniem w prostytutce odbywała regularnie kontakty seksualne z dużo starszym mężczyzną, który dawał jej alkohol, częstował narkotykami oraz pokazywał filmy pornograficzne.

Stan zdrowia fizycznego pokrzywdzonych przed wykorzystaniem był dobry. Jeżeli chodzi o zdrowie emocjonalne oraz poziom rozwoju intelektualnego: 4 pokrzywdzone były w dolnej granicy normy intelektualnej (przypadek nr 8), 1 pokrzywdzona była niepełnosprawna intelektualnie, co przejawiało się m.in. lekką wadą wymowy i jękaniem, słabą orientacją w środowisku społecznym, ograniczonymi zdolnościami oceny sytuacji, związków przyczynowo-skutkowych oraz intencji innych ludzi (przypadek nr 2). Dziewczynka ta korzystała z opieki psychologa i była to jedyna dziewczynka, która była objęta pomocą psychologiczną przed zaistnieniem analizowanego przestępstwa. Jeszcze inna pokrzywdzona miała poważne problemy emocjonalne, którym towarzyszyły m.in. myśli samobójcze (przypadek nr 5). Te dwie dziewczynki się samookaleczały.

U żadnej z pokrzywdzonych nie stwierdzono uzależnień.

3.1.3 Sytuacja rodzinna

Tabela nr 6 Sytuacja rodzinna pokrzywdzonych

Sytuacja rodzinna	N=15	Z kim mieszka dziecko
Rodzina pełna – rodzice biologiczni mieszkają razem	5	Z obydwójkiem biologicznych rodziców
Rodzice biologiczni po rozstaniu	8	4 – dziecko mieszka z matką 1 – dziecko mieszka z matką i ojczymem 1 – dziecko mieszka na zmianę u matki i dziadków 1 – dziecko mieszka z babcią 1 – dziecko mieszka w placówce
Brak danych	2	

Tabela nr 7 Informacje o pierwszym opiekunie pokrzywdzonych

Pierwszy opiekun	N=15
Matka	12
Babcia	1
Brak danych	2

Tabela nr 8 Informacje o drugim opiekunie pokrzywdzonych

Drugi opiekun	N=15
Ojciec	7
Ojczym	1
Dziadkowie	1
Brak drugiego opiekuna	3
Brak danych	3

Brakuje danych opisujących sytuację rodzinną 2 pokrzywdzonych. Jeżeli chodzi o pozostałe, zaledwie 5 pokrzywdzonych mieszkało z obydwójkiem biologicznych rodziców. 8 dziewczynek pochodziło z rodzin, gdzie rodzice biologiczni byli po rozstaniu. Te dziewczynki w większości mieszkały z matkami, jedna na zmianę z matką i dziadkami (matka często wyjeżdżała do pracy za granicę), jedna z babcią (matka mieszkała za granicą razem z konkubentem i dwójką dzieci z innego związku), a jedna w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii, do którego została oddana przez matkę, która nie radziła

sobie z jej ciągłymi uciezkami, wagarami oraz prostytuowaniem się (przypadek nr 2).

Wszystkie dziewczynki, o których sytuacji rodzinnej w aktach były informacje, utrzymywały w miarę regularny kontakt z matkami, nawet gdy z nimi nie mieszkały.

Tabela nr 9 Aktywność zawodowa opiekunów

Aktywność zawodowa kobiet - opiekunów dzieci	N=15
Pracuje	2
Pracuje dorywczo	1
Nie pracuje	7
Brak danych	5

Większość opiekunek dziewczynek nie miała stałej pracy, 2 były na emeryturze. 4 rodziny korzystały z opieki społecznej. W 3 rodzinach sytuacja ekonomiczna została oceniona jako dobra, w jednej – jako zła, a co do 7 brakuje danych. Niewiele wiadomo o wykształceniu matek. 3 z nich miały wykształcenie wyższe, jedna średnie, w pozostałych przypadkach brak jest danych na ten temat. W większości akt spraw (12) brakuje także danych dotyczących uzależnień opiekunek. Tylko w przypadku 3 opiekunek jest pewność, że nie były uzależnione.

Stały kontakt z ojcem biologicznym miało jedynie 7 pokrzywdzonych. Całkowity brak kontaktu z ojcem występował u 5 pokrzywdzonych, a co do 2 nie ma danych na ten temat. Jedna pokrzywdzona (przypadek nr 5) dopiero w wieku 14 lat nawiązała pierwszy kontakt z ojcem biologicznym.

W aktach dane dotyczące drugiego opiekuna (jego wykształcenia, uzależnień, aktywności zawodowej) były szczątkowe.

3.2 Charakterystyka sprawców

W analizie uwzględniono 14 sprawców. W przeanalizowanych aktach opisanych było więcej dorosłych wykorzystujących dzieci lub czerpiących zyski z ich wykorzystywania, jednak ich sprawy zostały skierowane do apelacji albo były oddzielone do innego postępowania. W analizie uwzględniono profil oskarżonego z przypadku nr 2, ponieważ sąd uznał, że ułatwiał on prostytucję małoletniej, nawet jeżeli nie czerpał z tego tytułu korzyści. Wszyscy skazani sprawcy, oprócz tego z przypadku nr 2, czerpali lub planowali czerpać korzyści materialne z wykorzystywania pokrzywdzonych w prostytucji. W przypadku, gdy dzieci „współpracowały z nimi”, zazwyczaj było to 50% zarobionych pieniędzy, w przypadku zastosowania środków przymusu, wbrew woli pokrzywdzonych, zabierali dla siebie całą kwotę. Jeden skazany (przypadek nr 8) był klientem małoletnich i jednocześnie namawiał pokrzywdzone oraz inne znane sobie osoby do werbowania kolejnych małoletnich. Wszystkim im płacił – zarówno za kontakty seksualne z nim, jak i za werbowanie innych.

Tabela nr 10 Płeć sprawców

Płeć sprawców	N=14
Mężczyźni	10
Kobiety	4

Większość sprawców stanowili mężczyźni. W 4 przypadkach były to kobiety, z których 3 miały wcześniejsze doświadczenia angażowania się w prostytucję.

Tabela nr 11 Wiek w chwili popełnienia przestępstwa

Wiek w chwili popełnienia przestępstwa	N=14
Poniżej 20 lat	2
20-30 lat	5
31-40 lat	3
41-50 lat	2
51 lat i więcej	2

Wszyscy sprawcy w momencie popełnienia przestępstwa byli pełnoletni. Najmłodsza osoba w chwili popełnienia przestępstwa miała 18 lat, a najstarsza – 56.

Tabela nr 12 Kraje pochodzenia sprawców

Kraje pochodzenia	N=14
Polska	9
Rumunia	3
Bułgaria	1
Ukraina	1

Tabela nr 13 Miejsce urodzenia sprawców

Miejsce urodzenia	N=14
Aglomeracja	1
Duże miasto	4
Średnie miasto	1
Małe miasto	4
Wieś	2
Brak danych	2

Większość sprawców była polskiego pochodzenia. 5 sprawców pochodziło z krajów Europy Wschodniej – Rumunii, Bułgarii oraz Ukrainy. Były to osoby, które mieszkały w Polsce. Tylko jedna z osób cudzoziemskich miała uregulowany status prawny pobytu w Polsce. Co do reszty, brak jest danych na ten temat.

W aktach dla większości sprawców (11) brakuje danych na temat tego, czy przynależeli do mniejszości. Informacja, że nie byli członkami żadnej mniejszości pojawia się w aktach dotyczących jedynie 3 oskarżonych.

Tabela nr 14 Wykształcenie sprawców

Wykształcenie	N=14
Podstawowe	4
Średnie/Zawodowe	10

Większość sprawców miała wykształcenie średnie, kilkoro podstawowe, żaden nie miał wyższego (jedna skazana była w trakcie studiów).

Tabela nr 15 Aktywność zawodowa sprawców

Aktywność zawodowa	N=14
Pracuje	8
Nie pracuje	5
Brak danych	1

Sprawcy zazwyczaj mieli wykształcenie średnie zawodowe i byli aktywni zawodowo. Najczęściej zajmowali się handlem, prowadząc na terenie Polski własną działalność. Jeden skazany był tak-sówkarzem, a jedna skazana pracowała w agencji towarzyskiej na umowę o pracę. Do jej zadań należało m.in. umawianie klientów, zakupy oraz rozliczanie zysków z właścicielem „firmy oferującej pośrednictwo towarzysko-matrymonialne oraz zajmującej się organizacją bankietów”, pod nazwą której funkcjonowała agencja.

W przypadku oskarżonych niepracujących jeden był bezrobotny, jeden na rencie, jedna osoba żyła z pieniędzy odłożonych z własnej prostytucji, a co do 2 brak jest danych.

Z akt wynika, że oskarżeni nie byli uzależnieni, oprócz jednego oskarżonego uzależnionego od leków.

Tabela nr 16 Sytuacja rodzinna sprawców

Sytuacja rodzinna	N=14
W związku małżeńskim	6
W konkubinacie	6
Osoba samotna	2

Stanowcza większość oskarżonych w chwili popełnienia przestępstwa była w związkach (w małżeństwie lub w konkubinacie). Również większość oskarżonych miała dzieci, najczęściej dwojkę.

Tabela nr 17 Wcześniejsza karalność sprawców

Karalność	N=14
Niekarani	8
Karani	4
Brak danych	2

Większość sprawców nie była wcześniej karana. 4 z nich (mężczyźni, Polacy) było wcześniej skazanych, odpowiednio za kradzież z użyciem przemocy (na 2 lata pozbawienia wolności – przypadek nr 1), prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości oraz nieprzestrzeganie zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych (najpierw na 1 rok pozbawienia wolności i 3 lata zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, a następnie na 4 miesiące pozbawienia wolności połączone z 5 latami zakazu prowadzenia pojazdów – przypadek nr 6) oraz sutenerstwo i groźby karalne (na 1 rok w zawieszeniu na 3 lata – przypadek nr 4). W przypadku jednego sprawcy nie ma danych o rodzaju popełnionego przez niego przestępstwa (przypadek nr 7).

3.3 Przebieg procedury wykorzystywania małoletnich w prostytucji

Z 14 uwzględnionych w badaniu sprawców, aż 13 to osoby nieznane wcześniej pokrzywdzonym, które pierwszy kontakt nawiązały z nimi z zamiśm popełnienia wobec nich przestępstwa. Jedna osoba, która znała pokrzywdzone (przypadek nr 8) była wcześniej ich znajomą. Świadczyła ona wcześniej usługi seksualne oskarżonemu w tej samej sprawie mężczyźnie, który namawiał ją, aby werbowała swoje koleżanki (pełnoletnie i małoletnie).

Tabela nr 18 Nawiązanie kontaktu pomiędzy oskarżonymi a pokrzywdzonymi

Nawiązanie kontaktu oskarżony - pokrzywdzony	N=14 sprawców
Bez pośrednictwa innych osób	7
Za pośrednictwem innych osób	7

Co drugi sprawca wykorzystywania nawiązał kontakt z pokrzywdzonymi bez pośrednictwa innych osób (przypadki nr 2, 4, 5 i 6). Kontakt ten został nawiązany głównie poprzez media (sprawcy zamieścili ogłoszenia w Internecie lub gazecie, na które odpowiedziały pokrzywdzone), w jednym przypadku kontakt był nawiązany bezpośrednio na dworcu, gdzie dziecko się prostytuowało. Jedna osoba była znajomą pokrzywdzonych, która namawiała je do prostytucji.

7 pozostałych sprawców nawiązało kontakt z dziećmi za pośrednictwem innych osób, m.in. chłopaka przyjaciółki pokrzywdzonej (przypadek nr 1), znajomej (przypadki nr 3 i 8). W jednym z przypadków

(przypadek nr 7) dziewczynka znalazła w ogłoszeniu informację o tym, że może w Polsce podjąć pracę opiekunki. Spotkała się w Rumunii z osobą, która umieściła ogłoszenie. Następnie ta osoba przekazała ją innej, która zawiozła ją do Polski i dopiero w Polsce dziecko miało pierwszy kontakt z oskarżonymi.

Połowa oskarżonych po raz pierwszy bezpośrednio spotkała się z pokrzywdzonymi w miejscu prywatnym (własnym mieszkaniu, prowadzonej przez siebie agencji towarzyskiej lub na własnej działce), a połowa w miejscu publicznym (dworzec kolejowy, przy stadionie, w pubie czy pod szkołą pokrzywdzonych).

Tabela nr 19 Czas od nawiązania kontaktu do rozpoczęcia wykorzystania

Czas od nawiązania pierwszego kontaktu pokrzywdzony - sprawca do rozpoczęcia wykorzystania seksualnego	N=13 małoletnich¹
Od razu	6
Tydzień	4
2 tygodnie	1
Brak danych	2

6 pokrzywdzonych zostało wykorzystanych od razu po nawiązaniu pierwszego kontaktu ze sprawcami. W przypadku nr 8 sprawca – mężczyzna odbierał zwerbowane już wcześniej przez inne osoby dziewczynki z mieszkania pośredniczki i jechał z nimi na polanę pod miastem, gdzie odbywał z nimi stosunki seksualne w zamian za udzielenie korzyści. W przypadku nr 5 dziewczynka nawiązała kontakt z sutenerką telefonicznie i tego samego dnia pojawiła się w agencji towarzyskiej, gdzie już została. W przypadku nr 7 dziewczynka była odebrana przez sprawców z dworca (nie kontaktowała się z nimi wcześniej – została im przekazana przez osobę transportującą ją z Rumunii) i od razu zawieziona do miejsca zamieszkania, z którego codziennie była wożona na trasę. 4 pokrzywdzone (przypadki nr 4 i 6) nawiązały ze sprawcami kontakt przez Internet lub telefonicznie, a następnie pojawiły się w agencji towarzyskiej w ciągu kilku dni.

Tabela nr 20 Czas trwania wykorzystania

Czas trwania wykorzystania	N=13 małoletnich
1 dzień	5
Kilka dni	2
Ok. miesiąca	3
2 miesiące	2
4 miesiące	1

¹ W przypadku nr 2 nie wiadomo, czy pokrzywdzona została wykorzystana, a w przypadku nr 3 do wykorzystania nie doszło.

Najwięcej pokrzywdzonych było wykorzystywanych jeden lub kilka dni. Były to w większości dziewczynki, które zgłosiły się do agencji towarzyskich i albo, po zgłoszeniu ich zaginięcia przez opiekunów, miejsce ich przebywania zostało szybko namierzone przez policję (przypadki nr 4 i 8), albo klienci agencji towarzyskiej poinformowali o tym organy ścigania. Jedna pokrzywdzona (przypadek nr 8) odbyła tylko jeden stosunek seksualny ze sprawcą.

Tabela nr 21 Miejsce wykorzystywania małoletnich

Miejsce wykorzystywania małoletnich	N= 13 małoletnich
Aglomeracja	4 – agencje towarzyskie, dyskoteki, hotele, mieszkania prywatne
Średnie miasto	2 – agencja towarzyska
Pod miastem	7 – trasa/polana

Pokrzywdzone były wykorzystywane w agencji towarzyskiej (przypadki nr 4, 5 i 6) lub świadczyły usługi seksualne pod miastem (przypadki nr 7 i 8). W jednym przypadku dziewczynka była wożona po hotelach, dyskotekach i mieszkaniach prywatnych (przypadek nr 1). Pokrzywdzone pracujące w agencjach towarzyskich same się do nich zgłosiły (znalazły ogłoszenie w Internecie lub w prasie).

8 pokrzywdzonych było wykorzystywanych poza miejscowością stałego zamieszkania, w miejscu gdzie tymczasowo mieszkały (w przypadku wykorzystywania w agencji towarzyskiej agencja była jednocześnie miejscem zamieszkania pokrzywdzonych, a kolejne 3 mieszkały ze sprawcami w ich domu i codziennie były wożone na trasę). Zaś 5 dziewczynek było wykorzystywanych w miejscowości stałego zamieszkania i podczas wykorzystywania nadal mieszkały ze swoimi opiekunami (przypadki nr 1 i 8).

Troje sprawców stosowało wobec dzieci środki przymusu: straszenie, że poinformują matkę pokrzywdzonej, że córka jest prostytutką (przypadek nr 1); pobicie, straszenie pogryzieniem przez psa, wybiciem zęba, pobiciem rodziców oraz spaleniem domu w Bułgarii (przypadek nr 3); bicie, groźby, zabranie paszportu (przypadek nr 7).

W części przypadków to opiekunki doprowadziły do wykrycia przestępstwa poprzez zgłoszenie zaginięcia dzieci na policję (przypadki nr 2, 4, 5), a następnie, we współpracy z organami ścigania, ułatwiły zidentyfikowanie miejsca przebywania małoletnich. W przypadku nr 8 matka jednej z pokrzywdzonych domyśliła się, co się dzieje i zgłosiła swoje podejrzenia na policję. 2 pokrzywdzone same poszły na policję i zgłosiły przestępstwo (przypadki nr 1 i 7). Kolejnej pokrzywdzonej (przypadek nr 3) udało się uciec i poprosić o pomoc świadka, który następnie zawiadomił policję. W przypadku nr 6 to klienci agencji towarzyskiej zgłosili na policję, że pokrzywdzone są zmuszane do prostytucji.

Opiekunki 8 pokrzywdzonych były bardzo zaangażowane w pomoc swoim podopiecznym, gdy dowiedziały się, że dzieje się coś niepokojącego. Współpracowały w tym zakresie z policją, a potem, gdy dowiedziały się, co się stało, wspierały małoletnie, m.in. poprzez zapewnienie im pomocy psychologicznej.

3.4 Wnioski

Analizując akta spraw sądowych należy mieć na uwadze, że jest to źródło bardzo specyficzne. W przeanalizowanych dokumentach brakuje wielu istotnych informacji, szczególnie w zakresie charakterystyki pokrzywdzonych oraz skazanych. Niewystarczające są dane dotyczące czynników ryzyka zaistniałych w sytuacji dzieci, takich jak doświadczenia przemocy, uzależnienia, pochodzenie etniczne, problemy emocjonalne. Informacje dotyczące opiekunów dzieci, szczególnie drugiego opiekuna, są zazwyczaj szczątkowe. Zauważono zależność, że w przypadku zarówno pokrzywdzonych, jak i sprawców pochodzenia cudzoziemskiego, danych na ich temat jest znacznie mniej niż w przypadku osób pochodzenia polskiego.

W aktach znajduje się wiele danych, ale część informacji poszukiwanych w ramach badań (szczególnie dotyczących charakterystyki pokrzywdzonego i sprawcy, ale także przebiegu procedury wykorzystywania) jest często „ukryta między wierszami” i można ją określić jedynie na podstawie dokładnego czytania większości dokumentów, łącząc znane już fakty. Nie można zapominać przy tym, że to, co zeznają pokrzywdzeni, sprawcy czy świadkowie nie zawsze musi być zgodne ze stanem rzeczywistym i występuje wiele czynników mogących zakłócić obraz sprawy, takich jak np. strach pokrzywdzonych przed sprawcami, zatajanie części informacji czy chęć pokazania siebie lub innych zaangażowanych w sprawę osób w dobrym świetle. Dodatkowo sprawy, które toczyły się w sądach, są prawdopodobnie jedynie niewielką częścią sytuacji, w których doszło do wykorzystywania małoletnich w prostytucji. Z praktyki profesjonalistów wynika, że wiele przestępstw nie zostaje wykrytych. Sprawy przeanalizowane w wyniku powyższych badań aktowych są sprawami specyficznymi dlatego, że wyszły na jaw.

Z tego powodu, analizując akta sądowe, nie należy przyjmować wszystkich zawartych w nich informacji bezkrytycznie. Niemniej jednak, z akt wyłania się obraz, na podstawie którego można uzyskać wyobrażenie o zjawisku wykorzystywania dzieci w prostytucji.

Każdy przypadek wykorzystywania dzieci w prostytucji jest inny. Różne są sytuacje wyjściowe dzieci (sytuacja rodzinna, szkolna itp.), różne są ich motywacje. Niektóre dzieci same aktywnie poszukują komercyjnych kontaktów seksualnych, podczas gdy reszta jest przymuszana przez osoby, organizujące ten proceder, poprzez groźby, szantaż, stosowanie przemocy czy wykorzystanie trudnej sytuacji, w której znajdują się małoletni. Można jednak wysnuć wniosek, że rzadko dzieje się to zupełnie przypadkowo. Najczęściej wykorzystanie jest wynikiem różnych ryzykownych zachowań czy czynników, które pojawiły się w życiu dzieci dużo wcześniej.

To, co zwraca szczególną uwagę to fakt, że w przypadku wszystkich spraw przebadanych w ramach badań aktowych pokrzywdzonymi były dziewczynki. Niemniej jednak to, że w badaniach nie natrafiono na pokrzywdzonych płci męskiej nie oznacza, że takich przypadków nie ma. Z praktyki organizacji pracujących z osobami, które świadczą usługi seksualne, jednoznacznie wynika, że chłopcy też są zagrożeni wykorzystaniem w prostytucji. Z różnych powodów, m.in. tabu homoseksualnych kontaktów seksualnych („klientami” są w takim przypadku głównie mężczyźni), silniejszego przypisywania mężczyznom odpowiedzialności za to, co się im przydarza, a co za tym idzie, z lęku przed stygmatyzacją społeczną i odrzuceniem, chłopcy prawdopodobnie mniej chętnie ujawniają takie doświadczenia.

Warto zauważyć, że aż co trzecia pokrzywdzona w momencie wykorzystania nie miała ukończonych 15 lat. Jeżeli chodzi o sytuację rodzinną pokrzywdzonych, znaczący jest fakt, że zazwyczaj ich rodzice biologiczni nie mieszkali razem, a pokrzywdzone mieszkaly najczęściej jedynie z matkami i rodzeństwem. Co ciekawe, w większości przypadków pokrzywdzone miały wcześniej dobry

kontakt ze swoimi głównymi opiekunami (matkami), o czym świadczą opinie biegłych, ale również reakcje matek na wykorzystanie dzieci – wiele matek natychmiast po zaginięciu czy ucieczce dzieci poinformowało o tym fakcie policję i bardzo ściśle współpracowało ze służbami w odszukaniu dziecka. Uderzające jest, że duża część pokrzywdzonych w momencie wykorzystywania w prostytucji mieszkała w domu rodzinnym.

Czynnikiem zwiększającym niebezpieczeństwo wykorzystywania w prostytucji są wcześniejsze doświadczenia komercyjnego wykorzystywania seksualnego oraz innych form przemocy. Jeżeli chodzi o „zgode” dziecka na wykorzystywanie w prostytucji, można podzielić małoletnie na te, które same aktywnie poszukiwały pracy w agencji towarzyskiej oraz te, które zostały namówione przez inne osoby do świadczenia usług seksualnych. Dziewczynkom, które same zgłosiły się do agencji towarzyskich, wiedząc czym się tam będą zajmować, bardzo „zależało” na tej formie „zarobku”. Świadczy o tym fakt, że przekonywały potencjalnych sutenerów, aby je tam zatrudnili albo kłamały, że są pełnoletnie.

Za jedną z głównych motywacji dzieci do zaangażowania się w komercyjne kontakty seksualne można uznać chęć polepszenia swojego statusu materialnego, ale w kilku przypadkach również można podejrzewać, że była to chęć wyrwania się ze swojego środowiska i otoczenia. Ważną motywacją była również chęć zdobycia pieniędzy na życie, gdyż wiele dziewczynek pochodziło z rodzin, w których panowała zła sytuacja materialna (opiekunki często były bezrobotne). Warto także zwrócić uwagę na presję grupową – w jednej sytuacji dziewczynki nawzajem werbowały swoje koleżanki. Dzieci przymuszone do świadczenia usług seksualnych różnymi środkami, jak np. przemocą, szantażem, groźbami, tkwiły w tym procederze ze strachu przed karą ze strony sutenerów.

Z badań wynika, że sprawcy komercyjnego wykorzystywania seksualnego nie tworzą bardzo specyficznej grupy. Większość sprawców miała wykształcenie średnie, kilkoro podstawowe, żaden nie miał wyższego (ale jedna osoba była w trakcie studiów). Niewiele wiadomo o ich uzależnieniach. W chwili popełnienia przestępstwa byli osobami aktywnymi zawodowo, z czego wynika, że organizowanie prostytucji to często dodatkowy sposób zarabiania pieniędzy. Co ciekawe, większość sprawców miała partnerów lub partnerki (żyła w konkubinacie albo związku małżeńskim) oraz wychowywała własne dzieci. To, co może odróżniać jeszcze sprawców od populacji, to doświadczenia wcześniejszego popełnienia przestępstw.

Sprawcy właściwie nigdy nie działali w pojedynkę. Proceder wykorzystywania innych osób w prostytucji wymaga większej ilości osób, które „dzielą się” obowiązkami. Szczególnie dotyczy to sytuacji, gdy pokrzywdzeni w celu wykorzystania są transportowani z jednego miejsca do innego, zarówno przez granice państwowe, jak i na terenie jednego kraju. Taki proceder wymaga pośrednictwa wielu osób, np. osoby werbującej, osoby kontaktującej się z dzieckiem, osoby przewożącej dziecko, osoby je przyjmującej.

Dominującą grupę sprawców stanowili mężczyźni. Co ważne, kobiety zaangażowane w proceder komercyjnego wykorzystywania seksualnego małoletnich robiły to we współpracy z mężczyznami. Można wysnuć wniosek, że kobiety współdziałają z mężczyznami, ale same nie organizują wykorzystania, raczej pomagają mężczyznom jako osoby przechowujące pokrzywdzone, werbujące (np. umieszczają ogłoszenia) czy namawiające je do prostytucji. Ważną cechą, która łączy kobiety – sprawców, są ich wcześniejsze doświadczenia prostytucji.

Badania pokazały, że wykorzystywaniem małoletnich w prostytucji zajmują się zazwyczaj osoby nieznanne wcześniej małoletnim, które nawiązują z nimi relację już w celu wykorzystania. W związku z tym od momentu pierwszego kontaktu małoletniego ze sprawcą do momentu wykorzystania

seksualnego upływa bardzo krótki czas. Z drugiej strony, jest wysoce prawdopodobne, że sytuacje, gdy sprawcą jest bliska dziecku osoba, rzadziej wychodzą na światło dzienne, ponieważ dziecku łatwiej jest oskarżyć osobę, z którą niewiele je łączy.

Agencje towarzyskie zazwyczaj werbują kobiety poprzez ogłoszenia w Internecie lub gazecie, z których nie zawsze jasno wynika, jaki to rodzaj „pracy”. Okazało się, że agencje towarzyskie z dużą ostrożnością przyjmują małoletnie. Świadczy o tym fakt, że osoby, z którymi małoletnie kontaktowały się po przeczytaniu ogłoszenia, na początku odmawiały ich przyjęcia. Prawdopodobnie zdawały sobie sprawę z konsekwencji karnych grożących za sutenerstwo w stosunku do osoby małoletniej albo zakładały, że osoba małoletnia szybciej odejdzie (jest większa szansa, że ktoś jej szuka). Jednakże łatwo dały się przekonać i nie dociekały zbyt intensywnie, ile lat mają dziewczynki. W agencjach towarzyskich wobec pokrzywdzonych nie stosowano przemocy. Była to raczej forma kontraktu – agencja oferowała miejsce do spania oraz organizację procederu (głównie pozyskiwanie i umawianie klientów), z czego czerpała 50% zysków uzyskanych za świadczenie usług seksualnych. Dzieci przebywające w agencjach towarzyskich zazwyczaj uciekły z domu, a ich zaginięcie zgłoszono, przez co bardzo szybko dotarła do nich policja (najczęściej po kilku dniach).

Dzieci wykorzystywane poza agencjami towarzyskimi (na trasie czy w miejscach prywatnych) były częściej oszukiwane w procesie werbowania, co do charakteru pracy (dotyczyło to głównie dzieci cudzoziemskich). Stosowano wobec nich także przemoc fizyczną i szantaż, zabierano dokumenty, straszono skrzywdzeniem bliskich im osób, przez co były bardziej zależne od sprawców. Trudniej było im uciec, a ich wykorzystywanie trwało dłużej.

3.5 Podsumowanie

Z przeprowadzonego badania można wysnuć wniosek, że małoletnimi szczególnie zagrożonymi wykorzystywaniem w prostytucji są dziewczynki, pochodzące z rodzin rozbitych, o niższej niż przeciętna sytuacji materialnej, które mają różnego rodzaju trudności emocjonalne. Do czynników ryzyka należy również zaliczyć wcześniejsze doświadczanie komercyjnych kontaktów seksualnych oraz przemocy ze strony bliskiej osoby, a także wagarowanie. Sprawcy to przede wszystkim mężczyźni, nieznani wcześniej ofiarom – nawiązują z nimi kontakt już w celu wykorzystywania w prostytucji. Raczej nie działają w pojedynkę, ale współpracują w tym procederze z innymi osobami. Wielu sprawców nie stosuje metod przymusu wobec pokrzywdzonych. Jednak w przypadkach, gdy są one stosowane, wykorzystanie dzieci w prostytucji trwa dłużej niż w przypadku, gdy dzieci „godzą się” na wykorzystywanie i również czerpią z tego korzyści materialne. Organy ścigania są informowane o możliwości zaistnienia przestępstwa przede wszystkim przez opiekunów dzieci czy świadków, rzadziej przez pokrzywdzone.

Z punktu widzenia zapobiegania zjawisku komercyjnego wykorzystywania dzieci istotne jest badanie charakterystyki pokrzywdzonych i zmian w tym zakresie. Treść art. 2 §1 pkt 2 kodeksu postępowania karnego wskazuje pomoc w prewencji przestępstw jako jeden z celów postępowania karnego. W oparciu o tę zasadę można od organów wymiaru sprawiedliwości oczekiwać dokonywania pogłębionej analizy sytuacji osoby pokrzywdzonej. Zaleca się zatem, aby wypracowano w praktyce postępowań karnych zbieranie możliwie najbardziej wyczerpujących informacji o pokrzywdzonych małoletnich i sprawcach, które mogą stanowić o czynnikach ryzyka zaangażowania dziecka w kontakty seksualne o charakterze komercyjnym.

4. ANALIZA PRAWNA

4.1 Prawne i historyczne ramy badania

4.1.1 Handel ludźmi w ujęciu prawa międzynarodowego i unijnego

Międzynarodowe regulacje dotyczące handlu ludźmi

Pojęcie handlu ludźmi obecne jest w prawie międzynarodowym od początku XX wieku. Pierwszymi dokumentami dotyczącymi tego procederu były Międzynarodowe Porozumienie z dnia 18 maja 1904 roku w sprawie zwalczania handlu białymi niewolnikami (zmienione Protokołem zatwierdzonym przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w dniu 3 grudnia 1948 roku) i Konwencja paryska z dnia 4 maja 1910 roku, dotycząca zwalczania handlu żywym towarem. Polska przystąpiła do tych aktów na mocy Oświadczenia Rządowego z dnia 8 września 1922 roku (DzU.1922.87.783). Na mocy tych aktów państwa strony zobowiązano do karania każdego kto:

Art. 1 Konwencji paryskiej

(...) dla zaspokojenia cudzych namiętności zwerbował, wprowadził albo uwiódł, nawet za jej zgodą, kobietę albo dziewczynę nieletnią dla celów rozpusty winien być karany nawet wtedy, gdyby poszczególne czyny, stanowiące pierwiastki składowe przestępstwa, zostały dokonane w różnych państwach.

Art. 2 Konwencji paryskiej

(...) dla zaspokojenia cudzych namiętności, za pomocą oszustwa lub gwałtu, gróźb, użycia władzy czy jakichkolwiek innych środków przymusu zwerbował, wprowadził lub uwiódł kobietę albo dziewczynę pełnoletnią dla celów rozpusty, choćby poszczególne czyny, stanowiące pierwiastki składowe przestępstwa, zostały spełnione w różnych państwach.

W 1925 roku Polska została stroną Konwencji geneńskiej z dnia 30 września 1921 roku o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi (DzU.1925.125.893)². W konwencji po raz pierwszy użyto określenia „handel” w celu opisu tego procederu. Art. 2 konwencji wprost odsyła do ww. Konwencji paryskiej w zakresie definicji zjawiska. Podkreśla się przy tym konieczność karania osób dopuszczających się handlu dziećmi obu płci.

Kolejnym aktem prawa międzynarodowego, dotyczącym handlu ludźmi, istotnym z punktu widzenia ochrony dzieci jest Konwencja z dnia 2 grudnia 1950 roku, podpisana w Lake Success w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji. Polska ratyfikowała ją na mocy ustawy z dnia 29 lutego 1952 roku (DzU.1952.13.78). Zgodnie z preambułą Konwencji Lake Success jej celem było ujednoczenie regulacji, dotyczących handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, zawartych w ww. dokumentach. Konwencja obejmowała tematykę szerszą niż sam handel ludźmi, delegalizowała bowiem również przestępstwa związane z czerpaniem korzyści z cudzej prostytucji. Zawarta w omawianej konwencji definicja handlu ludźmi jest mało rozbudowana. Umawiające się strony zawarły ją w art. 1 pkt 1, który brzmi:

Strony niniejszej Konwencji zgadzają się ukarać każdego, kto dla zaspokojenia namiętności innej osoby:

1) dostarcza, zwabia lub wprowadza w celach prostytucji inną osobę, nawet za jej zgodą;

² Od 1950 roku Polska była stroną konwencji ze zmianami wprowadzonymi na mocy Protokołu z dnia 12 listopada 1947 roku podpisanego w Lake Success – DzU.1951.59.405.

W stosunku do poprzednio funkcjonujących definicji brakuje w niej znamienia uwodzenia i werbowania. Zastąpiono je natomiast zachowaniami polegającymi na zwabieniu – zbliżonym do uwiedzenia – i dostarczaniu. Dzięki ujęciu dostarczania ofiary w definicji handlu ludźmi rozbudowany został krąg potencjalnych sprawców. Dokonano bowiem penalizacji kolejnego z łańcucha czynności, które składają się na proceder jako całość, umożliwiając w ten sposób karanie osób zaangażowanych tylko w jedną z jego części. Ponadto konwencja zobowiązuje do karalności przygotowania i usiłowania popełnienia czynów w niej wskazanych. Determinację walki z handlem ludźmi i eksploatacją prostytucji wyraża art. 4 konwencji, nakazujący karalność wszelkiego uczestnictwa w wymienionych przestępstwach i zastosowanie środków umożliwiających karalność tego, choćby jako innych przestępstw, tak, aby uniknąć bezkarności sprawców.

Bardzo ogólnie sformułowany jest przepis Konwencji o prawach dziecka z dnia 20 listopada 1989 roku, ratyfikowanej przez Polskę na mocy ustawy z dnia 21 września 1990 roku (DzU.1991.120.526). W art. 35 konwencja nakazuje państwom stronom podejmować kroki w celu przeciwdziałania uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie.

25 maja 2000 roku Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło w Nowym Jorku Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka, w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii (OPSC). Polska ratyfikowała ten akt z dużym opóźnieniem. Wszedł on w życie dopiero 4 marca 2005 roku na mocy ustawy z dnia 10 września 2004 roku (DzU.2004.238.2389). W uzasadnieniu do projektu ustawy o ratyfikacji protokołu wskazywano na już istniejące uregulowania krajowe, pozostające w zgodzie z treścią protokołu oraz konieczność zapewnienia zgodności legislacji z nim. Ponadto zauważono, że na mocy art. 91 ust. 2 Konstytucji RP z chwilą ratyfikacji protokołu w drodze ustawy jego przepisy zyskują moc nadrzędną nad przepisami ustaw krajowych, gdy nie ma możliwości ich pogodzenia.

OPSC wprowadza definicję handlu dziećmi, nieco odrębną od obowiązującej w stosunku do dorosłych. Na mocy art. 2 pkt. a) *handel dziećmi oznacza jakiegokolwiek działanie lub transakcję, w drodze której dziecko przekazywane jest przez jakąkolwiek osobę lub grupę osób innej osobie lub grupie za wynagrodzeniem lub jakąkolwiek inną rekompensatą*. Jest to pojęcie szersze niż handel ludźmi, jednak obejmujące także ten proceder w stosunku do dzieci. Ww. przepis wymaga dla zaistnienia handlu dziećmi wystąpienia transakcji i otrzymania korzyści w zamian za dziecko. Od takiej koncepcji odchodzą nowoczesne definicje handlu ludźmi, ponieważ utrudnia to postępowanie dowodowe. Należy jednak pamiętać o specyfice niektórych przypadków sprzedaży dzieci – np. sprzedaż dziecka w ramach nielegalnej adopcji, odrębnych od handlu ludźmi, ale mieszczących się w definicji OPSC.

Z punktu widzenia rozwoju i specyfikacji definicji handlu ludźmi niezwykle istotne znaczenie ma Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 15 listopada 2000 roku, a obowiązujący w Polsce od dnia 25 grudnia 2003 roku (tzw. Protokół z Palermo, DzU.2005.18.160). Art. 3 protokołu zawiera bardzo szczegółową definicję pojęcia handlu ludźmi.

Art. 3

W rozumieniu niniejszego protokołu:

(a) „handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia

lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystanie prostytutki innych osób lub inne formy wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów;

(b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie, o którym mowa pod literą (a), nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod, o której mowa pod literą (a);

(c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania uznawane jest za „handel ludźmi” nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod, o której mowa pod literą (a);

(d) „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia.

Nowością w stosunku do poprzednio obowiązujących definicji handlu ludźmi jest wprowadzenie znamion w postaci środków stosowanych przez sprawcę w celu nakłonienia lub zmuszenia ofiary do poddania się ich woli.

Ww. definicja rozwinęła zakres zachowań uznanych za dopuszczanie się handlu ludźmi. Tym samym za dopuszczenie się handlu ludźmi uznaje się wszelkie działania częściowe, składające się na proceder handlu ludźmi, które mogą być popełniane przez różnych sprawców. Rozwinięto także zakres sposobów wykorzystania ofiary przez przyjmującego. Tym samym handel ludźmi przestał być rozumiany jako przestępstwo okołoprostytycyjne i nabrał szerszego charakteru. Protokołowi zarzuca się jednak brak wymienienia celu wykorzystania do pornografii.

W kontekście Protokołu z Palermo znaczenie ma jego umiejscowienie w systemie prawa międzynarodowego. Jest to akt rozwijający Konwencję przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej. Zgodnie ze stanowiskiem doktryny ogranicza to możliwość jego stosowania wyłącznie do sytuacji objętych ww. konwencją. Tym samym na mocy Protokołu z Palermo penalizowany jest zdefiniowany w nim handel ludźmi o charakterze międzynarodowym, dokonywany w ramach działalności grup przestępczych³. Jednak poziom szczegółowości definicji handlu ludźmi przyjęty w omawianym protokole stanowić będzie standard kolejnych regulacji.

Na mocy ustawy z dnia 25 kwietnia 2008 roku Polska ratyfikowała Konwencję Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzoną w Warszawie dnia 16 maja 2005 roku. Konwencja weszła w życie w stosunku do Polski 1 marca 2009 roku, a więc blisko 4 lata od momentu jej przyjęcia. Konwencja jest niezmiernie ważnym aktem, zajmującym się tematyką handlu ludźmi bardzo kompleksowo. Do kluczowych, w kontekście pozostałych aktów międzynarodowych, przepisów należy art. 2, który *explicite* znosi, funkcjonujący dotychczas standard, zgodnie z którym handel ludźmi był przestępstwem o charakterze transgranicznym. Na mocy konwencji penalizowane są zachowania o znamionach handlu ludźmi niezależnie od ich krajowego bądź międzynarodowego charakteru. Ponadto art. 20 konwencji każe łączyć z procederem handlu ludźmi inne przestępstwa popełniane w związku z nim, tj. przestępstwa związane z podrabianiem bądź zatrzymywaniem dokumentów podróży. Definicja handlu ludźmi zawarta w konwencji została zbudowana w sposób analogiczny do tej w Protokole z Palermo, wyliczając zachowania sprawcy, zastosowane środki i cele wykorzystania ofiary. Podobnie nie ma znaczenia zgoda ofiary, a w przypadku ofiary będącej dzieckiem karalność nie zależy od zastosowania wymienionych środków.

³ U. Kozłowska, w: *Handel ludźmi. Materiały do raportu*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Warszawa 2007.

Art. 4

Dla celów niniejszej Konwencji:

a) „handel ludźmi” oznacza werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, z zastosowaniem groźby lub użyciem siły, bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania. Wykorzystanie obejmuje, jako minimum, wykorzystywanie prostytutki innych osób, lub inne formy wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie albo usunięcie organów,

b) zgoda ofiary handlu ludźmi na zamierzone wykorzystanie określone w literze a) niniejszego artykułu nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którąkolwiek z metod wymienionych w literze a),

c) werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie dziecka celem jego wykorzystania jest uznawane za handel ludźmi nawet wówczas, gdy nie obejmuje żadnej z metod wymienionych w literze a) niniejszego artykułu,

d) „dziecko” oznacza osobę, która nie ukończyła osiemnastego roku życia,

e) „ofiara” oznacza każdą osobę fizyczną będącą podmiotem handlu ludźmi zdefiniowanego w niniejszym artykule.

Konwencja choć wprowadzona z opóźnieniem, na co wskazywał m.in. Komitet Praw Dziecka⁴, stała się motorem do długo oczekiwanych zmian w polskim prawie karnym materialnym.

Unijne regulacje dotyczące handlu ludźmi

Prawo unijne dotyka problematyki handlu ludźmi w Decyzji ramowej Rady UE z 19 lipca 2002 roku 2002/629/WSiSW. Obowiązuje ona Polskę od chwili przystąpienia do Unii Europejskiej, a więc od 1 maja 2004 roku. Decyzja ramowa przyjmuje w art. 1 następującą definicję handlu ludźmi:

Art. 1

1. Każde Państwo Członkowskie podejmuje środki konieczne dla zapewnienia, że karalne są następujące czyny:

werbowanie, przewóz, przekazywanie, przechowywanie, dalsze przyjmowanie osoby, włącznie z wymianą lub przeniesieniem kontroli nad tą osobą, gdy:

a) dzieje się to przy użyciu przymusu, siły lub zastraszenia, w tym uprowadzenia; lub

b) dzieje się to przy użyciu oszustwa lub nadużycia finansowego; lub

c) ma miejsce nadużycie władzy lub sytuacji wrażliwości, które powoduje, że osoba nie ma w rzeczywistości prawdziwego i nadającego się do zaakceptowania wyboru innego niż poddanie się wykorzystaniu; lub

d) oferowane lub przyjmowane są opłaty lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą do celów wyzysku pracy lub usług tej osoby, w tym w formie co najmniej przymusowej lub

⁴ Rozpatrzenie raportów złożonych przez Państwa-Strony na podstawie art. 12 ust. 1 Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostitucji i dziecięcej pornografii, CRC/C/OPSC/POL/CO/1, październik 2009.

obowiązkowej pracy lub usług, niewolnictwa lub praktyk podobnych do niewolnictwa oraz poddaństwa, lub do celów wyzysku prostytucji innych osób lub innych form wykorzystania seksualnego, w tym pornografii.

2. Zgoda ofiary handlu ludźmi na wykorzystanie, zamierzone lub rzeczywiste, nie jest brana pod uwagę, gdy został użyty którykolwiek ze środków wymienionych w ust. 1.

3. Gdy zachowanie określone w ust. 1 dotyczy dziecka, jest ono przestępstwem podlegającym karze za handel, nawet jeśli nie został użyty żaden ze środków wymienionych w ust. 1.

4. Do celów niniejszej decyzji ramowej „dziecko” oznacza osobę poniżej 18. roku życia.

Na mocy art. 2 karalne ma być podżeganie, pomocnictwo, usiłowanie i współdziałanie w popełnieniu przestępstwa. Definicja unijna nieco inaczej niż Protokół z Palermo ujmowała środki stosowane przez sprawców handlu ludźmi. Żaden ze środków wymienionych w definicji nie musi zostać zastosowany dla uznania czynu za handel ludźmi, gdy ofiarą jest dziecko (do 18. roku życia). Definicja zawarta w decyzji ramowej jest uboższa w stosunku do omawianej powyżej o cel wykorzystania ofiary do nielegalnego pozyskiwania organów, obejmuje natomiast wykorzystanie jej do pornografii. Decyzja ramowa stawia także minimalne postulaty co do skutecznych sankcji za popełnienie przestępstw. Nakazuje umożliwienie pociągnięcia do odpowiedzialności osób prawnych, które uzyskały korzyści w związku z popełnieniem przestępstwa przez niektóre związane z nimi osoby. Ponadto dziecko – ofiara handlu ludźmi, ma być traktowane jako ofiara szczególnie wrażliwa.

Aktualnie trwa okres przejściowy, w którym Polska implementuje przepisy Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 roku. Dyrektywa ta zastępuje omówioną wyżej decyzję ramową. Art. 2 dyrektywy zawiera definicję handlu ludźmi, która poniekąd łączy cechy dwóch opisanych powyżej.

Art. 2

1. Państwa członkowskie podejmują środki niezbędne do zapewnienia karalności następujących czynów umyślnych:

Werbowanie, transport, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osób, w tym wymiana lub przekazanie kontroli nad tymi osobami, z zastosowaniem groźby lub przemocy bądź innych form przymusu, uprowadzenia, oszustwa, podstępu, poprzez nadużycie uprawnień lub wykorzystanie sytuacji bezbronności, lub też wręczenie lub przyjęcie płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby sprawującej kontrolę nad inną osobą, w celu wyzysku.

2. Sytuacja bezbronności zachodzi wówczas, gdy dana osoba nie ma innego – realnego lub możliwego do zaakceptowania – wyboru niż poddanie się nadużyciu.

3. Wyzysk obejmuje, w szczególności, wyzyskanie innych osób do prostytucji lub innych form wykorzystywania seksualnego, przymusową pracę lub służbę, w tym żebractwo, niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa, zniewolenie, wyzyskiwanie do działalności przestępczej lub usunięcie organów.

4. Zgoda ofiary handlu ludźmi na wyzysk, niezależnie od tego, czy zamierzony lub rzeczywisty, nie ma znaczenia, jeżeli posłużono się którymkolwiek ze środków określonych w ust. 1.

5. Jeśli zachowanie określone w ust. 1 dotyczy dziecka, stanowi ono przestępstwo handlu ludźmi, nawet jeśli nie posłużono się żadnym ze środków wymienionych w ust. 1.

6. Na użytek niniejszej dyrektywy „dziecko” oznacza osobę poniżej 18. roku życia.

Na mocy art. 3 dyrektywy karalne mają być także podżeganie, pomocnictwo oraz usiłowanie popełnienia przestępstw związanych z handlem ludźmi. Istotną zmianą jest podwyższenie minimalnych wymaganych sankcji w przypadkach szczególnie kwalifikowanych, np. popełnienie przestępstwa wobec ofiary szczególnie wrażliwej lub w ramach działalności zorganizowanej grupy przestępczej, względem ww. decyzji ramowej z co najmniej 8 do co najmniej 10 lat. Dyrektywa bardziej szczegółowo wskazuje także środki wsparcia ofiar i ich rodzin. Obejmuje to m.in. nakaz szczególnego traktowania ofiar w postępowaniu, dla zapobieżenia wtórnej wiktymizacji. Przepisy dyrektywy muszą zostać wdrożone w prawie krajowym do dnia 6 kwietnia 2013 roku.

4.1.2 Karalność handlu ludźmi na gruncie prawa polskiego

Ujęcie historyczne

W polskim ustawodawstwie przestępstwa związane z handlem ludźmi obecne były od 1932 roku, kiedy to wszedł w życie pierwszy po I wojnie światowej polski kodeks karny. Art. 211 ww. aktu penalizował wywożenie drugiej osoby za granicę w celu uprawiania przez nią prostytucji. Kwalifikowaną formą tego przestępstwa było popełnienie go względem wyszczególnionych kategorii osób najbliższych lub małoletniego poniżej 21 lat. Orzecznictwo wydane na gruncie tego przepisu uznawało już moment rozpoczęcia podróży za zaistnienie przestępstwa. Ponadto, cytowane przez A. Sakowicza, orzeczenie Sądu Najwyższego mówi, że przestępstwo to nie wymaga nawet faktu przekroczenia granicy przez ofiarę wspólnie ze sprawcą. Za wystarczający uznawano brak samodzielności w organizacji i wykonaniu czynności wyjazdu ofiary⁵.

Kodeks karny z 1932 roku został zmieniony w roku 1969. Nowe regulacje dotyczące handlu ludźmi umiejscowiono w przepisach wprowadzających kodeks karny w art. IX⁶. Na jego podstawie penalizowano zwabianie, uprowadzanie i dostarczanie innej osoby w celu uprawiania przez nią nierządu. W §2 ponadto penalizuje się handel kobietami nawet za ich zgodą lub dziećmi. W §1, podobnie jak we wcześniej obowiązującej normie, istotny był cel przeznaczenia osoby do nierządu, z czego zrezygnowano w §2. A. Sakowicz wyraża pogląd, że był to zamierzony zabieg, mający na celu zastosowanie uproszczonej formy penalizacji. Dzięki takiemu postępowaniu ustawodawcy nie było konieczności dowodzenia trudnego znamienia zamiaru sprawcy dla karalności przestępstwa. Ponadto zdaniem ww. autora oraz cytowanego przez niego Sądu Najwyższego brak omawianego znamienia celu rozszerza zastosowanie art. IX §2 do sytuacji niezwiązanych z uprawianiem nierządu przez pokrzywdzonych⁷.

Obowiązujący aktualnie kodeks karny z 1997 roku, jako pierwszy posłużył się sformułowaniem „handel ludźmi”. W art. 253 §1 penalizował działania polegające na uprawianiu handlu ludźmi nawet za ich zgodą. Ponadto art. 204 §4 stanowił o przestępstwie zwabiania lub uprowadzania drugiej osoby w celu uprawiania przez nią prostytucji za granicą. Wobec ewolucji uregulowań międzynarodowych w tej materii pierwszym podnoszonym wobec ww. przepisów zarzutem było rozbicie uznawanego w prawie międzynarodowym przestępstwa na dwie regulacje. Analizując prawo międzynarodowe należy stwierdzić, że pojęcie „handlu ludźmi” wyrosło niejako z pierwotnego zwabiania kobiety za

⁵ A. Sakowicz, *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo” 3, 2006.

⁶ DzU.1969.13.95.

⁷ Uchwała SN z dnia 29 listopada 1995 I KZP 33/95, za A. Sakowicz, *op. cit.*, K. Karsznicki, w: *Handel ludźmi. Materiały do raportu, op. cit.*

granice w celu uprawiania przez nią nierządu. Tymczasem polski ustawodawca potraktował to źródło jako osobne przestępstwo. Ponadto art. 204 §4 przewidywał niższą niż międzynarodowe uregulowania i niższą niż ww. art. IX pwwk sankcję karną, bo jedynie 1–10 lat pozbawienia wolności wobec, co najmniej 3-letniej kary wymaganej wcześniej. Nie można więc traktować art. 204 §4 jako kwalifikowanej formy zwykłego „handlu ludźmi” w innych celach i bez użycia uprowadzenia czy zwiabienia, ponieważ nie wynika to m.in. z niższej niż przy handlu ludźmi karalności⁸. Treść tego przepisu została także zawężona, względem poprzednio obowiązującego, o element zgody pokrzywdzonej. Tym samym pojawiła się kolejna rozbieżność względem uregulowań międzynarodowych. Zgoda pokrzywdzonego jest natomiast wprost wskazana jako niemająca znaczenia dla karalności za handel ludźmi. Tym samym pewne uzasadnienie uzyskuje rozdzielenie obu przestępstw w kodeksie karnym. Podczas gdy handel ludźmi stanowił przestępstwo przeciwko porządkowi publicznemu, przedmiotem ochrony art. 204 §4 była wyłącznie wolność seksualna jednostki⁹.

Art. 204 §4 nie obejmuje swoimi znamionami dokonania transakcji – „handlu”. Biorąc pod uwagę orzeczenia, dotyczące interpretacji tego pojęcia na gruncie art. 253 §1, należy uznać, że brak wymogu dokonania transakcji mógł ułatwiać postępowanie od strony dowodowej¹⁰.

Interpretacja samego przepisu art. 253 §1 budziła zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze wiele wątpliwości. Podstawowy zarzut stawiany temu przepisowi dotyczył jego niedookreśloności. W przepisie użyto sformułowania niezdefiniowanego nigdzie w ustawie. W pierwotnym stanie brakowało także wyczerpującej definicji na gruncie prawa międzynarodowego. Stąd stanowczy pogląd wyrażany m.in. przez L. Gardockiego, który twierdził, że w związku z zasadą *nullum crimen sine lege certa* zastosowanie przepisu art. 253 §1 kk jest niemożliwe¹¹. W orzecnictwie oraz w części doktryny przyjęto jednak pogląd o możliwości interpretowania pojęcia „handel”, użytego w treści art. 253 §1 kk poprzez analogię z prawem cywilnym i z przestępstwami z art. 171 §1 i 263 §1 kk, dotyczącymi handlu materiałami niebezpiecznymi i handlu bronią¹². Także na tym tle pojawiały się jednak kontrowersje. Autorzy nie byli zgodni co do zakresu zastosowania terminu handel. F. Radoniewicz przywołuje poglądy zawężające omawiane pojęcie jedynie do sprzedaży, rozumianej zgodnie z prawem cywilnym, jak i poglądy o szerszym rozumieniu tego pojęcia¹³. Sąd Apelacyjny w Lublinie w wyroku z 22 września 2009 roku wyraźnie odmówił słuszności poglądom ograniczającym rozumienie pojęcia „handel ludźmi” tylko w kategorii transakcji cywilnoprawnych. Sąd podparł się przy tym odniesieniem do definicji „handlu ludźmi”, zawartych w szeregu aktów międzynarodowych¹⁴. Podobnie orzekł ten sam sąd w wyroku z dnia 7 kwietnia 2005 roku¹⁵.

W tym miejscu zasadne wydaje się poruszenie kwestii zastosowania omówionych wcześniej przepisów prawa międzynarodowego i unijnego na gruncie prawa polskiego. Opisane akty międzynarodowe zawierają swoje definicje handlu ludźmi. Nawet jeśli definicje nie były ujęte *explicite*, jak np. w Konwencji paryskiej o zwalczaniu handlu żywym towarem, z samego kontekstu ustanowionych tym aktem przestępstw oraz z tytułu samego aktu należy wnioskować, że twórcy opisali w niej przestępstwa,

⁸ A. Sakowicz, *op. cit.*, E. Zielińska, w: *Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie*, pod red. Z. Lasocika, Ośrodek Badań Praw Człowieka, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej, IPSiR UW.

⁹ A. Sakowicz, *op. cit.*

¹⁰ Zobacz np. orzeczenia komentowane przez B. Namysłowską-Gabrysiak, w: *Handel ludźmi – materiały...*, *op. cit.*

¹¹ L. Gardocki, *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2004, E. Zielińska, *op. cit.*

¹² A. Sakowicz, *op. cit.*

¹³ F. Radoniewicz, *Przestępstwo handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo” 10, 2011.

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 22 września 2009 roku, Aka 110/2009.

¹⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 7 kwietnia 2005 roku, Aka 75/2005.

które uważali za handel żywym towarem. Ponadto od 2000 roku w obrocie międzynarodowym funkcjonował Protokół z Palermo, definiujący pojęcie handlu ludźmi wprost. Do momentu ratyfikacji stosownych aktów prawa międzynarodowego, zawarte w nich definicje mogły być przez polskie sądy stosowane pomocniczo, jako wykładnia potocznie używanego i rozumianego pojęcia handlu ludźmi¹⁶. Do momentu przyjęcia Protokołu z Palermo w 2000 roku byłyby to więc przepisy Konwencji z Lake Success z 1950 roku. Następnie użyteczny mógł być Protokół z Palermo, a już od 2005 roku Konwencja Rady Europy. Także zastosowanie przepisów prawa międzynarodowego nie było jednak przyjmowane w doktrynie i judykaturze jednomyślnie. Pogląd, który podziela autorka, opiera się na hierarchii źródeł polskiego prawa, która wynika z art. 91 Konstytucji RP. Przepis ten mówi, że umowa międzynarodowa ratyfikowana przez Polskę staje się częścią polskiego porządku prawnego. Ponadto umowa międzynarodowa, na której ratyfikację zgodę wyrażono w ustawie, ma pierwszeństwo zastosowania przed ustawą krajową w przypadku niedających się pogodzić rozbieżności. Tym samym należy uznać, że z chwilą ratyfikacji Protokołu z Palermo, a więc od 2003 roku, a także z chwilą ratyfikacji Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi w 2009 roku do polskiego porządku prawnego wprowadzone zostały szczegółowe definicje handlu ludźmi. Przed ratyfikacją stosownych aktów posłużenie się w orzecznictwie którąś z omawianych definicji było dopuszczalne, jako wskazówka interpretacyjna. Zgodnie z podzielanym przez autorkę poglądem o mocy obowiązującej aktów międzynarodowych od chwili ich ratyfikacji, definicje z Protokołu z Palermo i Konwencji Rady Europy powinny być uznawane za obowiązujące w powiązaniu z ogólnym tekstem art. 253 §1 kk. Inny pogląd wyraża część autorów, którzy podkreślają, że bezpośrednie zastosowanie przepisów międzynarodowych wymaga spełnienia przez nie pewnych warunków. Normy takie muszą być, zdaniem tych autorów, samo wykonywalne, a więc stanowić samodzielną podstawę karalności. Tym czasem ww. aktom prawnym zarzuca się w tym zakresie, że adresowane są do państw, a nie do obywateli i tym samym nie mogą stanowić podstawy karania sprawców¹⁷. Należy jednak zauważyć, że nie wymagano od polskich sądów karania sprawców wyłącznie na podstawie aktów prawa międzynarodowego. Zastosowanie odpowiednich definicji wiązało się z istniejącym w polskim prawie przestępstwem, którego interpretacja od początku XX wieku wiązała się z realizacją zobowiązań wynikających z ratyfikowania przez Polskę aktów międzynarodowych. Stosowanie w tym zakresie nienaturalnej interpretacji, pomijającej stanowisko międzynarodowe, było zdaniem autorki nadużyciem swobody interpretacji przysługującej sądom oraz źródłem orzeczeń niekorzystnych z punktu widzenia ofiary i porządku publicznego.

Od momentu akcesji Polski do Unii Europejskiej źródłem prawa polskiego stały się także pośrednio lub bezpośrednio dokumenty unijne, w tym Decyzja ramowa 2002/629/WSiSW. Dla niniejszych rozważań istotna jest moc obowiązująca decyzji ramowej. Decyzje ramowe to akty prawa pochodnego specyficzne dla, nieistniejącego od wejścia w życie Traktatu z Lizbony, III filaru UE. Ich celem jest zbliżanie prawa krajów członkowskich. Dla państw członkowskich wiążący jest zatem rezultat narzucony przez decyzję ramową, w jego gestii pozostają jednak zastosowane w tym celu środki. Co do zasady, nie istnieje możliwość bezpośredniego zastosowania przepisów decyzji ramowej. Jednak zdaniem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, wyrażonym w orzeczeniu z 16 czerwca 2005 roku w sprawie „Pupino”, wobec decyzji ramowych zastosowanie znajduje zasada zgodnej wykładni prawa krajowego z prawem europejskim. Tym samym sądy państw członkowskich zobowiązane są dokonywać w orzekaniu takiej wykładni stosowanych przepisów, która najbardziej jak to możliwe uwzględnia prawo unijne. Zdaniem autorki zastosowanie ww. zasady do omawianej

¹⁶ Zobacz sposób ujęcia problemu w tezie wyroku Aka 110/2009.

¹⁷ A. Sakowicz, *op. cit.*, B. Namysłowska-Gabrysiak, *op. cit.*

decyzji ramowej nakazuje sądom polskim, do niedawna jeszcze posługującym się ogólnym przepisem art. 253 §1, interpretować pojęcie handlu ludźmi w zgodzie z ww. aktem prawa wspólnotowego. Tym samym za dopuszczalne, a wręcz wskazane można uznawać definiowanie handlu ludźmi w okresie od 1 maja 2004 roku do momentu wprowadzenia stosownej definicji w prawie polskim, poprzez odniesienie do art. 1 Decyzji ramowej 2002/629/WSiSW¹⁸.

Ostatnim, budzącym pewne kontrowersje przede wszystkim w doktrynie, problemem interpretacyjnym na gruncie przepisu art. 253 §1 kk było rozumienie użytego w tym przepisie sformułowania „uprawiać handel ludźmi”. Niektórzy autorzy komentarzy i podręczników prawa karnego stanowczo uznają, że zarówno użycie słowa „uprawiać”, jak i liczby mnogiej „handel ludźmi”, wskazuje jednoznacznie na konieczność zaistnienia więcej niż jednej transakcji dla bytu tego przestępstwa¹⁹. Większość przedstawicieli doktryny oraz Sąd Najwyższy nie podzielają jednak tego poglądu. Należy się z nimi zgodzić, że z samego użycia liczby mnogiej w przepisie nie może wynikać brak ochrony dla pojedynczego pokrzywdzonego przestępstwem handlu ludźmi²⁰.

Powyższe rozważania na gruncie poprzednio obowiązującego stanu prawnego stanowią uzasadnienie dla konieczności wprowadzenia w polskim prawie wyraźnej definicji przestępstwa handlu ludźmi, co zostało dokonane nowelizacją z maja 2010 roku. Omówione kontrowersje stanowią ponadto uzasadnienie dla przeprowadzenia omawianego badania. Wskazują bowiem na wiele niebezpieczeństw dla orzecznictwa, wynikających z niejasności prawa.

Aktualny stan prawny

W aktualnym stanie prawnym handel ludźmi podlega dwóm przepisom kodeksu karnego. Samo przestępstwo handlu ludźmi konstytuuje art. 189a kk, który stanowi:

189a

§1. Kto dopuszcza się handlu ludźmi, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§2. Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w §1, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Zgodnie z cytowanym przepisem handel ludźmi stanowi zbrodnię, czyli przestępstwo którego dolna granica zagrożenia karą wynosi co najmniej 3 lata. Górna granica kary za przestępstwo handlu ludźmi to 15 lat pozbawienia wolności (w związku z art. 32 pkt 3 i art. 37 kk).

Novum w polskim prawie stanowi karalność także przygotowania do handlu ludźmi²¹.

Handel ludźmi został zdefiniowany w art. 115 §22 kk w sposób analogiczny do współczesnych definicji zawartych w Protokole z Palermo, Konwencji Rady Europy i Decyzji ramowej Unii Europejskiej.

Przestępstwo to obejmuje trzy kategorie znamion:

– działania sprawców,

¹⁸ B. Namysłowska-Gabrysiak, *op. cit.*

¹⁹ Zobacz autorzy wymieniani przez A. Sakowicza, *op. cit.* oraz orzeczenie w sprawie III K 205/01, omawiane przez B. Namysłowską-Gabrysiak, *op. cit.*

²⁰ A. Sakowicz, *op. cit.*, Uchwała SN z dnia 21 listopada 2001 roku, I KZP 26/01.

²¹ T. Bojarski, w: T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks karny, Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2010.

- sposoby spowodowania udziału pokrzywdzonego,
- cele wykorzystania pokrzywdzonego.

W niniejszym raporcie zajęto się jedynie popełnianiem przestępstwa handlu ludźmi w stosunku do osób małoletnich. Ustawodawca *explicite* wyłączył wobec pokrzywdzonych dzieci (do ukończenia 18. roku życia) konieczność stosowania przez sprawcę wyliczonych sposobów nakłonienia pokrzywdzonego do udziału. Wymienione w art. 115 §22 działania podjęte dla wykorzystania małoletniego w celu wskazanym w tym przepisie będą stanowić zbrodnię handlu ludźmi nawet przy braku posłużenia się przez sprawcę wskazanymi metodami.

Dla zaistnienia przestępstwa handlu ludźmi nie ma znaczenia zgoda pokrzywdzonego (także dorosłego), zgodnie z utrwaloną tendencją prawodawstwa międzynarodowego. Oznacza to, że nawet, gdy ofiara jest świadoma celu swojej podróży, np. tego, że w docelowym miejscu będzie świadczyć usługi seksualne lub zostanie wykorzystana w innej pracy o charakterze przymusowym, sprawca nie jest zwolniony z odpowiedzialności.

W aktualnym stanie prawnym należy podkreślić, że mimo użycia słowa „handel”, kojarzącego się z transakcjami kupna – sprzedaży, w definicji omawianego przestępstwa nie ma mowy o zapłacie. Mimo że można zakładać, że sprawcy będą działać w celu uzyskania korzyści majątkowej, udowodnienie otrzymania zapłaty za przekazaną osobę nie jest konieczne dla dokonania kwalifikacji czynu jako przestępstwa z art. 189a kk, co powinno znacznie ułatwić stawianie zarzutów dopuszczenia się handlu ludźmi. Wiąże się to także z uchynieniem przepisu art. 204 §4 kk, który regulował właśnie sytuację zwabiania drugiej osoby za granicę celem uprawiania tam przez nią prostytucji bez transakcji o charakterze handlowym. Z usunięcia ww. przepisu w chwili wprowadzenia definicji handlu ludźmi można wnioskować o zakwalifikowaniu tego przestępstwa jako handlu ludźmi, zgodnie z aktualnym stanem prawnym.

Definicja zawarta w art. 115 §22 kk jest w pełni zgodna z obowiązującą Polskę w tym zakresie Konwencją Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi ratyfikowaną w 2008 roku. Art. 115 §22 stanowi niemalże dosłowną transpozycję przepisu art. 4 ww. konwencji. Wprowadzenie go stanowiło wypełnienie zobowiązania wynikającego z ratyfikacji. Art. 2 konwencji wprost nakazuje stosować jej postanowienia do każdej formy handlu ludźmi, w tym mającego wymiar jedynie krajowy. Tym samym wprost zrezygnowano z dominującego wcześniej poglądu o koniecznie międzynarodowym charakterze przestępstwa.

Dla dalszych rozważań na gruncie przypadków opisanych w badaniach warto przeanalizować znamiona przestępstwa handlu ludźmi. Ponieważ badania dotyczą jedynie sytuacji małoletnich pokrzywdzonych, pominię, wyłączone przez ustawodawcę w przypadku dzieci – ofiar, metody stosowane przez sprawców i zajmę się jedynie czynnościami i celami znamionującymi omawianą zbrodnię.

- Werbowanie oznacza „nakłaniać kogoś do wzięcia w coś udziału”²².
- Transport oznacza „przewóz różnymi środkami lokomocji”²³.
- Dostarczenie oznacza „srowadzać dokądś”²⁴.

²² A. Markowski, R. Pawelec, *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Langenscheidt–Langenscheidt Polska, Warszawa 2001, za T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks karny, Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2011.

²³ E. Sobol, *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

²⁴ *Ibidem*.

- Przekazywanie oznacza „oddając powierzyć coś komuś, ofiarować”²⁵.
- Przechowywać oznacza „utrzymać coś w odpowiednim stanie przez pewien czas”²⁶.
- Przyjmowanie oznacza „wziąć coś, co ktoś daje”²⁷.

Jak widać w powyższych rozważaniach istniejąca definicja przewiduje karalność szeregu czynności, które wykonywane będą przez szereg osób zaangażowanych w proceder handlu ludźmi. Na gruncie obowiązującego prawa istnieje więc podstawa prawna karania każdej z osób zaangażowanych w złożony proces, od zwerbowania ofiary poprzez przewiezienie jej do miejsca wykorzystania, aż do przyjęcia jej w miejscu docelowym. Należy zauważyć, że czynności te będą zwykle wykonywane przez kilka lub kilkanaście osób. Wszyscy sprawcy będą wówczas odpowiadać za popełnienie różnych form sprawczych tego samego przestępstwa z art. 189a §1 lub §2. Obecna od 2010 roku karalność przygotowania do handlu ludźmi obejmuje także każdą ze wskazanych w art. 115 §22 kk czynności. Oznacza to, że w przypadku nawet udaremnionego handlu ludźmi należy przewidywać, że proceder w konkretnej sytuacji mógł być zaplanowany i przygotowany w całości. Istnieje podejrzenie dokonania przygotowań do popełnienia przestępstwa handlu ludźmi, a więc sytuacja uzasadniająca karanie na podstawie art. 189a §2 kk²⁸.

Warto zauważyć, że opisane wyżej znamiona handlu ludźmi dotyczą szeregu czynności kończącego się na przyjęciu ofiary w celu jej wykorzystania. Z punktu widzenia karalności należy więc wskazać, że samo wykorzystanie ofiary, np. zmuszanie jej do uprawiania prostytucji czy czerpanie korzyści z uprawiania przez nią prostytucji, nie stanowi elementu przestępstwa handlu ludźmi. Ma to dwojakie skutki dla karalności sprawców. Po pierwsze oznacza to, że dla wypełnienia znamion przestępstwa handlu ludźmi nie jest wymagane osiągnięcie zamierzonego celu wykorzystania ofiary²⁹. Po drugie, w przypadku zrealizowania któregoś z wymienionych celów wykorzystania ofiary handlu należy stwierdzić podejrzenie odrębnego przestępstwa, np. określonego w art. 203 kk przestępstwa zmuszania do uprawiania prostytucji. Nie istnieje tym samym konieczność wyboru pomiędzy kwalifikacją prawną czynów popełnionych przez sprawcę. Jak widać w omówionych niżej przypadkach organy wymiaru sprawiedliwości niejednokrotnie rozpatrują jedynie ostateczne wykorzystanie pokrzywdzonej, pomijając przestępny charakter jej zwerbowania i dostarczenia do miejsca wykorzystania.

Znamiona przestępstwa handlu ludźmi dotyczą też zamierzonego sposobu wykorzystania ofiary w miejscu przeznaczenia. Istotne z punktu widzenia zakresu karalności za przestępstwo handlu ludźmi jest użyte w przepisie pojęcie „wykorzystanie”. Ogranicza to w pewien sposób zakres przedmiotowy handlu ludźmi. Ponadto wprowadzenie do definicji znamion o charakterze celu działania powoduje konieczność udowodnienia celu wykorzystania ofiary w konkretnym charakterze i zamiaru sprawcy w tym zakresie. Oznacza to, że w obowiązującym stanie prawnym nie stanowi przestępstwa handlu ludźmi relacja, w której, np. rodzic biologiczny w zamian za korzyść majątkową oddaje swoje dziecko innej osobie, która w ten sposób przyjmuje dziecko na wychowanie. W przeprowadzonych badaniach skupiono się przede wszystkim na czynach obejmujących cel wykorzystania ofiary w prostytucji.

Ze względu na istniejące w tym zakresie kontrowersje na gruncie poprzedniego stanu prawnego,

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ T. Bojarski, w: T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks karny, Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2012.

²⁹ J. Piórkowska-Flieger, w: T. Bojarski, A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *op. cit.*

należy też krótko poruszyć kwestię przedmiotowego znamienia przestępstwa handlu ludźmi. W doktrynie i orzecznictwie na gruncie poprzedniego stanu prawnego nie było jednomyślności co do tego, czy dla zaistnienia przestępstwa wystarczy jednorazowe dokonanie czynu wobec jednej tylko osoby (patrz uwagi powyżej). Ustawodawca konstruując art. 189a w aktualnym brzmieniu, rozwiązał część z wyrażanych wcześniej wątpliwości, zastępując słowo „uprawia” – sugerujące według niektórych powtarzalność działań, nie budzącym wątpliwości terminem „dopuszcza się”. Tym samym wprost przyznano, że już jednorazowe przeprowadzenie handlu istotą ludzką stanowić będzie przestępstwo z art. 189a kk³⁰.

Podsumowując, należy za F. Radoniewiczem wskazać, że nowelizacja kodeksu karnego w zakresie handlu ludźmi rozwiązała większość wątpliwości wyrażanych na gruncie poprzedniego stanu prawnego. Wprowadzenie definicji dookreśliło handel ludźmi jako katalog czynności faktycznych, eliminując interpretację pojęcia „handel” na gruncie cywilnoprawnym. Zmiana słowa określającego znamię czasownikowe z „uprawia” na „dopuszcza się” jednoznacznie nakazuje stosować omawiany przepis w sytuacjach pojedynczej „transakcji”³¹. Należy jednak wskazać na zagrożenia wynikające ze szczególności regulacji, jak konieczność udowodnienia zamiaru sprawcy wykorzystania ofiary w konkretnym celu czy niemożność dokonania interpretacji pojęcia handel ludźmi do transakcji niemających na celu wyzyskania ofiary.

4.1.3 Karalność czynów związanych z prostytucją

Prostytucja jest z prawnego punktu widzenia zjawiskiem niezdefiniowanym. Co do zasady jednak nie dostrzega się w doktrynie kontrowersji, co do jej definicji. Przyjmuje się, że prostytucją jest relacja, w której jedna osoba oddaje swoje ciało w celu zaspokojenia seksualnego innych osób i otrzymuje za to wynagrodzenie. Co do zasady nie jest karalne uprawianie prostytucji ani też korzystanie z usług seksualnych świadczonych w zamian za wynagrodzenie³². Niektóre definicje ponadto przewidują brak zaangażowania emocjonalnego osoby świadczącej usługi³³ i brak decyzji o wyborze partnera³⁴. Niniejsze rozważania dotyczyć będą sytuacji, gdy osobą świadczącą usługi seksualne jest dziecko – osoba poniżej 18 lat.

Międzynarodowe regulacje dotyczące przestępstw okołoprostytycyjnych

Z punktu widzenia kształtowania polskiego podejścia do prostytucji bardzo istotnym aktem jest Konwencja z Lake Success z 1950 roku w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji. Konwencja stworzona jest w duchu tzw. koncepcji abolicjonistycznej, a więc zakazuje rejestracji prostytutek, przy jednoczesnym braku penalizacji uprawiania prostytucji.

Konwencja nie zawiera definicji prostytucji, ale określa przestępstwa okołoprostytycyjne:

- eksploatawanie prostytucji innej osoby, nawet za jej zgodą,
- świadome prowadzenie domu publicznego, utrzymywanie go lub finansowanie lub branie udziału w jego finansowaniu,
- świadome wynajmowanie lub odnajmowanie pomieszczeń lub budynków dla uprawiania w nich

³⁰ F. Radoniewicz, *op. cit.*

³¹ *Ibidem.*

³² P. Łabuz, *Współczesna prostytucja*, „Jurysta” 2, 2010.

³³ Z. Izdebski, w: *Handel ludźmi – zapobieganie...*, *op. cit.*

³⁴ J. Piórkowska-Flieger, *op. cit.*

prostytycji.

Konwencja stanowi główną podstawę ukształtowania przepisów polskich, dotyczących prostytucji, po 1950 roku.

W 2000 roku względem Polski weszła w życie Konwencja Międzynarodowej Organizacji Pracy nr 182 dotycząca zakazu i natychmiastowych działań na rzecz eliminowania najgorszych form pracy dzieci. Na mocy tego aktu uznano angażowanie dzieci w prostytucję, proponowanie dzieci do prostytucji bądź korzystanie z prostytucji dziecka za jedną z najgorszych form pracy dzieci. Tym samym odnoszą się do Polski postanowienia konwencji zobowiązujące państwa – strony do zapewnienia skutecznych środków realizacji konwencji, a więc zapobiegania angażowaniu dzieci do najgorszych form pracy poprzez prewencję i pomoc ofiarom.

Niezwykle istotnym aktem, z punktu widzenia ochrony dzieci przed wykorzystaniem seksualnym, także w prostytucji, jest Konwencja Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystywaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, przyjęta 12 lipca 2007 roku. Jeszcze w 2007 roku Polska podpisała konwencję, do tej pory nie nastąpiła jednak jej ratyfikacja, stąd nie ma jeszcze podstaw do bezpośredniego zastosowania jej przepisów. Art. 19 konwencji dotyczy następujących przestępstw związanych z dziecięcą prostytucją:

- rekrutacja i powodowanie udziału dziecka w prostytucji,
- zmuszanie dziecka do prostytucji,
- osiągnięcie korzyści majątkowych z prostytucji dziecka,
- inne wykorzystanie dziecka do tych celów,
- korzystanie z dziecięcej prostytucji.

Konwencja zawiera także następującą definicję prostytucji dziecięcej w art. 19 ust. 2:

termin „dziecięca prostytucja” oznacza fakt wykorzystania dziecka do czynności seksualnych w sytuacji, gdy zostały przekazane lub obiecane tytułem zapłaty pieniądze lub każda inna forma wynagrodzenia lub świadczenia, bez względu na to, czy tę zapłatę, obietnicę czy świadczenie otrzymało dziecko czy też osoba trzecia. Definicja ta jest bardzo zbliżona do tej zawartej w ww. dyrektywie i podobnie, jak ona będzie musiała znaleźć miejsce w polskim prawie z chwilą ratyfikacji konwencji.

Unijne regulacje dotyczące przestępstw okołoprostytycyjnych

W związku z wejściem Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 roku Polska została zobowiązana do dostosowania prawa krajowego do postanowień Decyzji ramowej Rady 2004/68/WSiSW z dnia 22 grudnia 2003 roku, dotyczącej zwalczania seksualnego wykorzystywania dzieci i pornografii dziecięcej. Ustawodawca unijny postanowił zająć się konkretnie problematyką wykorzystania seksualnego dzieci, wyłączając tę regulację z systemu ogólnej ochrony przed eksploatacją prostytucji. Wiąże się to z dążeniem do ograniczania penalizacji życia seksualnego jako takiego, w stosunku do osób dorosłych i pozostawiania go w sferze wolności jednostki³⁵. Ta reguła nie może mieć jednak zastosowania w przypadku szczególnie wrażliwych ofiar jakimi są dzieci, których swoboda decydowania o życiu seksualnym jest ograniczona ze względu na konieczność ich ochrony. Omawiana decyzja

³⁵ B. Błońska, *Zagadnienie przedmiotu ochrony prawnokarnej w przypadku przestępstw eksploatacji prostytucji*, „Studia Iuridica” XLVI, 2006.

ramowa nie zawiera definicji prostytucji dziecięcej. Natomiast można wnioskować o rozumieniu prostytucji dziecięcej na gruncie art. 2 c) ii. Przepis zakazuje uczestniczenia w czynnościach seksualnych z udziałem dziecka w zamian za pieniądze lub inne wynagrodzenie udzielone jako zapłatę za czynności seksualne dziecka. Regulacje decyzji ramowej opisują poszczególne przestępstwa związane z wykorzystaniem dzieci w prostytucji:

- zmuszanie dziecka do prostytucji,
- czerpanie zysków z prostytucji dziecka,
- wykorzystanie prostytucji dziecka w inny sposób,
- nakłanianie dziecka do prostytucji.

Na temat skuteczności obowiązywania decyzji ramowej w krajowym systemie, aktualne są uwagi dotyczące Decyzji ramowej 2002/629/WSiSW.

W związku z wejściem w życie Traktatu Lizbońskiego i rezygnacją z wydawania decyzji ramowych w 2011 roku wydana została Dyrektywa 2011/92/UE, zmieniająca ww. decyzję ramową. Dyrektywa w art. 2 lit. d) zawiera definicję dziecięcej prostytucji, czym rozwiewa ewentualne wątpliwości interpretacyjne. Zgodnie z tym przepisem *„prostytucja dziecięca” oznacza wykorzystywanie dziecka do czynności seksualnych, w ramach którego oferuje się lub obiecuje pieniądze lub inne formy wynagrodzenia lub świadczenia w zamian za udział dziecka w czynnościach seksualnych, niezależnie od tego czy zapłata, obietnica lub świadczenie przekazywane są danemu dziecku czy osobie trzeciej.*

Najistotniejsze elementy tej definicji z punktu widzenia aktualnego w Polsce poglądu o penalizacji dziecięcej prostytucji, to brak potraktowania korzyści oferowanych dziecku jako wyłącznego powodu zaangażowania dziecka w czynności seksualne. Na gruncie tej definicji konieczne więc będzie penalizowanie każdego odpłatnego wykorzystania seksualnego dziecka do 18 lat. Ponadto wskazano, że korzyść majątkowa nie musi być przekazana samemu dziecku, może ją uzyskiwać osoba trzecia. Jako przestępstwa związane z wykorzystaniem seksualnym dziecka dyrektywa nakazuje karanie:

- doprowadzenia lub nakłaniania dziecka do udziału w prostytucji,
- czerpania z tego korzyści,
- innego wykorzystania dziecka do tych celów,
- zmuszania dziecka do prostytucji,
- podejmowania kontaktów seksualnych z dzieckiem, związanego z korzystaniem z prostytucji dziecięcej.

Przepisy Dyrektywy 2011/92/UE muszą zostać transponowane do polskiego prawa do dnia 18 grudnia 2013 roku.

4.1.4 Karalność przestępstw okołoprostytycyjnych na gruncie prawa polskiego

Ujęcie historyczne

Pierwszy powojenny polski kodeks karny z 11 lipca 1932 roku w rozdziale XXXII regulował kwestię szeroko rozumianego nierządu. Na mocy art. 207 karalne było uprawianie prostytucji homoseksualnej. Art. 208–210 penalizowały stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo (patrz uwagi dotyczące aktualnego stanu prawnego). Art. 211 tymczasem, wdrażał przepisy międzynarodowe dotyczące

handlu ludźmi (patrz uwagi dotyczące handlu ludźmi). Cennym dla ochrony dzieci przepisem był art. 212. Na jego mocy ustanawia się kwalifikowaną formę wszystkich poprzedzających go przestępstw (208–211). Popętnienie któregokolwiek z nich na szkodę osoby najbliższej lub osoby poniżej 21 lat było na mocy tego artykułu zbrodnią karaną co najmniej 3-letnim pozbawieniem wolności.

Kodeks karny z 1969 roku kwestię prostytucji regulował w rozdziale XXIII pt. *Przestępstwa przeciwko obyczajności*. Ustawodawca zdecydował się wówczas na penalizację stręczycielstwa, sutenerstwa i kuplerstwa (patrz uwagi poniżej), a więc przestępstw okołoprostytycyjnych. Dotyczył ich art. 174 o treści:

§1. Kto nakłania inną osobę do uprawiania nierządu, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§2. Tej samej karze podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z cudzego nierządu albo w celu osiągnięcia korzyści majątkowej ułatwia cudzy nierząd.

Ponadto art. IX przepisów wprowadzających kodeks karny z 1969 roku dotyczył przestępstwa dostarczania, zwabiania lub uprowadzania w celu uprawiania nierządu przez inną osobę (patrz uwagi dotyczące handlu ludźmi).

Należy zauważyć, że art. 174 nie rozróżnia sytuacji, gdy czerpane są korzyści z uprawiania prostytucji przez dorosłego lub dziecko. Nie zapewniono więc dzieciom szczególnej ochrony w tym zakresie. Rozróżnienia tego dokonano natomiast w art. IX pwwk w związku z handlem ludźmi.

Aktualny stan prawny

Aktualnie wykorzystywanie dzieci do prostytucji karane jest na gruncie 4 przepisów. W pierwszej kolejności omówione zostaną przestępstwa najpowszechniejsze, dotyczące zarówno małoletnich, jak i dorosłych pokrzywdzonych.

Jak wyżej wskazano, samo uprawianie prostytucji i korzystanie z usług prostytutek nie jest karalne. Na gruncie kodeksu karnego z 1997 roku karze podlegają jednak osoby zmuszające innych do uprawiania prostytucji (art. 203 kk) oraz osoby zajmujące się stręczycielstwem, sutenerstwem lub kuplerstwem (art. 204).

Art. 203 penalizuje doprowadzenie drugiej osoby do uprawiania prostytucji, gdy sprawca posługuje się jednym z wymienionych w przepisie środków: przemocą, groźbą bezprawną, podstępem, wykorzystaniem stosunku zależności lub krytycznego położenia pokrzywdzonego.

Istotne dla zaistnienia tego przestępstwa jest doprowadzenie osoby do uprawiania prostytucji, a więc zmiana jej zachowania wywołana przez sprawcę. Co za tym idzie, w doktrynie uznaje się, że przestępstwo z art. 203 może zostać popełnione poprzez sprawienie, że osoba dotychczas nie-prostytyująca się podejmuje się takich działań lub też osoba chcąc wycofać się z prostytucji na skutek nacisków sprawcy nie zaprzestaje świadczenia usług seksualnych³⁶. Zmuszanie osoby do prostytucji podlega karze pozbawienia wolności od roku do 10 lat.

Art. 204 konstytuuje przestępstwa sutenerstwa, stręczycielstwa i kuplerstwa. Wszystkie te 3 zachowania wiążą się z czerpaniem przez inną osobę korzyści majątkowej z uprawiania prostytucji,

³⁶ B. Błońska, *op. cit.*

przynajmniej w zakresie celu działania sprawcy.

Karze za kuplerstwo podlega na podstawie art. 204 §1 lub §3 ten, kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej ułatwia innej osobie uprawianie prostytucji. Oznacza to, że osoba taka podejmuje czynności, mające stworzyć innej osobie warunki sprzyjające do uprawiania przez nią prostytucji³⁷. Sąd Najwyższy wyraził w wyroku z dnia 5 lutego 2009 roku pogląd, że także kuplerstwo wymaga systematyczności i stałości działań sprawcy, a więc np. jednorazowe podwiezienie prostytutki w miejsce świadczenia przez nią usług nie stanowi podstawy karalności z art. 204 §1³⁸.

Stręczycielstwo, także określone w §1 art. 204 kk, polega na nakłanianiu drugiej osoby do uprawiania prostytucji, a także do kontynuowania uprawiania prostytucji przez osobę, chcącą się z tego proceduru wycofać³⁹. Tak jak w przypadku kuplerstwa, dla zaistnienia przestępstwa konieczne jest oczekiwanie uzyskiwania korzyści materialnej w wyniku nakłonienia osoby do uprawiania prostytucji.

Oba powyższe przestępstwa dla ich zaistnienia nie wymagają osiągnięcia korzyści majątkowej jako skutku, a jedynie działanie w celu osiągnięcia takich korzyści⁴⁰.

Art. 204 §2 penalizuje sutenerstwo, a więc czerpanie korzyści majątkowych z prostytucji innych osób. W odróżnieniu od powyższych, sutenerstwo wymaga faktycznego uzyskania korzyści majątkowych przez sprawcę, jest to więc przestępstwo skutkowe⁴¹. Ponadto, na co wskazał Sąd Najwyższy w przytoczonym już wyroku, dla zaistnienia tego przestępstwa nie jest wystarczające jednorazowe uzyskanie korzyści, a wielokrotne odbieranie korzyści majątkowej od osoby uprawiającej prostytucję⁴². Należy zadać pytanie o ewentualną karalność osób, które korzyść uzyskały jedynie jednorazowo w związku z ich zatrzymaniem. Zdaniem autorki przyjęcie takiego stanowiska jest niezbędne celem realizacji ochrony zapewnianej art. 204 §2, a przy tym w zakresie zamiaru sprawcy i dopuszczalnej w polskim prawie karalności za usiłowanie, pozostaje w zgodzie z ww. stanowiskiem Sądu Najwyższego.

Wszystkie 3 powyżej opisane przestępstwa podlegają karze do 3 lat pozbawienia wolności. W §3 art. 204 kk ustawodawca przewidział formę kwalifikowaną tych przestępstw karaną od roku do 10 lat pozbawienia wolności w przypadku, gdy osoba prostytuująca się nie ukończyła 18 lat. Należy zauważyć, że karalność tego przestępstwa jest ustalona tak, jak przestępstwa zmuszania do prostytucji, a więc w przypadku trudności w udowodnieniu użycia środków wymienionych w art. 203 kk, karalność z art. 204 §3 nie obniża możliwego wymiaru kary.

Z prostytucją należy łączyć także art. 199 §3 kk. Jest to przestępstwo ograniczone jedynie do małoletnich pokrzywdzonych – do ukończenia 18 lat. Statuuje niejako karalność korzystania z usług seksualnych z małoletnimi w zamian za przekazanie lub obietnicę korzyści majątkowej lub osobistej. Niestety aktualne sformułowanie przepisu i użycie w nim czasownika „doprowadzać”, powoduje niekorzystną z punktu widzenia pokrzywdzonego interpretację. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 2 czerwca 2010 roku wprost wyraził, że dla zaistnienia ww. przestępstwa konieczne jest, aby zaoferowanie korzyści przez sprawcę było jedynym powodem przystania przez małoletniego na kontakt seksualny ze sprawcą⁴³. Złagodzenie tego poglądu sugeruje J. Piórkowska-Flieger, której

³⁷ P. Łabuz, *op. cit.*

³⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2009 r., II KK 251/2008.

³⁹ J. Piórkowska-Flieger, *op. cit.*

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2009 r. II KK 251/2008.

⁴³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 2010 r., V KK 369/2009.

zdaniem wystąpienie innych ubocznych powodów po stronie małoletniego nie wyłączało zastosowania art. 199 §3 kk⁴⁴. Z punktu widzenia ochrony dzieci przed wykorzystaniem ich w prostytucji postuluje się zmianę ww. sformułowania, tak aby zapewnić karalność jakichkolwiek kontaktów seksualnych z małoletnimi w zamian za korzyść majątkową, nawet gdy małoletni oferuje swoje usługi.

Z powyższych rozważań widać, że osoby małoletnie chronione są przed wykorzystaniem w prostytucji w stopniu większym niż osoby dorosłe. Wynika to z wyższego zagrożenia karą za przestępstwa sutenerstwa, stręczycielstwa i kuplerstwa. Ponadto karalne jest powodowanie poddania się przez małoletniego kontaktom o charakterze prostytucyjnym, jeśli poddanie to było wywołane wyłącznie lub przede wszystkim przez ofertę sprawcy.

4.2 Wyniki

4.2.1 Dane ogólne

Tabela nr 22 Liczba pokrzywdzonych w sprawach uwzględnionych w badaniu według wieku i kwalifikacji prawnej czynu, liczba skazanych w sprawach uwzględnionych w badaniu według kwalifikacji prawnej czynu

Liczba pokrzywdzonych według wieku w chwili przestępstwa		Liczba pokrzywdzonych według kwalifikacji prawnej skazania		Skazania według kwalifikacji prawnej czynu - ogółem 14 skazanych	
Poniżej 15 lat	5	art. 200 §1 kk	2	art. 200 §1 kk	1
15 lat	3	art. 203 kk	7	art. 203 kk	4
16 lat	2	art. 204 §3 w zw. §1 i/lub 2 kk	14	art. 204 §3 w zw. §1 i/lub 2 kk	13
17 lat	5	art. 204 §4 kk	0	art. 204 §4	0
Ogółem	15	art. 211 kk	1	art. 211 kk	1
		art. 253 kk	0	art. 253 kk	0
				art. 263 kk	1
				art. 270 kk	1
				art. 275 kk	1
				art. 276 kk	1
				art. 62 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii	1

W badaniu uwzględniono akta 8 spraw.

W badanych sprawach zidentyfikowano 15 pokrzywdzonych. Wszystkie były dziewczynkami

⁴⁴ J. Piórkowska-Flieger, *op. cit.*

w wieku od 11,5 do 17,5 roku w chwili wykorzystania. Zgodnie z orzeczeniami sądów 14 z pokrzywdzonych świadczyło usługi seksualne, z czego sprawcy czerpali korzyści majątkowe. Od 2 do 7 z pokrzywdzonych było do prostytucji zmuszanych. Ta liczba nie jest pewna ze względu na zeznania niektórych pokrzywdzonych oraz ograniczony opis sprawy. Co do 2 pokrzywdzonych orzeczono, że zostały doprowadzone do poddania się czynnościom seksualnym przez sprawcę, kiedy miały poniżej 15 lat. Co do jednej pokrzywdzonej orzeczono, że została przez sprawcę uprowadzona.

W badaniu uwzględniono jedynie sprawców, wobec których orzeczono prawomocnie o winie, stąd nie brano pod uwagę sprawców, co do których toczy się postępowanie odwoławcze. Wypełniono ankiety dla 14 sprawców. Większość z nich została skazana na podstawie art. 204 §3 oraz §1 i 2, czyli za stręczycielstwo, sutenerstwo i kuplerstwo względem małoletniej. W 2 sprawach, łącznie 4 sprawców skazano za zmuszanie pokrzywdzonych do prostytucji. Ponadto jeden sprawca skazany został za kontakty seksualne z małoletnimi, jeden za uprowadzenie małoletniej oraz podrabianie dokumentów i posługiwanie się nimi. Jeden ze sprawców został skazany za posiadanie broni gazowej bez zezwolenia, jeden za niszczenie cudzego dokumentu, jeden za posiadanie narkotyków.

Poniżej dokonane przez sądy kwalifikacje prawne czynów zostaną poddane głębszej analizie.

4.2.2 Orzekanie o przestępstwach handlu ludźmi i prostytucji

Tabela nr 23 Porównanie kwalifikacji prawnej czynu według postanowienia o wszczęciu postępowania, aktu oskarżenia oraz prawomocnego wyroku

Sprawa	Oskarżony	Kwalifikacja prawna w momencie wydania postanowienia o wszczęciu postępowania	Kwalifikacja prawna czynów - akt oskarżenia	Kwalifikacja prawna czynów - orzeczenie	Rok popełnienia czynu/ rok orzekania
1	1	204 §3	204 §3	204 §3	styczeń-maj 2005/ marzec 2008
2	2	204 §2,3 i 4, 253 §1	253 §1, 204 §1 i 3, 275 §1, 270 §1 i 3	211, 270 §3, 275 §1	czerwiec 2008/maj 2010
3	3	Usiłowanie 204 §1, 253 §1	Usiłowanie 204 §3	Usiłowanie 204 §3	lipiec 2010/ maj 2011
4	4	204 §3, 276	204 §3, 276	204 §3, 276	kwiecień 2006/ styczeń 2007
4	5	204 §3	204 §3	204 §3	kwiecień 2006/ styczeń 2007

5	6	204 §2	204 §2 i 3	204 §2 i 3	marzec 2007/luty 2009
6	7	204 §1, 2 i 3	204 §2 i 3, 263 §2	204 §2 i 3, 263 §2	czerwiec 2008/czerwiec 2009
6	8	204 §1, 2 i 3	204 §2 i 3	204 §2 i 3	czerwiec 2008/czerwiec 2009
7	9	204 §2	204 §2,	204 §2	listopad–grudzień 2000/grudzień 2001
7	10	203, 204 §2	203, 204 §2 i 3	203 i 204 §2 i 3	listopad–grudzień 2000/grudzień 2001
7	11	203, 204 §2	203, 204 §2 i 3	203 i 204 §2 i 3	listopad–grudzień 2000/grudzień 2001
7	12	203, 204 §2	203, 204 §2 i 3	203 i 204 §2 i 3	listopad–grudzień 2000/grudzień 2001
8	13	200 §1, 204 §1 i 3	200 §1, 204 §1 i 3	200 §1, 204 §1 i 3	2002–czerwiec 2004/kwiecień 2010
8	14	204 §1 i 3	204 §1, 2 i 3	204 §1, 3	2002–czerwiec 2004/kwiecień 2010

Jak pokazuje powyższa tabela, w badaniu zbadano przede wszystkim sprawy z art. 203 i 204 kk, czyli tzw. przestępstwa okołoprostytycyjne. W przypadku małoletnich pokrzywdzonych właściwą kwalifikacją prawną, jeśli chodzi o zmuszanie do uprawiania prostytucji w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, będzie art. 203 kk, a w przypadku stręczycielstwa, sutenerstwa lub kuplerstwa na szkodę małoletniego – art. 204 §3 wraz z §1 i/lub 2. W związku z tym, że badane sprawy dotyczyły przestępstw popełnionych, można było oczekiwać także kwalifikacji z art. 204 §4 – czyli zwabiania osoby za granicę w celu uprawiania przez nią prostytucji. Założeniem badania było poznanie specyfiki przestępstw dotyczących handlu ludźmi, czyli dawnego art. 253 §1. Niestety, akta żadnej ze spraw z art. 253 §1 kk na szkodę małoletniego nie mogły zostać zbadane.

Z przeprowadzonych badań oraz z poszukiwania właściwych spraw można wnioskować, że zdecydowaną większość spraw okołoprostytycyjnych na szkodę małoletnich stanowią sprawy z art. 204 §3, czy to wraz z §1, czy 2 tego przepisu. Rzadziej skazywano sprawców za zmuszanie dziecka do prostytucji. Może to wynikać z samego stanu faktycznego, gdy nie było konieczności użycia groźby, podstępu lub innego ze wskazanych w art. 203 środków, ponieważ pokrzywdzone niejako „dobrowolnie” nawiązywały relację ze sprawcą – np. sprawy 4, 5 i 6. Czy też z trudności dowodowych – konieczność udowodnienia zastosowania przez sprawcę któregoś ze wskazanych środków. Należy przy tym pamiętać, że oba przepisy – art. 203 i 204 §3 przewidują to samo zagrożenie karą.

W 2 szczególnych przypadkach pojawiły się dodatkowe kwalifikacje prawne ze względu na inne czyny

sprawców. W sprawie 8 jeden ze skazanych został uznany jednocześnie stręczycielem i odbiorcą usług seksualnych, stąd jego skazanie z art. 200 §1 kk. W sprawie 6 sprawcom udowodniono ponadto posiadanie broni bez zezwolenia oraz posiadanie narkotyków (pominięte w dalszych zestawieniach ze względu na małą istotność dla analiz).

Z punktu widzenia podstawowego celu badania niezwykle ciekawa jest kwalifikacja prawna czynów sprawcy 2 (sprawa 2) oraz sprawcy 3 (sprawa 3). Sprawcy 2 jako jedynemu w badaniu zarzucono w akcie oskarżenia uprawianie handlu ludźmi. Pozytywnie należy ocenić inicjatywę organów ścigania, które w pierwszej kolejności zakwalifikowały sytuację jako przestępstwo z art. 204 §4. Powziąwszy wiadomość o prawdopodobnym uzyskaniu nieokreślonej sumy pieniędzy w zamian za oddanie pokrzywdzonej do agencji towarzyskiej w Niemczech (na podstawie zeznań pokrzywdzonej), prokurator zmienił pierwotną kwalifikację na art. 253 §1 zagrożony wyższą karą. Obok tego postawiono także zarzut stręczycielstwa oraz zarzuty związane z posiadaniem i posługiwaniem się podrobionymi dokumentami. W toku postępowania sądowego kwalifikację tę drastycznie zmieniono. Ostatecznie sprawca został skazany jedynie za uprowadzenie małoletniej, podrabianie dokumentów i posługiwanie się nimi. W związku z ograniczonym zakresem analizy uzasadnienia orzeczenia nie jest znany tok rozumowania sądu, który zdecydował o zmianie kwalifikacji prawnej czynu z handlu ludźmi na uprowadzenie (art. 211 kk). Istnieje duże prawdopodobieństwo, że zaważył tu brak możliwości udowodnienia swego rodzaju wymiany handlowej, uznawanej w judykaturze często za niezbędną dla zaistnienia przestępstwa handlu ludźmi. Na taki wynik sprawy miały prawdopodobnie wpływ specyficzne trudności dowodowe – niepełnosprawność umysłowa pokrzywdzonej powodowała niespójności w jej zeznaniach. Zabrakło przeprowadzenia stosownego postępowania w miejscu wykorzystania małoletniej. W związku z tym nie uzyskano wystarczających informacji o faktycznym obrazie wykorzystania pokrzywdzonej w agencji towarzyskiej w Niemczech.

Sprawca 3 to kobieta przyjmująca w Polsce małoletnią obywatelkę Bułgarii, przewiezioną do Polski przez 3 innych Bułgarów. Handel ludźmi pojawia się jako kwalifikacja prawna tego czynu jedynie w postanowieniu o wszczęciu postępowania. Zarzut stawiany jest wszystkim zaangażowanym sprawcom. W związku z trudnością w zatrzymaniu zaangażowanych Bułgarów, ich sprawa została wyłączona do odrębnego postępowania. Natomiast kwalifikacja zaangażowania sprawcy 3 została w akcie oskarżenia zmieniona. Mimo uznania całej sytuacji za przypadek handlu ludźmi i ewidentnego zaangażowania sprawcy 3 w całość procedury, zdecydowano o postawieniu jej zarzutu jedynie usiłowania wykorzystania małoletniej w prostytucji. Pominięto tym samym kontekst przyjęcia małoletniej Bułgarki przez sprawcę 3. Należy też zauważyć czas, w którym miało miejsce zdarzenie. Przestępstwo popełniono tuż przed wejściem w życie przepisów wprowadzających do polskiego prawa definicję handlu ludźmi, natomiast w czasie, gdy Polska była już stroną Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi oraz Protokołu z Palermo, a także członkiem Unii Europejskiej. Co za tym idzie Polska była już zobowiązana do penalizowania handlu ludźmi, o którym mowa w Decyzji ramowej 2002/629/WSiSW. Definicje zawarte w ww. aktach powinny być składowi orzekającemu znane i zgodnie z wyrażonym wcześniej poglądem, stosowane jako element porządku prawnego, pomocniczo w wykładni przepisu art. 253 kk. W postępowaniu zostało ustalone, że sprawcy działali w zorganizowanej grupie przestępczej, a sytuacja miała charakter transgraniczny, co pozwala na zastosowanie także Protokołu z Palermo, oraz wówczas już ratyfikowanej, Konwencji Rady Europy. Organy prowadzące postępowanie przygotowawcze nie miały wątpliwości, co do charakteru działania pozostałych sprawców jako dopuszczających się handlu ludźmi. Nie negowano też związku wszystkich sprawców i ich działań. Należy tu przypomnieć, że definicje handlu ludźmi zawarte w przywołanych wyżej aktach prawa międzynarodowego obejmują wszystkie

etapy procederu handlu ludźmi, w tym także przyjmowanie ofiary. Co za tym idzie autorka stoi na stanowisku, że w analizowanym przypadku uzasadnione byłoby zakwalifikowanie czynu sprawcy 3 jako udziału w handlu ludźmi, poprzez przyjmowanie małoletniej, która została z użyciem podstępstwa i groźby sprowadzona do Polski w celu wykorzystania jej do prostytucji.

Pewną uwagę należy poświęcić także sprawie 7. W tej sprawie co najmniej jedna małoletnia pokrzywdzona została przywieziona do Polski w celu uprawiania tu przez nią prostytucji. Zdarzenia miały charakter transgraniczny. Pokrzywdzona była do prostytucji wykorzystywana, nie uzyskiwała ze swojej „pracy” żadnego zarobku, ponieważ zyski były jej w całości odbierane. Organy wymiaru sprawiedliwości nie zdecydowały się na zastosowanie żadnego z przepisów dotyczącego handlu ludźmi. Mimo że w zdarzeniach można było doszukiwać się znamion zarówno przestępstwa z art. 253 §1 kk, jak i art. 204 §4. Zdarzenia w sprawie 7 miały miejsce w roku 2000, gdy Polska nie była jeszcze związana żadnym z aktów międzynarodowych, zawierających nowoczesne definicje handlu ludźmi. Dla uznania zdarzeń za handel ludźmi doszukiwano by się więc quasi cywilnoprawnej transakcji kupna – sprzedaży lub podobnej. W opisie stanu faktycznego nie ma natomiast mowy o przekazaniu pieniędzy tytułem zapłaty za pokrzywdzoną. W świetle aktualnego wówczas orzecznictwa brak kwalifikacji z art. 253 §1 kk nie jest więc zaskakujący. Dziwi natomiast pominięcie znamion przestępstwa z art. 204 §4 kk. Zgodnie z opisem stanu faktycznego należy uznać, że co najmniej jedna pokrzywdzona została zwabiona do Polski w celu wykorzystania jej na miejscu do prostytucji. Jedyna wątpliwość może w tej sprawie pojawiać się na gruncie dobrowolności udziału pokrzywdzonej. Niektórzy autorzy stali na stanowisku, że na gruncie art. 204 §4 kk istotny był brak świadomej zgody pokrzywdzonej (niemożliwe uprowadzenie za zgodą pokrzywdzonej). W przypadku tej sprawy podnoszono, że małoletnia już wcześniej w Rumunii miała doświadczenia prostytucji, co być może miało przekonać o rzekomym wyrażeniu przez nią zgody. Organy wymiaru sprawiedliwości zgodnie uznały jednak, że była ona zmuszana na miejscu do uprawiania prostytucji. Tym samym jej wykorzystanie nie było dobrowolne. Zdaniem autorki nie istniały więc przeszkody w uznaniu czynów przynajmniej niektórych ze sprawców za przestępstwo z art. 204 §4 kk.

Podsumowując należy zauważyć, że organy wymiaru sprawiedliwości chętnie posługują się kwalifikacją prawną z art. 203 i 204 §3, w sytuacjach mających jakikolwiek związek z prostytucją. Rozwadze należy poddać natomiast niezwykle rzadkie stosowanie innych kwalifikacji prawnych, mimo stanów faktycznych wskazujących na duże prawdopodobieństwo zaistnienia, np. przestępstw z dawnego art. 204 §4 lub handlu ludźmi.

Tabela nr 24 Kwalifikacja prawna czynów popełnionych wobec pokrzywdzonych według narodowości pokrzywdzonych

Obywatelstwo pokrzywdzonego	Postanowienie o wszczęciu postępowania w sprawie (art. kk)	Kwalifikacje prawne w aktach oskarżenia (art. kk)	Podstawy prawne orzeczeń ostatecznych (art. kk)
polskie (12 pokrzywdzonych)	200 §1, 203, 204 §1–4, 253 §1, 263, 275 §1, 270 §1 i 3, 276	200 §1, 203, 204 §1–3, 253 §1, 263, 275 §1, 270 §1 i 3, 276	200 §1, 203, 204 §1–3, 211, 263, 275 §1, 270 §1 i 3, 276
rumuńskie (3 pokrzywdzone)	203, 204 §2 i 3	203, 204 §2 i 3	203, 204 §2 i 3
bułgarskie (1 pokrzywdzona)	253 §1, usiłowanie 204 §3	usiłowanie 204 §3	usiłowanie 204 §3

Jak wskazuje powyższa tabela kraj pochodzenia pokrzywdzonej nie różnicował orzeczeń pod względem kwalifikacji prawnej czynu sprawcy. Zarówno w przypadku jednej pokrzywdzonej będącej Polką, jak i jednej młodej Bułgarki, wstępna kwalifikacja prawna obejmowała handel ludźmi. W przypadku ww. Polki kwalifikacja uległa zmianie na etapie postępowania sądowego. W przypadku pokrzywdzonej Bułgarki już w toku postępowania przygotowawczego zmieniła się kwalifikacja prawna czynów jednego ze sprawców. Organy nie negowały jednak charakteru całego wydarzenia jako handlu ludźmi. Nie są znane zarzuty postawione ostatecznie pozostałym sprawcom, których do czasu badania nie skazano.

Tabela nr 25 Transgraniczny charakter przestępstwa a jego kwalifikacja prawna

Sprawa	Sprawca	Transgraniczny charakter przestępstwa	Kwalifikacja prawna czynów - orzeczenie (art. kk)
1	1	N	204 §3
2	2	T	211, 270 §3, 275 §1
3	3	T	Usiłowanie 204 §3
4	4	N	204 §3, 276
4	5	N	204 §3
5	6	N	204 §2 i 3
6	7	N	204 §2 i 3, 263 §2
6	8	N	204 §2 i 3
7	9	prawdopodobnie tak - wynika ze stanu faktycznego	204 §2
7	10	prawdopodobnie tak - wynika ze stanu faktycznego	203 i 204 §2 i 3
7	11	prawdopodobnie tak - wynika ze stanu faktycznego	203 i 204 §2 i 3
7	12	prawdopodobnie tak - wynika ze stanu faktycznego	203 i 204 §2 i 3
8	13	N	200 §1, 204 §1 i 3
8	14	N	204 §1, 3

Powyższa tabela bada zależność pomiędzy transgranicznym charakterem przestępstwa a dokonaną w orzeczeniu kwalifikacją prawną. W tabeli nie ujęto pytania o współpracę międzynarodową organów prowadzących postępowanie, ponieważ w żadnej z badanych spraw takiej współpracy nie uwidoczono w aktach. Nieznane są działania w sprawie 3 związane z poszukiwaniem pozostałych sprawców – trzech Bułgarów, którzy przewieźli małoletnią do Polski. Ich sprawa nie została jeszcze zakończona, więc nie była przedmiotem badania.

Ja widać w powyższym zestawieniu transgraniczny charakter przestępstwa miał wpływ na kwalifikację prawną czynu jedynie w sprawie 2 i w przypadku pierwotnej kwalifikacji (w momencie wszczęcia postępowania przygotowawczego) w sprawie 3.

W postępowaniu przygotowawczym w sprawie 2 fakt przewiezienia małoletniej przez granicę mógł pozytywnie wpłynąć na decyzje prokuratora o postawieniu sprawcom zarzutu z art. 253 kk (postępowanie wszczęte z art. 204 §4). Jak wskazano w rozważaniach teoretycznych o handlu ludźmi, transgraniczny charakter był do pewnego czasu prawnie, a później zwyczajowo, uznawany za znamię niezbędne dla handlu ludźmi. Ostatecznie sąd nie podzielił zdania prokuratora o kwalifikacji czynu sprawcy.

W sprawie 3 także miało miejsce przewiezienie pokrzywdzonej przez granicę, stąd zapewne pierwotna kwalifikacja prawna w postępowaniu. Sam sprawca 3 działał jednak osobiście tylko na terytorium RP. Nie zdecydowano się więc na postawienie mu zarzutu z udziału w handlu ludźmi, a jedynie usiłowanie czerpania korzyści majątkowej z prostytucji małoletniej. Tym samym pominięto wątek jakiegokolwiek udziału sprawcy w całym procederze przywiezienia pokrzywdzonej do Polski. Biorąc pod uwagę czas działania sprawców oraz czas orzekania, należy jednak zwrócić uwagę na obowiązującą wówczas Konwencję Rady Europy. Konwencja wprost mówi, że handlem są działania mające miejsce także na terenie jednego kraju.

Badając obraz przestępstw okołoprostytycyjnych, na podstawie powyższych wyników należy wskazać, że do wykorzystania małoletnich Polek do prostytucji dochodzi także w polskich domach publicznych, co często umyka opinii publicznej. Sprawy uprowadzeń kobiet do domów publicznych w Europie Zachodniej zyskują znacznie więcej uwagi. Tymczasem polskie agencje towarzyskie także są miejscem wykorzystania dzieci.

Tabela nr 26 Stosowanie przez sprawcę środków wskazanych w art. 115 §22 kk a kwalifikacja prawna czynów

Stosowanie przez sprawcę środków wymienionych w art. 115 §2 kk									
Sprawa	Kwalifikacja prawna – akt oskarżenia	Kwalifikacja prawna – wyrok	art. 115 §2 kk 1) przemoc	art. 115 §2 kk 2) groźba	art. 115 § 2 kk 3) uprowa- dzenie	art. 115 §2 kk 4) podstęp	art. 115 §2 kk 5) wprowa- dzenie w błąd/ wyzyskanie błędu	art. 115 §2 kk 6) nadużycie stosunku zależności	art. 115 §2 kk 7) korzyści majątkowe
1	204 §3	204 §3	-	-	-	-	-	x	-
2	253 §1, 204 §1 i 3, 275 §1, 270 §1 i 3	211, 270 §3, 275 §1	-	-	-	-	x	-	-
3	usiłowanie 204 §3	usiłowanie 204 §3	-	-	-	x – przez pozostałych sprawców	-	-	-
4	204 §3, 276	204 §3, 276	-	-	-	-	-	-	-
5	204 §2 i 3	204 §2 i 3	-	-	-	-	-	x	-
6	204 §2 i 3, 263	204 §2 i 3, 263	-	-	x	-	-	-	-
7	203, 204 §2 i 3	203, 204 §2 i 3	x	x	x	-	-	-	-
8	200 §1, 203, 204 §1, 2 i 3	200 §1, 203, 204 §1, 2 i 3	-	x	-	-	-	-	-

Tabela nr 27 Zachowania sprawców wskazane w art. 115 §22 kk a kwalifikacja prawna czynów

Zachowania sprawcy wymienione w art. 115 §2 kk									
Sprawa	Kwalifikacja prawna - akt oskarżenia	Kwalifikacja prawna - wyrok	werbowanie	transport	dostarczanie	przekazywanie	przechowywanie	przyjmowanie	
1	204 §3	204 §3	-	-	-	x	-	x	
2	253 §1, 204 §1 i 3, 275 §1, 270 §1 i 3	211, 270 §3, 275 §1	x	x	x	x	x - w agencji w Niemczech	x - w agencji w Niemczech	
3	usiłowanie 204 §3	usiłowanie 204 §3	x - przez pozostałych sprawców	x - przez pozostałych sprawców	x - przez pozostałych sprawców	x - przez pozostałych sprawców	x	x	
4	204 §3, 276	204 §3, 276	-	-	-	-	-	-	
5	204 §2 i 3	204 §2 i 3	-	-	-	-	-	-	
6	204 §2 i 3, 263	204 §2 i 3, 263	x	-	-	-	x	-	
7	203, 204 §2 i 3	203, 204 §2 i 3	-	x	x	x	x	x	
8	200 §1, 203, 204 §1, 2 i 3	200 §1, 203, 204 §1, 2 i 3	x	-	x	-	-	x	

Tabele 26 i 27 analizują badane sprawy pod kątem ich podobieństwa do przestępstwa handlu ludźmi, na gruncie obowiązującej aktualnie definicji. Zestawienie pokazuje, że w co najmniej 4 spośród zbadanych spraw występują znamiona przestępstwa handlu ludźmi obecne w aktualnej definicji zawartej w kk. Należy przy tym przypomnieć, że definicja ta wynika z ratyfikacji przez Polskę Protokołu z Palermo, Konwencji Rady Europy oraz z obowiązku wdrożenia przez Polskę postanowień Decyzji ramowej 2002/629/WSiSW. Definicje te są częścią polskiego systemu prawnego, odpowiednio od 2003 (zgodnie z innym poglądem od 2005 roku), 2009 i 2004 roku. Uzasadnione byłoby więc ich zastosowanie co najmniej w sprawach 2 i 3, które dotyczyły czynów mających miejsce odpowiednio w 2008 i 2010 roku. Sprawa 8 miała szczególny charakter. Nie doszło w niej do zniewolenia pokrzywdzonych, które po wykorzystaniu wracały do domu. Ponadto zdarzenie nie miało charakteru międzynarodowego, co do wejścia w życie Konwencji Rady Europy, było często uznawane za niezbędny element handlu ludźmi. Niepokojącym przykładem na ignorowanie stanu faktycznego, wskazującego na handel ludźmi, przed wprowadzeniem opisywanych nowoczesnych regulacji, które definiują handel ludźmi, jest sprawa 7 z 2000 roku. W sprawie tej doszło do drastycznego wyzysku małoletnich Rumunek, przywiezionych do Polski i wykorzystywanych w ramach zorganizowanych działań przestępczych. Przestępstwo zostało jednak potraktowane jedynie jako zmuszanie do prostytucji oraz stręczycielstwo i kuplerstwo.

W pozostałych sprawach można zauważyć pewne elementy wymienione w definicji handlu ludźmi – pokrzywdzonym udzielano transportu, przyjmowano je w miejscu, gdzie miały świadczyć usługi i „przechowywano” tam; nawiązanie kontaktu następowało też zazwyczaj w wyniku pewnej formy werbowania (np. za pośrednictwem ogłoszeń lub przez osobiste namawianie). Pokrzywdzone jednak same nawiązywały kontakt z ostatecznym sprawcą, bez pośrednika dokonującego „sprzedaży”. Ukazuje to podobieństwa procedury wykorzystania w prostytucji i handlu ludźmi. Granica pomiędzy oboma przestępstwami może być nieostra. Z punktu widzenia orzecznictwa można podnieść, że kluczowym dla zaistnienia handlu ludźmi jest przedmiotowe potraktowanie ofiary jako towaru, w opozycji do nieco bardziej podmiotowego traktowania dziewczyny świadczącej usługi seksualne. Dla przykładu, pokrzywdzone w sprawach 4, 5, 6 i 8 zachowywały dla siebie część wynagrodzenia za świadczone usługi. Mimo że wyzysk i brak wynagradzania nie jest koniecznym elementem zaistnienia handlu ludźmi, jednak zapewnienie wynagrodzenia osobie świadczącej usługi seksualne z pewnością wpływa na interpretację relacji pokrzywdzonej z oskarżonym. Nie bez znaczenia pozostaje także swoboda dana pokrzywdzonej, np. w przemieszczaniu się czy kontakcie z rodziną. Ponownie jednak odcięcie takiego kontaktu nie jest koniecznym znamieniem handlu ludźmi.

4.2.3 Postępowanie

Poniższa tabela prezentuje czas trwania postępowań w poszczególnych sprawach. Ogólny czas postępowania był najkrótszy w sprawach 1 i 4. Obie sprawy dotyczyły czerpania korzyści z uprawiania prostytucji przez małoletnie na terenie Polski. Najdłużej toczyło się postępowanie w sprawach 2 oskarżonych ze sprawy 8. Ponadto w związku z postępowaniem odwoławczym trzecia z zaangażowanych osób nadal nie została prawomocnie osądzona. Ogólnie czas trwania całego postępowania rozciąga się w badanych sprawach od 279 dni do 2019 dni, czyli od około 9 miesięcy do 5 i pół roku. Postępowania przygotowawcze w sprawach trwały od około 3 i pół miesiąca do ponad roku.

Można zauważyć, że postępowania przygotowawcze w sprawach o transgranicznym charakterze należały do najkrótszych (sprawy 2, 3 i 6). Trudno dokonać interpretacji tej zależności. Z badań

wiadomo jednak, że małoletnie pokrzywdzone o obywatelstwie innym niż polskie szybko wracały do kraju pochodzenia i nie brały udziału w dalszym postępowaniu.

Najdłuższa z toczących się spraw, choć o krajowym charakterze, była natomiast skomplikowana ze względu na stan faktyczny, obejmujący wykorzystanie małoletnich poniżej 15 lat, nakłanianie małoletnich do tych kontaktów, w tym także użycie szantażu oraz nakłanianie wykorzystanych małoletnich do nakłaniania dalszych koleżanek do udziału w procederze.

Tabela nr 28 Czas trwania postępowania według kwalifikacji prawnej czynu

Sprawa	Kwalifikacja prawna – akt oskarżenia	Kwalifikacja prawna – wyrok	Czas trwania postępowania przygotowawczego – od pierwszej czynności w sprawie do wniesienia aktu oskarżenia	Czas trwania postępowania sądowego w I instancji – od wniesienia aktu oskarżenia do wyroku w I instancji	Czas trwania całego postępowania do momentu uprawomocnienia się orzeczenia
1	204 §3	204 §3	248 dni	75 dni	337 dni
2	253 §1, 204 §1 i 3, 275 §1, 270 §1 i 3	211, 270 §3, 275 §1	162 dni	72 dni	724 dni
3	usiłowanie 204 §3	usiłowanie 204 §3	106 dni	46 dni	429 dni
4	204 §3, 276	204 §3, 276	232 dni	39 dni	279 dni
5	204 §2 i 3	204 §2 i 3	345 dni	353 dni	706 dni
6	204 §2 i 3, 263	204 §2 i 3, 263	109 dni	192 dni	378 dni
7	203, 204 §2 i 3	203, 204 §2 i 3	145 dni	77 dni	370 dni
8 skazany 1	200 §1, 204 §1 i 3	200 §1, 204 §1, 2 i 3	390 dni	273 dni	2109 dni
8 skazany 2	204 §1, 2 i 3	204 §1, 3	390 dni	273 dni	1770 dni

Tabela nr 29 Przeprowadzenie przesłuchań pokrzywdzonych według wieku

Sposób przeprowadzenia przesłuchań pokrzywdzonych. Zgodnie z danymi pokrzywdzona 12 nie została przesłuchana.										
Pokrzywdzony	Czy pokrzywdzony był małoletni w toku postępowania	Liczba przesłuchań pokrzywdzonego w toku postępowania	Miejsca przesłuchań	Przesłuchanie zgodnie z art. 185a kpk	Obecność tłumacza podczas przesłuchania	Płeć tłumacza	Tłumaczenie w języku pokrzywdzonego	Czy przesłuchanie było rejestrowane	Czy w przesłuchaniach brał udział psycholog	
1	N	4	1x sala sądowa, 1x komisariat policji, 2x brak danych	N	ND	ND	ND	N	2x tak, 2x nie	
2	T	2	1x komisariat policji, 1x sala sądowa	N	ND	ND	ND	N	T	
3	T	2	1x komisariat policji, 1x sala sądowa	N	T	1x mężczyzna, 1x kobieta	T	N	T	
4	T	1	komisariat policji	N	ND	ND	ND	N	T	
5	T	1	komisariat policji	N	ND	ND	ND	N	T	
6	T	1	pokój posiedzeń w sądzie, bez togi	T	ND	ND	ND	N	T	
7	T	2	1x pokój prokuratora, 1x komisariat policji	N	ND	ND	ND	N	N	

8	T		2	1x pokój prokuratora, 1x komisariat policji	N	ND	ND	ND	N	N	N
9	T	8	3x sala sądowa, 3x pokój prokuratora, 1x komisariat policji, 1x bd	N	T	mężczyzna	T	T	N	N	N
10	T	1	pokój prokuratora	N	T	mężczyzna	T	T	N	N	N
11	T	1	pokój prokuratora	N	T	mężczyzna	T	T	N	N	N
13	T	1	sala sądowa	T	ND	ND	ND	ND	N	N	T
14	BD	BD	BD	BD	ND	ND	ND	ND	N	N	T
15	N	1	sala sądowa	N	ND	ND	ND	ND	N	N	T

Powyższa tabela kompleksowo analizuje przesłuchania pokrzywdzonych w badanych sprawach. Ze względu na wiek pokrzywdzonych (patrz Tabela 1) tylko w przypadku 2 z nich obowiązkowe było przesłuchanie w trybie art. 185a kpk. Niestety, żadne z tych przesłuchań nie zostało nagrane. Należy także pamiętać, że małoletnie pokrzywdzone w przestępstwach okołoprostytucyjnych, nawet po ukończeniu 15 lat, nadal powinny być traktowane jako ofiary wrażliwe. Niestety w toku badanych postępowań, tylko połowa z pokrzywdzonych przesłuchiwana była jeden raz. Pokrzywdzona 9 – małoletnia Rumunka, wykorzystana do uprawiania prostytucji w Polsce, była przesłuchiwana aż 8 razy. Przy przesłuchaniu był obecny tłumacz. Był to jednak mężczyzna, co mogło być dla pokrzywdzonej krępujące. Ponadto przy przesłuchaniach nie był obecny psycholog. Psychologa zabrakło aż w 5 przypadkach pokrzywdzonych, w tym w przypadku 3 pokrzywdzonych z obywatelstwem rumuńskim. Pozytywnie należy natomiast ocenić obecność psychologa i tłumacza przy przesłuchaniach pokrzywdzonej małoletniej Bułgarki. Niestety w przypadku jednego z przesłuchań tłumacz był mężczyzną, co mogło nieco wpłynąć na swobodę pokrzywdzonej.

Żadne z przesłuchań nie zostało przeprowadzone w tzw. „przyjaznym pokoju”. W jednym przypadku podano informację o stworzeniu „przyjaznych warunków” przez zdjęcie togi przez sędziego.

Powyższa analiza wskazuje na istnienie tendencji do poprawy sytuacji przesłuchań pokrzywdzonych. Jest to jednak zmiana bardzo powolna. Nie do wyobrażenia byłaby jednak dzisiaj sytuacja, aby małoletnią ofiarę przestępstwa okołoprostytucyjnego przesłuchiwać aż 8 razy – jak to miało miejsce w 2000 roku. Można podejrzewać, że małoletnie decydujące się na świadczenie usług seksualnych nie są traktowane jak dzieci – ofiary szczególnie wrażliwe, a raczej jak młode „prostytutki”. Stąd brak jednolitej praktyki stosowania szczególnych środków przy ich przesłuchaniach.

Tabela nr 30 Działania wobec sytuacji pobytu pokrzywdzonego małoletniego cudzoziemca

Pokrzywdzona	Obywatelstwo	Status prawny na terytorium RP w momencie popełnienia przestępstwa	Status prawny na terytorium RP podczas postępowania	Czas postępowania
3	bułgarskie	nieuregulowany	po złożeniu zeznań od razu wróciła do Bułgarii	od lipca 2010 roku
9	rumuńskie	nieuregulowany	wydana decyzja o wydaleniu z kraju	od 2000 roku
10	rumuńskie	brak danych	brak danych	od 2000 roku
11	rumuńskie	brak danych	brak danych	od 2000 roku

W przypadku pokrzywdzonych małoletnich cudzoziemców istotne jest także postępowanie w sprawie ich powrotu do kraju pochodzenia. W przypadku pokrzywdzonej Polki wywiezionej do Niemiec Fundacja La Strada podjęła działania skierowane na organizację jej powrotu do domu. Pokrzywdzona sama wcześniej zdobyła pieniądze i wróciła do kraju.

W 2000 roku podjęto decyzję o wydaleniu małoletniej pokrzywdzonej Rumunki, wykorzystanej w prostytucji w Polsce. Nieznane są niestety szczegóły procedury wydalenia. W aktualnym stanie prawnym w żadnym wypadku nie jest wskazane wydalenie cudzoziemca – ofiary przestępstwa. Taka procedura wiąże się np. z utrudnieniem ponownego wjazdu na terytorium Polski. Aktualnie w takich sprawach preferuje się procedurę dobrowolnego powrotu cudzoziemca lub inne przewidziane w prawie i organizowane, np. przez MSW, procedury wsparcia cudzoziemców – ofiar przestępstw w powrocie do kraju.

Pokrzywdzona w sprawie 3, dotyczącej wydarzeń z 2010 roku, małoletnia Bułgarka wróciła do kraju pochodzenia dzięki finansowaniu i organizacji, której podjęła się Fundacja La Strada. W przypadku osób przekraczających granicę na podstawie prawdziwych dokumentów podróży i posiadających te dokumenty, wsparcie polega głównie na zapewnieniu bezpieczeństwa podczas podróży. Z legalnego punktu widzenia wyjazd nie wymaga dodatkowych formalności.

Tabela nr 31 Orzeczone kary i środki karne w związku z kwalifikacją prawną czynu

Sprawa	Sprawca	Kwalifikacja prawna czynów – orzeczenie (art. kk)	Orzeczona kara
1	1	204 §3	1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata, grzywna 1000 zł, w okresie próby dozór kuratora
2	2	211, 270 §3, 275 §1	8 miesięcy pozbawienia wolności, grzywna 2000 zł
3	3	usiłowanie 204 §3	1 rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, grzywna 1000 zł, dozór kuratora sądowego
4	4	204 §3, 276	1 rok i 3 miesiące pozbawienia wolności, grzywna 340 zł
4	5	204 §3	1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, grzywna 540 zł
5	6	204 §2 i 3	1 rok i 2 miesiące pozbawienia wolności, grzywna 5000 zł
6	7	204 §2 i 3, art. 263 §2	1 rok i 8 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, grzywna 3000 zł, przepadek na rzecz Skarbu Państwa osiągniętej korzyści majątkowej w postaci pieniędzy w kwocie 750 zł
6	8	204 §2 i 3	1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata, grzywna 3000 zł, przepadek na rzecz Skarbu Państwa osiągniętej korzyści majątkowej w postaci pieniędzy w kwocie 750 zł
7	9	204 §2	1 rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 4 lata, grzywna 1500 zł
7	10	203 i 204 §2 i 3	3 lata pozbawienia wolności
7	11	203 i 204 §2 i 3	3 lata pozbawienia wolności, 200 zł koszty sądowe
7	12	203 i 204 §2 i 3	3 lata pozbawienia wolności, 200 zł koszty sądowe
8	13	200 §1, 204 §1 i 3	2 lata pozbawienia wolności, 10 zł za wydatki postępowania odwoławczego, za obie instancje 300 zł
8	14	204 §1, 3	1 rok i 2 miesiące w zawieszeniu na 1 rok, grzywna 1000 zł, przepadek korzyści majątkowej w kwocie 500 zł, dozór kuratora

Jakkolwiek nie leży w kompetencji badacza dokonywanie krytyki wymiaru kary orzeczonej w wyroku sądowym jako takim, niezbędne w kontekście niniejszego badania jest zwrócenie uwagi na wymiar kary w sprawach, których stan faktyczny pozwalałby na domniemanie, że doszło do handlu ludźmi. Należy pamiętać, że handel ludźmi zarówno historycznie, jak i w aktualnym stanie prawnym jest zbrodnią karaną co najmniej 3-letnim pozbawieniem wolności, a więc bez możliwości warunkowego zawieszenia wykonania kary.

W przypadku sprawy 1, rzeczywiście wątek sprzedaży pokrzywdzonej za „dwie torby kokainy” nie był głęboko badany i nie stał się podstawą orzeczenia. Można jedynie domniemywać, że powodem takiego toku rozumowania służb były trudności w udowodnieniu rzekomej transakcji, brak transgranicznego charakteru oraz brak faktycznego fizycznego zniewolenia małoletniej pokrzywdzonej. Stan faktyczny został jednoznacznie zakwalifikowany jako przypadek czerpania korzyści majątkowych z prostytucji małoletniej. W wątpliwość należy poddać w tym kontekście zastosowanie kwalifikacji prawnej jedynie z art. 204 §3, a pominięcie kontekstu szantażu i prawdopodobnego uzależnienia pokrzywdzonej od narkotyków, co pozwalałoby na zastosowanie również art. 203. Wymiar kary, choć mieszczący się w granicach ustawowych, wydaje się niski z uwagi na warunkowe zawieszenie wykonania kary. Należy przy tym pamiętać o kontekście wykorzystania pokrzywdzonej, która była oferowana jako „promocja” gościom imprez organizowanych przez sprawcę i jego znajomych. Zdaniem autorki opisane zdarzenia zasługują na szczególne potępienie.

W przypadku sprawy 2, pojawiła się kwalifikacja z art. 253 §1 kk w akcie oskarżenia wniesionym przez prokuraturę, ostatecznie zmieniona przez sąd na uprowadzenie małoletniej. Zmiana kwalifikacji prawnej pociągnęła za sobą drastyczną zmianę zagrożenia karą, a tym samym ostatecznie orzeczoną karę. Mimo zbiegu 3 przestępstw sprawca został skazany jedynie na 8 miesięcy pozbawienia wolności, co stanowi ułamek choćby minimalnej kary za handel ludźmi. Nie może przy tym zostać pominięty fakt, że sprawca wykorzystał wyjątkowo wrażliwą ofiarę – małoletnią, podczas ucieczki z placówki, a ponadto niepełnosprawną umysłowo.

Orzeczenie w 3 sprawie budzi największe kontrowersje. W badaniach brano pod uwagę jedynie jedną ze sprawczyń zaangażowanych w całość przestępstwa. Przestępstwo zostało uznane ogólnie za przypadek handlu ludźmi, jednak zaangażowanie sprawcy ujęte w badaniu uznano jedynie za usiłowanie czerpania korzyści z prostytucji małoletniej. Ocena tej kwalifikacji znajduje się powyżej. W rozważaniach teoretycznych wspomniano postulat międzynarodowy, aby środki prawne chroniły przed bezkarnością sprawców. Na wypadek trudności w dowiedzeniu samego przestępstwa handlu ludźmi w prawie, należy przewidzieć środki umożliwiające karanie zaangażowanych sprawców na podstawie innych przepisów. W omawianej sprawie nie można zdaniem autorki uznać, że sąd posłużył się przepisem art. 204 §3 w tym celu. W tym kontekście orzeczenie kary 1 roku pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3-letni okres próby jest rażąco niską karą, niewspółmierną do udziału w potępianym przez środowisko międzynarodowe, a także polskiego ustawodawcę procederze handlu ludźmi⁴⁵.

Sprawa 7 także nie została uznana za przypadek handlu ludźmi. Zarówno organy prowadzące postępowanie przygotowawcze, jak i sąd rozważały jedynie sytuację w kraju, niejako pomijając w kwalifikacji prawnej czynu sposób dostania się do kraju wszystkich 3 pokrzywdzonych małoletnich, w tym fakt, że co najmniej jedna z nich została przekazana przez łańcuch pośredników, organizujących jej całą podróż do miejsca wykorzystania w Polsce. Mimo niekorzystnej kwalifikacji prawnej czynu

⁴⁵ *Uzasadnienie rządowego projektu Ustawy o ratyfikacji Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 r. (druk sejmowy nr 374).*

należy jednak zauważyć najwyższą spośród omawianych spraw karę dla sprawców. Wszystkich 3 Rumunów zaangażowanych w przewóz małoletniej do Polski skazano na 3 lata pozbawienia wolności. Jest to minimalny wymiar kary za przestępstwo handlu ludźmi. Mimo wielu zarzutów wobec postępowania w tej sprawie karę, choć nadal stosunkowo niską, należy w świetle pozostałych spraw ocenić pozytywnie.

Zastosowanie definicji handlu ludźmi

W ankietach z badań brak jest informacji o rozważaniu spraw przez skład orzekający w kontekście możliwości zastosowania przepisów dotyczących handlu ludźmi, zawartych w aktach prawa międzynarodowego i unijnego.

Tabela nr 32 Udział organizacji pozarządowych w sprawie

Sprawa	Udział organizacji pozarządowej	Charakter udziału, rodzaj organizacji
1	N	
2	T	La Strada – organizacja powrotu pokrzywdzonej z placówki w Niemczech, ostatecznie wróciła wcześniej sama
3	T	La Strada – organizacja i sfinansowanie powrotu pokrzywdzonej do Bułgarii
4	N	-
5	N	-
6	T	Bd
7	N	-
8	N	-

W 3 z omawianych spraw były zaangażowane organizacje pozarządowe. W 2 ze spraw zaangażowana była Fundacja La Strada. Fundacja podejmowała się organizacji powrotu ofiar do kraju pochodzenia. W jednej ze spraw znana jest jedynie informacja o zaangażowaniu organizacji pozarządowej. Brak jednak danych o charakterze tego zaangażowania.

4.3 Podsumowanie

W badaniach przeanalizowano 8 spraw. Uczestniczyło w nich łącznie 15 pokrzywdzonych i 14 skazanych. Na podstawie przeprowadzonych badań można wnioskować o przeważającym narażeniu nastoletnich kobiet na wykorzystanie o charakterze komercyjnym. Ich wykorzystanie nie ma raczej charakteru pedofilnego – sprawcy byli raczej skłonni do zafałszowywania informacji o ich wieku, twierdzili, że są pełnoletnie.

Organy wymiaru sprawiedliwości zdecydowanie skłaniały się przede wszystkim do kwalifikacji czynów z art. 204 §1–3. Pojawiają się także kwalifikacje z art. 203. Przepisami dotyczącymi przestępstwa handlu ludźmi posługują się niechętnie. Źródeł tej niechęci można dopatrywać się

w braku świadomości dotyczącej interpretacji tego zjawiska, która funkcjonuje w środowisku międzynarodowym. Do niedawna obowiązywała bardzo konsekwentna linia orzecznicza – handel ludźmi jako transakcja quasi cywilnoprawna, o charakterze transgranicznym i z wyraźnie przedmiotowym potraktowaniem ofiary. Mimo obowiązywania w Polsce definicji zawartych w prawie międzynarodowym, nie zdecydowano się na posiłkowanie tymi przepisami. Stąd można zauważyć, że przestępstwa o charakterze wyraźnie wskazującym na handel ludźmi uznawano, nawet od początku postępowania, za któreś z przestępstw okołoprostytycyjnych.

Omówione wyniki pokazują, że także w świetle obowiązującej dziś definicji handlu ludźmi z art. 115 §22 kk, mogą pojawić się trudności w odróżnieniu przestępstw okołoprostytycyjnych i handlu ludźmi. W tych pierwszych często pojawiają się znamiona z art. 115 §22. Sądy nadal więc będą miały pewną swobodę w ocenie czynu. Można spodziewać się, że to czy ofiara została zdaniem sądu potraktowana przedmiotowo, będzie wciąż istotną okolicznością.

Na podstawie przeanalizowanych spraw widać pewną poprawę w podejściu organów wymiaru sprawiedliwości do małoletnich ofiar przestępstw okołoprostytycyjnych. Ma to znaczenie dla okoliczności przesłuchania pokrzywdzonej – ofiary szczególnie wrażliwej oraz organizacji powrotu pokrzywdzonej do kraju pochodzenia.

Najbardziej niepokojącym z badanych elementów pozostaje wymiar kary. Sprawcy nawet drastycznego wykorzystania małoletnich w prostytucji skazywani byli zazwyczaj na kary pozbawienia wolności w zawieszeniu. W kontekście szybkości i nieuniknioności kary byli więc niemalże bezkarni. Pewną uciążliwością mogły być kary o charakterze finansowym i te jednak nie zawsze można uznać za dotkliwe.

Dokonana w badaniach analiza akt wskazuje na konieczność poprawy świadomości organów wymiaru sprawiedliwości w zakresie obrazu przestępstwa handlu ludźmi. Dla skutecznego karania sprawców tego procederu jest niezbędne, aby organy wydające odpowiednie orzeczenia, dokonywały interpretacji badanych czynów na podstawie najnowocześniejszych tendencji międzynarodowych. W związku z wciąż zmieniającą się sytuacją prawną handlu ludźmi i przestępstw okołoprostytycyjnych, nie można pozytywnie ocenić kierowania się linią orzeczniczą wypracowywaną od wielu lat. Czerpanie z prac organów międzynarodowych wydaje się w tym zakresie godną polecenia strategią w orzekaniu.

5. ŹRÓDŁA/LITERATURA:

Akty prawa krajowego:

Oświadczenia Rządowe z dnia 8 września 1922 roku, DzU.1922.87.783.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r., Kodeks karny, DzU.1932.60.571.

Ustawa z dnia 29 lutego 1952 roku o ratyfikacji otwartej do podpisu w Lake Success dnia 21 marca 1950 r. Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, DzU.1952.13.78.

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r., Kodeks karny, DzU.69.13.94.

Ustawa z dnia 21 września 1990 roku o ratyfikacji Konwencji o prawach dziecka, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku, DzU.1991.16.71.

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, Dz.U.1997.88.553.

Ustawa z dnia 18 grudnia 2002 roku o ratyfikacji Protokołu o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniającego Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 roku, DzU.2003.17.153.

Ustawa z dnia 10 września 2004 roku o ratyfikacji Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjętego w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 roku, DzU.2004.238.2389.

Ustawa z dnia 25 kwietnia 2008 roku o ratyfikacji Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 roku, DzU.2008.97.626.

Akty prawa międzynarodowego:

Międzynarodowe Porozumienie z dnia 18 maja 1904 roku w sprawie zwalczania handlu białymi niewolnikami.

Konwencja paryska z dnia 4 maja 1910 roku dotycząca zwalczania handlu żywym towarem.

Konwencja genewska z dnia 30 września 1921 roku o zwalczaniu handlu kobietami i dziećmi, DzU.1925.125.893.

Konwencja z dnia 2 grudnia 1949 roku w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, DzU.1952.41.278.

Konwencja o prawach dziecka, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 roku, DzU.1991.120.526.

Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 roku, DzU.2007.76.494.

Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 15 listopada 2000 roku, DzU.2005.18.160.

Konwencja Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzona w Warszawie dnia 16 maja 2005 roku, DzU.2009.20.107.

Akty prawa Unii Europejskiej:

Decyzja Ramowa Rady UE 2002/629/WSiSW

Decyzja Ramowa Rady UE 2004/68/WSiSW

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE

Orzecznictwo krajowe:

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 1995 roku I KZP 33/95

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2001 roku I KZP 26/01

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 7 kwietnia 2005 roku Aka 75/2005

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2009 roku II KK 251/2008

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 22 września 2009 roku Aka 110/2009

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 czerwca 2010 roku V KK 369/2009

Orzeczenia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości:

Orzeczenie ETS w sprawie C-105/03 – Postępowanie karne p. Marii Pupino

Literatura:

Błońska B., *Zagadnienie przedmiotu ochrony prawnokarnej w przypadku przestępstw eksploatacji prostytucji*, „Studia Iuridica”, XLVI, 2006.

Bojarski T., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Szwarczyk M., *Kodeks karny, Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2010.

Bojarski T., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Szwarczyk M., *Kodeks karny, Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2011.

Bojarski T., Michalska-Warias A., Piórkowska-Flieger J., Szwarczyk M., *Kodeks karny, Komentarz*, Lexis-Nexis, Warszawa 2012.

Gardocki L., *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2004.

Handel ludźmi. Materiały do raportu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracyjnych, Warszawa 2007.

Handel ludźmi – zapobieganie i ściganie, pod red. Z. Lasocik, Ośrodek Badań Praw Człowieka, Katedra Kryminologii i Polityki Kryminalnej, IPSiR UW.

Łabuz P., *Współczesna prostytucja*, „Jurysta”, 2, 2010.

Markowski A., Pawelec R., *Wielki słownik wyrazów obcych i trudnych*, Langenscheidt–Langenscheidt Polska, Warszawa 2001.

Radoniewicz F., *Przestępstwo handlu ludźmi*, „Prokuratura i Prawo”, 10, 2011.

Rozpatrzenie raportów złożonych przez Państwa-Strony na podstawie art. 12 ust. 1 Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, CRC/C/OPSC/POL/CO/1, październik 2009.

Sakowicz A., *Przestępstwo handlu ludźmi z perspektywy regulacji międzynarodowych*, „Prokuratura i Prawo”, 3, 2006.

Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.

Uzasadnienie rządowego projektu Ustawy o ratyfikacji Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi, sporządzonej w Warszawie dnia 16 maja 2005 roku (druk sejmowy nr 374).

6. ANEKS. Ankieta do akt sądowych

Informacje ogólne

1. Osoba wypełniająca ankietę (imię i nazwisko):.....
2. Data wypełnienia ankiety:
3. Sygnatura akt sprawy:.....
4. Nazwa sądu:.....
5. Ilość pokrzywdzonych małoletnich w sprawie:
6. Ilość oskarżonych w sprawie:.....

Uwaga: Jeśli w sprawie jest kilka/u pokrzywdzonych małoletnich/oskarżonych, dla każdego wypełnić osobny kwestionariusz.

Małoletni/a pokrzywdzony/a

7. Data urodzenia (dzień, miesiąc, rok):.....
8. Płeć:
 - a. kobieta
 - b. mężczyzna
9. Obywatelstwo:
10. Narodowość:.....
11. Kraj urodzenia pokrzywdzonego/ej:
12. Miejscowość urodzenia pokrzywdzonego/ej:

 - a. wieś
 - b. małe miasto (do 30 tys. mieszkańców)
 - c. średnie miasto (od 30 tys. do 100 tys. mieszkańców)
 - d. duże miasto (od 100 tys. do 400 tys. mieszkańców)
 - e. aglomeracja (powyżej 400 tys. mieszkańców)
 - f. brak danych

13. Czy pokrzywdzony/a przynależy do grupy narodowej/etnicznej:
 - a. nie
 - b. tak, jakiej?.....
 - c. brak danych

14. W przypadku pokrzywdzonego/ej o obywatelstwie innym niż polskie – jaki jest jego/jej status prawny pobytu na terytorium RP podczas popełnienia przestępstwa:

- a. nieuregulowany
- b. uregulowany:
 - status uchodźcy
 - ochrona uzupełniająca
 - osoba znajdująca się w procedurze o nadanie statusu uchodźcy
 - pobyt tolerowany
 - pobyt czasowy
 - obywatel UE lub członek rodziny obywatela UE
- c. brak danych

Uwagi:

15. W przypadku pokrzywdzonego/ej o obywatelstwie innym niż polskie – jaki jest jego/jej status prawny pobytu na terytorium RP podczas postępowania:

- a. nieuregulowany
- b. uregulowany:
 - status uchodźcy
 - ochrona uzupełniająca
 - osoba znajdująca się w procedurze o nadanie statusu uchodźcy
 - pobyt tolerowany
 - pobyt czasowy
 - obywatel UE lub członek rodziny obywatela UE
- c. brak danych

Uwagi:

16. Jakie było wykształcenie pokrzywdzonego/ej w chwili popełnienia przestępstwa:

- a. podstawowe niepełne, liczba ukończonych klas.....
- b. podstawowe
- c. gimnazjalne niepełne, liczba ukończonych klas
- d. gimnazjalne
- e. średnie niepełne, liczba ukończonych klas.....
- f. dziecko nigdy nie uczęszczało do szkoły
- g. brak danych

17. Czy pokrzywdzony/a miał/a wcześniejsze doświadczenia przemocy:

- a. nie (przejdź do pyt. 19)
- b. tak, kto był sprawcą?.....
- c. brak danych

18. Jeżeli tak, to (możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi):

- a. jakiej formy przemocy doświadczył/a pokrzywdzony/a:
 - fizycznej
 - psychicznej
 - seksualnej
 - inne:
- b. brak danych

19. Czy pokrzywdzony/a był/a od czegoś uzależniony/a:

- a. nie
- b. tak, od czego?
- c. brak danych

20. Jaka była ocena stanu zdrowia pokrzywdzonego/ej przed wykorzystaniem (w tym np. niepełnosprawność fizyczna/intelektualna):

- a. opis:.....
.....
- b. brak danych

21. Czy pokrzywdzony/a był/a wcześniej karany/a:

- a. nie
- b. tak, proszę wymienić czyny karalne.....
.....
- c. brak danych

22. Czy dziecko korzystało wcześniej z opieki psychologa?

- a. tak, z jakiego powodu?
- b. nie
- c. brak danych

23. Czy poszkodowanemu/ej zdarzało się (proszę zaznaczyć wszystkie sytuacje, które miały miejsce):

- a. uciekać z domu
- b. wagarować
- c. powtarzać klasę
- d. samookaleczać
- e. dokonywać prób samobójczych

24. Czy dziecko uczęszczało do szkoły specjalnej:

- a. tak
- b. nie
- c. brak danych

25. Inne informacje, istotne dla sprawy:

.....
.....

Opiekunowie

26. Jaka jest sytuacja rodzinna pokrzywdzonego/ej (możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi):

- a. rodzina pełna (oboje rodzice wspólnie wychowujący dziecko, niezależnie od stanu cywilnego)
- b. rodzina niepełna – matka/ojciec (zaznaczyć kto) samodzielnie wychowuje dziecko
- c. rodzina rozbita (oboje rodzice zaangażowani w wychowanie, ale np. po rozwodzie):
- d. rodzina zrekonstruowana (np. konkubinat, ponowne małżeństwo)
- e. piecza zastępcza (rodzina zastępcza, placówka opiekuńczo-wychowawcza), podać jaka:
- f. matka/ojciec (zaznaczyć kto) nie żyje
- g. matka/ojciec (zaznaczyć kto) pozbawieni władzy rodzicielskiej
- h. matka/ojciec (zaznaczyć kto) ograniczeni we władzy rodzicielskiej w jakim zakresie?
- i. brak danych
- j. inne

27. Kim są faktyczni opiekunowie pokrzywdzonego/ej, jeżeli nie są rodzicami (np. dziadkowie, osoby niespokrewnione):.....

Proszę uzupełnić tabelkę:

	Pierwszy opiekun	Drugi opiekun
Obywatelstwo		
Narodowość		
Wykształcenie	<ul style="list-style-type: none"> • podstawowe • średnie ogólne • średnie zawodowe • średnie techniczne • wyższe niepełne, np. licencjat • wyższe • brak danych 	<ul style="list-style-type: none"> • podstawowe • średnie ogólne • średnie zawodowe • średnie techniczne • wyższe niepełne, np. licencjat • wyższe • brak danych
Uzależnienia	a. nie b. tak, jakie (np. alkohol, narkotyki) c. brak danych	a. nie b. tak, jakie (np. alkohol, narkotyki) c. brak danych
Aktywność zawodowa	a. pracuje, gdzie? b. nie (bezrobotny, na emeryturze, inne - wypisać): c. brak danych	a. pracuje, gdzie? b. nie (bezrobotny, na emeryturze, inne - wypisać): c. brak danych

28. Gdzie i z kim mieszkało dziecko przed popełnieniem przestępstwa:

.....

29. Czy rodzina pokrzywdzonego/ej korzysta z opieki społecznej:

- a. tak
- b. nie
- c. brak danych

30. Dodatkowe uwagi dot. opiekunów (np. karalność):

.....

31. Jaki jest stosunek rodziców/opiekunów pokrzywdzonego/ej do sytuacji przestępstwa (np. ewentualne zaangażowanie rodziców w popełnienie przestępstwa, w tym przyjęcie korzyści majątkowej od sprawcy, zachowanie w stosunku do dziecka – udzielenie wsparcia, odrzucenie):

.....

32. Inne, istotne dla sprawy:.....
.....
.....

Oskarżony/a

33. Data urodzenia (dzień, miesiąc, rok):

34. Płeć:

- a. kobieta
- b. mężczyzna

35. Obywatelstwo:

36. Narodowość:.....

37. Czy oskarżony/a przynależy do grupy narodowej/etnicznej:

- a. nie
- b. tak, jakiej?.....
- c. brak danych

38. Kraj urodzenia:

39. Miejscowość urodzenia:.....

- a. wieś
- b. małe miasto (do 30 tys. mieszkańców)
- c. średnie miasto (od 30 tys. do 100 tys. mieszkańców)
- d. duże miasto (od 100 tys. do 400 tys. mieszkańców)
- e. aglomeracja (powyżej 400 tys. mieszkańców)
- f. brak danych

40. W przypadku oskarżonego/ej o obywatelstwie innym niż polskie – jaki był jego/jej status prawny pobytu na terytorium RP podczas popełnienia przestępstwa:

- a. nieuregulowany
- b. uregulowany:
 - pobyt czasowy
 - status uchodźcy

- ochrona uzupełniająca
- osoba znajdująca się w procedurze o nadanie statusu uchodźcy
- pobyt tolerowany
- obywatel UE lub członek rodziny obywatela UE

c. brak danych

41. Jakie było wykształcenie oskarżonego/ej w chwili popełnienia przestępstwa:

- a. podstawowe
- b. średnie ogólne
- c. średnie zawodowe
- d. średnie techniczne
- e. wyższe
- f. brak danych

42. Czy oskarżony/a pracuje?

- a. tak (gdzie?):.....
- b. nie (np. bezrobotny, na emeryturze):.....
- c. brak danych

43. Czy oskarżony/a był/a od czegoś uzależniony/a:

- a. nie
- b. tak, od czego?
- c. brak danych

44. Proszę opisać sytuację rodzinną oskarżonego (możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi):

- a. w związku małżeńskim
- b. w konkubinacie
- c. po rozwodzie
- d. ma dzieci
- e. „singiel”
- f. brak danych

45. Czy oskarżony/a był/a wcześniej karany/a:

- a. nie
- b. tak, za co?.....
- c. brak danych

46. Inne:.....

Relacja oskarżony/a – pokrzywdzony/a

47. Jaki charakter miała znajomość oskarżonego/ej z pokrzywdzonym/ą:

- a. osoba z rodziny.....
- b. partner/ka dziecka.....
- c. inna osoba znana dziecku.....
- d. nieznane (pierwszy kontakt w momencie popełnienia przestępstwa)
- e. inne, jakie.....
- f. brak danych
- g. uwagi
.....

48. Data nawiązania pierwszego kontaktu oskarżonego/ej i pokrzywdzonego/ej:.....

49. W jaki sposób został nawiązany pierwszy kontakt oskarżonego/ej z pokrzywdzonym/ą?

- a. bezpośrednio (miasto, kraj):.....
 - miejsce publiczne, jakie (np. dyskoteka, dworzec).....
 - miejsce prywatne, jakie (np. mieszkanie).....
- b. pośrednio za pomocą mediów (np. poprzez media – Internet, telefon, itp.), jak.....
 - jeżeli przez Internet, gdzie był/a pokrzywdzony/a w chwili nawiązywania kontaktu ze sprawcą (dom, kawiarenka, szkoła)?.....
- c. pośrednio za pomocą trzeciej osoby, kogo?.....

50. Data pierwszego bezpośredniego kontaktu pokrzywdzonego/ej z oskarżonym/ą:

.....
.....

51. Miejsce pierwszego bezpośredniego kontaktu pokrzywdzonego/ej z oskarżonym/ą (miasto, kraj):

-
- a. miejsce publiczne, jakie (np. dyskoteka, dworzec).....
- b. miejsce prywatne, jakie (np. mieszkanie).....

52. Miejsce/a wykorzystywania pokrzywdzonego/ej (miejscowość, województwo, kraj):.....

.....

Proszę określić wielkość miejscowości:

- a. wieś
- b. małe miasto (do 30 tys. mieszkańców)
- c. średnie miasto (od 30 tys. do 100 tys. mieszkańców)
- d. duże miasto (od 100 tys. do 400 tys. mieszkańców)
- e. aglomeracja (powyżej 400 tys. mieszkańców)
- f. brak danych

53. Miejsce/a wykorzystywania pokrzywdzonego/ej:

- a. miejsce publiczne, jakie (np. dyskoteka, dworzec).....
- b. miejsce prywatne, jakie (np. mieszkanie).....
- c. brak danych

54. Proszę uzupełnić tabelę:

Oskarżony/a:	Tak, jaką/jakie?	Nie	Brak danych
Stosuje przemoc			
Stosuje groźby			
Stosuje szantaż			
Stosuje uprowadzenie			
Stosuje przemoc psychiczną			
Stosuje wprowadzenie w błąd/wyzyskanie błędu/niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania			
Proponuje korzyści pokrzywdzonej/mu/opiekunom/rodzicom			
Wykorzystuje krytyczne położenie pokrzywdzonego/ej (np. bezdomność, trudną sytuację materialną, ucieczkę z domu, "ofiara w kryzysie", uzależnienia)			

55. Proszę uzupełnić tabelę:

Czy pokrzywdzony/a był/a	Tak (gdzie? przez kogo? w jaki sposób?)	Nie	Brak danych
Werbowany/a			
Transportowany/a			
Dostarczany/a			
Przekazywany/a			
Przechowywany/a			
Przyjmowany/a			

56. Jakie są motywy podjęcia decyzji przez pokrzywdzonego/ą o zaangażowaniu w działania oskarżonego/ej?

.....

KALENDARIUM

POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZEGO I SĄDOWEGO

Data przestępstwa (od – do): (z wyroku lub z aktu oskarżenia w przypadku wyroku uniewinniającego lub umorzenia)

Data pierwszej czynności w sprawie:.....

Data postanowienia o podjęciu postępowania przygotowawczego:.....

Data postanowienia o przedstawieniu zarzutów podejrzanemu:

Data wniesienia aktu oskarżenia:

Data pierwszej rozprawy sądowej:

Data orzeczenia kończącego postępowanie przed sądem I instancji:

Data i rodzaj wniesienia środka odwoławczego:

Data wyroku w postępowaniu odwoławczym:.....

Data wniesienia nadzwyczajnych środków zaskarżenia lub podjęcia postępowania warunkowo umorzonego:.....

Data uprawomocnienia orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie:

POSTĘPOWANIA PRZYGOTOWAWCZE I SĄDOWE

57. Data przestępstwa (od – do) (z wyroku lub z aktu oskarżenia w przypadku wyroku uniewinniającego lub umorzenia)

58. Skąd organy ścigania dowiadują się o przestępstwie:

- a. notatka urzędowa (w toku działań organu)
- b. zawiadomienie przez świadka, kogo?.....
- c. zawiadomienie przez pokrzywdzonego (przedstawiciela ustawowego)
- d. inne (np. zawiadomienie złożone przez organizację lub instytucję), jakie?.....

59. Jakie wydarzenia są podstawą zgłoszenia popełnienia przestępstwa lub podjęcia czynności z urzędu: (opis na podstawie treści notatki urzędowej lub protokołu z przyjęcia zawiadomienia)

.....
.....
.....

60. Data pierwszej czynności w sprawie:.....

61. Opis pierwszej czynności w sprawie:.....

.....
.....
.....

62. Data postanowienia o podjęciu postępowania przygotowawczego

- a. z jakich artykułów:.....

63. Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze (z postanowienia o wszczęciu postępowania):

- a. policja
- b. prokuratura rejonowa
- c. prokuratura okręgowa
- d. straż graniczna

64. Sposób identyfikacji pokrzywdzonego/ej:.....

65. Sposób identyfikacji sprawcy/ów:.....

66. Data postanowienia o przedstawieniu zarzutów podejrzanemu:

67. Czy zostały zastosowane środki zapobiegawcze:

- a. nie
- b. tak:
 - tymczasowe aresztowanie
 - dozór policyjny
 - poręczenie majątkowe (kwota)
 - poręczenie organizacji/osoby godnej zaufania, jakiej?

- zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego/ej

- inne

68. Czy zastosowane było zabezpieczenie majątkowe?

a. tak, w jakiej kwocie:.....

b. nie.....

69. Czy przestępstwo miało charakter transgraniczny:

a. nie

b. tak

70. Czy podjęta została współpraca policyjna pomiędzy organami państw, na których terytorium miało miejsce popełnienie przestępstwa:

a. tak

- na czym polegała ta współpraca?

.....
.....
.....

b. nie

71. Data wniesienia aktu oskarżenia:

72. Kwalifikacja prawna czynu/czynów ustalona w toku postępowania przygotowawczego (z aktu oskarżenia):

.....
.....
.....

73. Opis uzasadnienia kwalifikacji:

.....
.....
.....
.....
.....

74. Czy pokrzywdzony/a podczas postępowania przygotowawczego i sądowego był/a nadal małoletni/a?

a. tak

b. nie

c. uzyskał/a pełnoletniość w toku postępowania

75. Liczba wszystkich przesłuchań pokrzywdzonego/ej (postępowanie przygotowawcze + sądowe):

76. Czy małoletni/a pokrzywdzony/a był/a przesłuchiwany/a zgodnie z art. 185a w toku całego postępowania (przygotowawczego i sądowego):

- a. tak
- b. nie
- c. nie dotyczy (pokrzywdzony miał ukończone co najmniej 15 lat w trakcie postępowania)

77. Proszę uzupełnić tabelę:

Miejsca przesłuchań (w toku postępowania przygotowawczego i sądowego)	Ilość przesłuchań lub „ - „ gdy brak
Sala sądowa	
Pokój sędziowski	
Pokój prokuratora	
Komisariat/komenda policji	
Pokój w szpitalu	
Sala szpitalna	
Miejsce zamieszkania dziecka	
Dom/mieszkanie małoletniego	
Pokój w organizacji/institucji (niebędący przyjaznym pokojem przesłuchań)	
Przyjazny pokój przesłuchań	
Inne, gdzie:	
Brak danych	

78. W przypadku pokrzywdzonego/ej o obywatelstwie innym niż polskie, czy podczas przesłuchań obecny były tłumacz:

- a. nie (przejdź do pyt. 81)
- b. tak

79. Jeżeli obecny był tłumacz, proszę podać:

- a. płeć:
 - kobieta
 - mężczyzna
- b. narodowość:.....

80. Jeśli obecny był tłumacz, czy tłumaczył w języku pokrzywdzonego/ej:
- a. tak
 - b. nie
81. Czy przesłuchanie/a było/y rejestrowane za pomocą urządzenia nagrywającego:
- a. nie było rejestrowane
 - b. było rejestrowane za pomocą urządzenia nagrywającego: tylko dźwięk
 - c. było nagrywane za pomocą urządzenia nagrywającego: dźwięk i obraz
82. Czy w przesłuchaniu brał udział psycholog:
- a. tak
 - b. nie
 - c. brak danych
83. Data pierwszej rozprawy sądowej:
84. Liczba odbytych rozpraw:
85. W toku postępowania sprawca (możliwość zaznaczenia kilku odpowiedzi):
- a. odmówił składania wyjaśnień
 - b. przyznał się do stawianych mu zarzutów, których?
 -
 -
 -
 - c. nie przyznał się do stawianych mu zarzutów, których?
 -
 -
 -
- Uwagi:
86. Data orzeczenia kończącego postępowanie przed sądem I instancji:.....
87. Charakter pierwszego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie:
- a. postanowienie o umorzeniu postępowania
 - b. wyrok warunkowo umarzający postępowanie
 - c. wyrok skazujący
 - d. wyrok uniewinniający

88. Jakie są podstawy prawne wydania konkretnego orzeczenia, w tym powoływane orzeczenia i prawo międzynarodowe:

.....

.....

.....

89. Czy były wnoszone „zwykłe” środki odwoławcze:

a. nie (przejdź do pyt. 93)

b. tak, przez kogo?

90. Data i rodzaj wniesienia środka odwoławczego:.....

91. Data wyroku w postępowaniu odwoławczym:.....

92. Czy orzeczenie zostało zmienione w wyniku toku postępowania odwoławczego:

a. tak

b. nie

93. Czy były wnoszone nadzwyczajne środki zaskarżenia lub podjęto postępowanie warunkowo umorzone:

a. kasacja TAK/NIE

b. wznowienie postępowania TAK/NIE

c. podjęcie postępowania warunkowo umorzonego TAK/NIE

94. Data zastosowania środka (z pytania 93):.....

95. Czy orzeczenie zostało zmienione w wyniku (z pyt. 93):.....

a. tak, na jakie?.....

b. nie

96. Data uprawomocnienia orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie:

OSTATECZNE ORZECZENIE W SPRAWIE

97. Charakter prawomocnego orzeczenia w sprawie:

a. postanowienie o umorzeniu postępowania

b. wyrok warunkowo umarzający postępowanie

c. wyrok skazujący

d. wyrok uniewinniający

98. W przypadku wyroku skazującego:

środek karny – jaki?

kara – jaka?

warunkowe zawieszenie wykonania kary? Kara Okres próby

99. Jakie są podstawy prawne i faktyczne ostatecznego orzeczenia (prawomocnego), w tym powoływane orzeczenia i prawo międzynarodowe (jeżeli inne niż w punkcie 88) (wypisać w punktach główne tezy orzeczenia prawomocnego):

.....
.....
.....
.....

100. Czy w postępowaniu brały udział organizacje społeczne:

a. nie

b. tak

- Jakie organizacje?.....
- W jakim charakterze? (np. jako przedstawiciel społeczny)
.....

101. Jakie czynności podejmowały:

.....
.....

OPIS SPRAWY – od momentu popełnienia przestępstwa do momentu zgłoszenia go do/wykrycia przez organy ścigania (jedna strona A4):